

35.535

APPELTJES
VAN HET

Breetjesland

Bandversiering van Luc Verstraete

35535

APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
VAN HET
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND

Nr 9 - 1958

MALDEGEM

1958

SIMON DE MIRABELLO IN VLAANDEREN

SCHATRIJKE LOMBARD — GRAFELIJK AMBTENAAR
RUWAARD VAN VLAANDEREN — VLAAMS POLITICUS

Op het einde van de XIIIe eeuw en in het begin van de XIVe eeuw kwamen over Frankrijk vele lieden, doorgaans lombarden genoemd, en bedreven in de geldhandel, naar Vlaanderen, en dit naar het voorbeeld van de Italianen die reeds in 1127 de Vlaamse jaarmarkt te Ieper bezochten. In een tijd van rampzalige oorlogen en bloedige burgerwisten waarin vorsten, steden en andere gemeenschappen werden meegesleept waren deze geldschietters graag geziene klanten. Velen er van wisten in Vlaanderen als in de Lage Landen niet alleen een fortuin op te bouwen maar ook belangrijke posten te bekleden. In de steden brachten zij het tot burgemeester, schepen, ontvanger, deken van een ambacht, sommigen zelfs werden grafelijke officieren en ambtenaars. (1).

Met deze bijdrage was het voor ons zaak een en ander mede te delen betreffende de oorsprong, de familie, de rijkdom, de activiteit van een lombard die in Vlaanderen en o.m. in het Meetjesland, hetzij door de eigendommen die hij er verwierf, hetzij door de functie die hij er uitoefende een rol van betekenis heeft gespeeld. Het betreft Simon de Mirabello.

NAAR DE LAGE LANDEN

Simon de Mirabello die in verschillende bescheiden nu eens de Mirabello, van Mirabele of Mirabel dan weer Van Hale, Deale, Van Ale, Danmirabel, de Hale, de Haloy, heer

(1) Rogghé, *De Italianen te Gent*, p. 197.

van Perweis, wordt genoemd was in Italië geboren. ⁽²⁾ Hij was een bastaardzoon van Jan de Mirabello, koopman van Asti ⁽³⁾ nabij Turino. Het was in Asti en Chieri blijkbaar een gewoonte dat aldaar handelaars en vooral edelen de jongste van hun zonen naar den vreemde stuurden om er fortuin te zoeken. De Astiërs hielden vooral leentafels, «casane» genoemd. ⁽⁴⁾.

Wat er van zij, Jan de Mirabello kwam omstreeks 1300 naar de Lage Landen, woonde te Diest evenals te Halen, waarvandaan zijn bijnaam Van Hale en woekerde er met andere lombarden waardoor hij gevreesd en berucht werd. ⁽⁵⁾. In 1307 hield hij met zijn broer Simon een leentafel te Gent en beschikte reeds in het begin van de XIVe eeuw over bepaalde goederen in het Vlaamse graafschap. ⁽⁶⁾. Door zijn geldhandel kwam hij in contact met vorsten ⁽⁷⁾ en edelen en werd zelfs rentmeester of ontvanger van Jan III, hertog van Brabant, in wiens hertogdom hij over lenen, renten en andere rechten beschikte. Tot tweemaal toe dreven zijn geldoperaties hem naar de kerker waarin hij trouwens ook stierf. Zijn goederen, waarvan sommige reeds in Vlaanderen omstreeks 1308 waren in beslaggenomen, werden omstreeks 1335 in

(2) Fayen, Jean XII d. II n° 2441. In deze brief is er sprake van het Romeinse keizerrijk waarmede natuurlijk het deel Noord-Italië is bedoeld

(3) Sauerland, Urkunden und Regesten I n° 520. Het kan zijn dat de familie de Mirabello oorspronkelijk uit Mirabello was. Simon was echter geen Florentijn, zoals prof. Van Werveke, zonder naar een bron te verwijzen, laat vermoeden. V. Werveke-J. V. Artevelde, p. 78

(4) L. Cibrario, Delle storie di Chieri Libri quattro I p. 492-493.

(5) Kon. Bibl. Brussel. Hs. Galliaert fol. 132 ; F. J. Raymackers, Coup d'œil historique sur l'ancienne industrie drapière à Diest (Messager Scienc. histor.) p. 463.

(6) Bigwood, Commerce de l'argent II 316 ; R. A. Brussel. Pièces revenues de Vienne in 1857. Carton IX n° 3.

Ten onrechte beweert prof. Flam in Revue de la Banque n° 3 (1943) p. 111 dat Simon toen reeds te Gent opereerde. Het was niet Simon maar zijn oom Simon. Bigwood II 316.

(7) Jan mocht te Gent kopen en verkopen, wisselen, enz. Hij kwam in betrekking met de koning van Bohemen, de hertog van Brabant, de graaf van Kleef, de graaf van Vlaanderen, v. a. Bigwood o. c. II 331 ; Rijsel Archiv. departem. du Nord (Rijsel A.D. Nord) B 4065 n° 6004 ; R.A.G. Oostenrijks fonds (1328).

Brabant door de hertog gekonfiskeerd. Poorter van Mechelen, van Dendermonde, van Gent, zwervend van Leuven en Diest naar Gent, Brussel, Mechelen, of Valenciennes ⁽⁸⁾ eindigde deze geldschiet en woekeraar op ellendige wijze zijn koortsig leven. Zijn lijk werd door zijn zoon Simon van de hardvochtige hertog van Brabant afgekocht en te Gent ter aarde besteld. ⁽⁹⁾.

Jan had vele broeders en neven en andere bloedverwanten met wie hij naar de Lage Landen was gereisd en met wie hij ook opereerde. Velen van zijn verwanten leefden of hadden bezittingen te Gent. ⁽¹⁰⁾. Ze woonden er in de Burgstraat, aan de Nederkouter, voor het Sersanderswal, voor het Gravensteen en elders. Jan de Mirabello was in 1312 gehuwd met jonkvrouw Van Mechlinne. ⁽¹¹⁾. Behalve zijn zoon Simon, een natuurlijk kind, had Jan nog een zoon Frank. Deze was gehuwd een eerste maal waarschijnlijk met de dochter van de lombard Albert Royer, een tweede maal met Margareta, de dochter van Berthout, heer van Duffel en een derde maal met een Vlaamse, Maria van Gistel. ⁽¹²⁾. Frank leidde een eigenaardig, avon-

(8) Bigwood o.c. I 118 ; Kervyn de Lettenhove. Froissart, Chroniques XXI 485-486 ; S.A.M. (Stadsarch. Mechelen) Rekeningen 1317-18 fol. 34 en 1318-19 fol. 84 v°, 85, 134, 148 ; Sauerland o.c. I 1248 ; Berkelbach Van de Sprenkel, Regesten 165 ; De Potter, Petit Cartulaire de Gand 31-32 ; Vuylsteke, Rekeningen 1332-33 p. 836 ; R.A.B. Pièces de Vienne Carton IX n° 5. Jan was reeds in 1325 rentmeester V. D. Haegh. Het klooster ten Walle... p. 13.

(9) Bigwood o.c. II 352 ; Kon. B. Brussel, Hs. Galliaert fol. 132.

(10) Broeders van Jan waren : Simon, Mainfroit en Pieter. Neven van hem waren Lodewijk, Roland, Bonifaz en Hendrik. R.A.G. Oostenrijks Fonds (1515) ; S.A.G. Fonds St. Veerle, doos 1 ; N. Depauw, Cartulaire Artevelde 269 ; De Potter, Second Cartulaire n° 39 ; Van der Haeghen, Klooster ten Walle en Groenen Briel 48-80-92.

(11) S.A. Mechelen, Rek. 1311-12 fol. 157.

(12) Bigwood o.c. I 210 ; de St. Genois, Monumens anciens II 217 ; S.A.M. Hs Van Huldenerberghen I 189 ; Butkens, Trophées de Brab. II, 143.

Prof. L. Flam vergist zich als hij beweert dat Frank huwde met een lombardische Maria van Gistel, dochter van Albert Royer. Revue de la Banque n° 3 (1913) 112. De stamboom van Frank van Hale opgemaakt door N. Depauw, Cart. Art. 793 is onvolledig ook die in de Biographie Nationale t. XIV (1897) 879. Vele stambomen door Depauw in zijn Cart. Art. genoteerd zijn grotendeels onjuist en doorgaans niet verantwoord.

tuurlijk en ridderlijk leven, in dienst van de Engelse koning, van de hertog van Brabant en van Lodewijk van Male. ⁽¹³⁾. Jan had ook twee dochters, Lisbet gehuwd met de Gentse baljuw Hendrik Schoonjans en Clara, die driemaal huwde achtereenvolgens met Simon, heer van Maelstede, met Gerard van Moerzeke en ten slotte met Jean Vilain, heer van Bouchoute. ⁽¹⁴⁾.

Volgens het handschrift Goethals te Brussel had Jan nog een dochter met name Zwane. Maar een ander stuk deelt mede dat ze de dochter was van een Symoen Van Hale. In elk geval was ze met Jans bastaard Simon verwant, wat blijkt uit enkele bescheiden waarin haar echtgenoot Willem, broer van Jacob van Artevelde als Simoens verwant wordt vermeld. Deze Willem van Artevelde was watergraaf tijdens het bewind van Jacob van Artevelde en genoot na de dood van Jacob Engelse steun ⁽¹⁵⁾. Al de kinderen van Jan, voor zover ze ons bekend zijn, waren dus vermaagschaft met doorluchtige huizen : ridders, landeigenaars, grafelijke ambtenaars of edele dames. Ook zijn bastaard Simon was in 1324 rijk gehuwd nl. met Isabella of Ysabel Van Lierde, bastaardzuster van de Vlaamse graaf Lodewijk de Nevers. Door dit huwelijk kwam Simon de

-
- (13) Kervyn de Lettenhove, Froissart Chroniques XXI, 484 ; de Limburg, Stirum. Inv. Cart. L. de Male II 147-531-534-621 ; Rymer, Foedera enz. III (1) 305-318 ; K.G. sir Franck van Halen (1888). Frank vocht als ridder mee in het Engelse kamp tegen Frankrijk, werd later ambassadeur en raadsheer, ruwaert en kapitein van Mechelen in opdracht van Lodewijk van Male, enz.
- (14) Nowé, Les baillis comtaux de Fl. 379 ; Van der Haeghen o.c. 63-65 ; Kervyn de Lettenhove, Froissart, Chroniques XXII 206 ; N. Depauw Biographie Nationale XIV p. 872. De ridders Jan Vilain en Gerard van Moerzeke traden in dienst van Lodewijk van Male. Laatstgenoemde werd zelfs raadsheer en ruwaert te Dendermonde. De Limburg-Stirum Cart. Louis de Male I 69-84 ; Froissart IX 97. Zie ook Piot. Cart. St. Trond. 526, Simon, heer van Maelstede, ondertekende het Vlaams-Brabants verdrag van 1339. Van Duyse en de Busscher Inventaire p. 140.
- (15) S.A.G. Wezenboeck 1369-70 fol. 73v^o ; Bibl. Brussel, Hs Goethals p. 126 ; Londen, Record Office, Issue Rolls Edw. III, exitus 20 Edw. III fol. 8 c 9 (1346) ; Depauw, Rek. II 22 en Cart. Art. 138-156 ; S.A.G. Fonds St. Veerle, doos 4 (1347) ; Verkooren, Chartres de Brabant n° 5082, 5113, 5596 en 5679.

Mirabello, alias Van Hale, in het bezit van Zomergem, een goed waarmede Lodewijk de Nevers hem en zijn echtgenote begiftigde. Zijn echt met Isabella bleef onvruchtbaar, maar uit een andere verbintenis had Simon twee dochters, nl. Lisbet gehuwd met de ridder en baljuw Ywein van Vaemewijck ⁽¹⁶⁾ en Katelijne eerst in den echt verbonden met de Gentse wijnhandelaar, stadspachter en schepen Gerem ute Zwane ⁽¹⁷⁾ later met de ridder Filips van Masmine, ⁽¹⁸⁾ officier en raadsheer van Lodewijk van Male. Het is mogelijk dat Simon ook een zoon had met name Pieter. ⁽¹⁹⁾.

SIMON DE MIRABELLO : DE BANKIER

Het is niet precies te bepalen wanneer Simon zijn ophefmakende carrière van geldhandelaar begon. Alles laat vermoeden dat hij zijn opleiding kreeg van zijn vader. Het staat

-
- (16) Ywein was ridder en baljuw van Brugge, Aalst en Veurne. Hij of zijn zoon was schepen van St. Pietersdorp en provisor van St. Hebrrechtshospitaal te Gent. De St. Genois, Invent. 469 ; J. de Bethune, Cart. St. Elisabeth n° 111 p. 80 ; Van Lokeren, Cart. St. Pierre n° 1190 p. 61 en n° 1199 ; Van der Haeghen o.c. 27 ; Nowé o.c. 373-389-393.
- (17) Hij was schepen in 1334-35 en 1337-38. Hij was ook 's herenkiezer en werd heer van het Spijker te Gent. Vuylsteke, Rek. II 963 en Depauw, Rek. I 2-167-151-443 ; Gent, Univers. Bibl. n° 5869 I 43.
- (18) In een paar stukken is er in die tijd sprake van twee Filipsen van Masmine, vader en zoon, de ene wellicht de heer van Masmine, de andere Filips van Masmine genoemd. Beiden geraakten in geschil met graaf Lodewijk van Male, waren in 's graven dienst : raadsheer, audiëntier, enz. Volgens J. de Bethune was een Filips van Masmine heer van Zomergem. Volgens Kervyn de Lettenhove en de St. Genois was een van beiden zoon van Gerard van Rassegem, gehuwd met Margriete van Axel, vrouwe van Masmine. Dezen hadden een leen te Zomergem. Cfr. de St. Genois, Monumens Anciens II 8 ; Van Lokeren o.c. 72 ; J. de Bethune Epitaphes et monuments de la Flandre 7 ; Desplanque Inv. Dép. du Nord II 52 ; De Limburg Stirum II 161-251 ; Froissart, Chroniques XXII 168-169, IX 97-201 ; Nowé, o.c. 369 ; Buntinx, De audiënte van de graven van Vlaanderen, 316.
- (19) S.A.M. Rek. 1321-22 fol. 83 en 83 v°. Ten onrechte meent Prof. H. Van Werveke dat Simon een zoon had met name Simon. De auteur geeft trouwens geen bron aan : H. Van Werveke, Gentse stadsfinancien, 280.

trouwens vast dat de lombarden op eigen kosten hun natuurlijke kinderen opvoedden. We weten bovendien dat Jan ook zijn zoon Simon liet erven. ⁽²⁰⁾. Schier alle gegevens wijzen er op dat Simon in Mechelen, waar hij reeds in 1308 over een lijfrente beschikte, als geldschietter debuteerde, ofschoon het best mogelijk is dat hij als dusdanig ook elders opereerde hetzij behorend tot het gevolg van zijn vader met wie hij overigens samenwerkte hetzij met andere bloedverwanten en lombarden. ⁽²¹⁾. In 1330 fungeerde hij nog als zaakgelastigde van het Italiaans bankhuis der Perruzzi. In 1323 komt Simon in contact én met de graaf Lodewijk van Nevers én met Gent. In dat jaar schoot de lombard de graaf inderdaad 1500 p. parisis voor en liet op 16 april door de gebroeders Clais Sersanderssone op hem de rechten overdragen op het «Sersanderswal», gelegen te Gent. ⁽²²⁾. Twee jaren later was Simon een van de 155 Gentse poorters die de stad gedwongen bijstonden in de nood waarin ze verkeerde. ⁽²³⁾. Ofschoon hij in 1342 gemachtigd werd te Mechelen ⁽²⁴⁾ leentafel te houden, onderhield hij niettemin, vooral van het schepenjaar 1336-37 af tot 1345-46 met Gent financiële relaties. Steeds werd op de lombard beroep gedaan en steeds had Simon geld voorhanden. Het was trouwens voor de geldschietter een beste tijd voor zijn speculaties, gelet op de troebele periode van werkloosheid, militaire expedities en de

(20) De Potter, *Second Cartulaire* 62-65 ; C. Piton, *Les Lombards en France et à Paris* I 66 ; Faeyen, *Jean XXII* d II n° 2441.

(21) R.A.B. *Pièces rev. d. Vienne*, Carton IX n° 3 ; Hermans, *Inv. des archiv.* Malines VIII. 125 ; S.A.G. *Fonds St. Veerle*, doos 1 (1337) en doos 3 (1341) ; Bigwood II 14-332. Prof. Van Werveke vergist zich als hij beweert dat Simon te Gent een leentafel opende in 1307. Het was zijn oom, V. Werveke, J. V. Art. p. 78.

(22) De Potter, *Petit Cartulaire de Gand* 31-33 ; Vanderhaeghen, *Het Klooster ten Walle* 12-13 ; Rijsel, A.D. Nord B 4065 n° 6048. Vuylsteke, *Rek.* II 748 nota.

Ofschoon het niet uitgesloten is dat Simon reeds vroeger én met de graaf én met Gent in betrekking stond.

(23) Vuylsteke, *Stadsrek.* 1325-26 I 402. In die jaren was Jan de Mirabello, die toen te Brussel verbleef, de grote geldschietter van de Gentenaars ib. I 528 en Van Duyse en De Busscher o.c. 108.

(24) J. Laenen, *Les Lombards à Malines*, Ann. 2 p. 44-45.

oorlog tegen Frankrijk die de stad leegzogen. De belangrijke voorschotten door Simon aan de Gentse magistraat gedaan waren na zijn dood nog niet geheel afbetaald. Zelfs op zijn erfenis werden nieuwe bedragen van betekenis ontleend. ⁽²⁵⁾. Zonder verwondering leest men dan ook na Simons dood, in een bescheid dat van de Gentse schepenen uitging dat hij «verstaerf te ghoeder ghedenkenisse». ⁽²⁶⁾. En die zelfde magistraat deelde toen bepaald zijn globale politieke oogmerken niet. ⁽²⁷⁾. Al staat het vast dat hij te Brussel als te Brugge, te Dendermonde als te Mechelen en elders bedrijvig is geweest toch hield hij vooral van Gent, waar hij trouwens als zijn vader wenste begraven te worden. ⁽²⁸⁾. Was hij de grote geldschieder van de Gentenaars, al was hij niet de enige schuldeiser van de stad, ook andere steden is hij in hun nood ter hulp gekomen. Zo schoot Simon in 1557 voor Brugge, dat de graaf had beloofd voor Pasen 1559, 4666 p. 13 s. 4 d. torn af te betalen, dit bedrag voor ⁽²⁹⁾. In 1554 leende hij Sluis ⁽³⁰⁾. Eeklo was de lombard 150 schilden schuldig. ⁽³¹⁾. Te Ieper beschikte hij over een rente die wel de vrucht was van een lening. Ook Mechelen en Dendermonde, zelfs het Brugse Vrije deden op zijn voorschotten een beroep. ⁽³²⁾. Niet alleen de steden en kasselrijen stonden bij de lombard in het krijt maar ook vorsten, hertogen en graven. In zijn strijd met Frankrijk heeft Eduard III, de Engelse koning, grote sommen aan Simon geleend, hetzij rechtstreeks hetzij door tussenkomst van zijn gevolmachtigde, de hertog Reinout van Gelder. In 1559 leende de lombard hem 4500 p. Het volgende jaar beval de koning zijn schatmeester Simon een bedrag van 10.500 p. uit te betalen en wij vernemen

(25) H. V. Werveke, *Gentse stadsfinancies*, 357. In 1552-53 kortte de stad nog af op 1000 geleends schilden. S.A.G. Rek. 1352-53 fol. 207.

(26) *De Lamb. Stir.* o.c. I 151.

(27) P. Rogghé, *Gemeente ende Vriendt* 125 en vgl.

(28) Depauw, *Stadsrek.* II 197-412-482 485-521; V. d. Haeghen o.c. 61.

(29) R.A.G. Oostenrijks fonds (1557).

(30) *Rijzel A.D.* Nord B 1565 n° 511 (1554).

(31) S.A.G. *Staten van Goed* 1550-51 fol. 56.

(32) *Ib.*; Hermans, *Inv.* Mal VIII p. 121 en S.A.M. *Stadsrek.* 1511-12 fol. 64 v°; H. Van Hullenberghe fol. 185; De Vlamincq, *Inv.* Termonde p. 64; R.A.G. Oostenrijks Fonds (1558).

dat koning Eduard hem e.a. nog hetzelfde jaar 44.000 fl. schuldig was.

Voor 's konings rekening ontleende Reinout, graaf en later hertog van Gelder in 1339, 600 mark aan Simon. In 1341 werd Simon in opdracht van de koning en door bemiddeling van dezelfde hertog voor een lening vergoed onder de vorm van wol ⁽³³⁾. Simon was ook borge voor leningen door de Engelse koning aangegaan ⁽³⁴⁾. Ook de hertog van Brabant en de graaf van Kleef waren Simons schuldenaars. ⁽³⁵⁾.

Voor de kwistige Lodewijk van Nevers, wiens schoonbroeder hij worden zou, was Simon een welkome gast in den lande. Wij zagen reeds hoe de lombard de graaf in 1325 1500 p. parisis voorschoot. Sindsdien volgden leningen, onder verschillende vormen elkander op. In 1327 ontvangt Simon van Ieper een som van 800 p. par. als afbetaling op het transport van de Waalse kasselrijen. Er was hier natuurlijk een lening van de lombard aan de graaf voorafgegaan. In 1329 betaalt Brugge Simon, alweer in opdracht van de graaf, 1698 p. par. En de reeks afbetalingen door Vlaamse steden gaat voort ⁽³⁶⁾. Wat zijn steden niet afdroegen voor gedane leningen vanwege de lombard liet de graaf Simon onder andere vormen vergoeden : obligaties op tollën e.a. inkomsten van de graaf ⁽³⁷⁾. Simons activiteit bestond er niet alleen in rechtstreeks geld voor te schieten maar ook aankopen te doen voor rekening

(33) Record Office Londen, Patent Rolls 1337-39 p. 375-376 ; 1340-43 p. 219-262-266-284 ; Close Rolls 1339-41 p. 171-614-645 en 1341-43 p. 55 ; zie ook Lucas, *The low countries* p. 429-430-426 en Rijmer, *Feodera* II 2 en Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelder* I 296.

(34) Ib. Patent Rolls 1340-43 p. 39.

(35) S.A.G. Staten van Goed 1350-51 fol. 13 en Bigwood o.c. II 531.

(36) Gilliodts-Van Severen, *Inv. de Bruges* I 412-415-420-476-478 ; R.A.G. Oostenrijks Fonds (1337 en 1339) en Staten van Vlaanderen n° 1349 (Ieper) ; R.A.B. rolrek. n° 4 (1334) en n° 5 (1335 en 1336) ; Rijzel A.D. Nord B 4065 n° 200 (1335). In 1336 leende Simon met Antoon Malusel de graaf. Bigwood o.c. II, 14.

(37) R.A.G. Oostenrijks Fonds (1339) op tol van Damme, Rupelmonde, Biervliet, inkomsten van Kruibeke, enz. Ook renten.

van de graaf, geld te lenen aan zijn vertrouwelingen om een leen te kopen, enz... (³⁸).

EEEN FABELACHTIG FORTUIN

Door zijn geldoperaties, door de erfenis die zijn vader hem naliet, door de aanwinst die uit zijn huwelijk met Isabella van Lierde voortsproot verzamelde de lombard een fabelachtig fortuin. Zijn rijkdom stak in «heerscepe, ervachtichheden, catteilen», huizen, moeren, weiden, bos, vee, molens, juwelen, obligaties en baar geld. In Brabant kwam hij in het bezit van de heerlijkheid van Perwez en haar afhankelijkheden, land en goed te Heusden, Hese, Leeuw, het bos van Stokeren voor een bedrag van 1500 p. gr., vee voor 4000 p. torn., obligaties ter waarde van 1725 p. gr., een of meer huizen te Brussel en omgeving, juwelen en zilverwerk en talrijke huizen waarop hij met andere lombarden rechten had. Dat was de nalatenschap van zijn vader. Dat waren de goederen die Simon van de hertog van Brabant teruggeiste, die het bezit van zijn vader in beslag had genomen. (³⁹). In Brabant bezat Simon nog te Mechelen aan de Oude Breul een huis, waar hij blijkbaar leentafel hield. Hij genoot tevens te Mechelen allerlei renten. (⁴⁰). Tenslotte beschikte Simon nog bij 's Hertogenbosch over tienden (⁴¹) en was de stad Brussel hem en de andere «hoirs» van Jan van Hale in 1340 nog een som schuldig van 3840 p. 15 s. torn. (⁴²).

(38) Rijsel A.D. Nord B 4065 n° 6048 (1323) ; R.A.B. Rolrek. n° 4 (1334) en n° 5 (1336). Zie voor de rechtstoestand der lombarden in Vlaanderen, inzonderheid te Gent : Rogghé, *De Italianen te Gent in de XIVe eeuw* p. 202 tot 205. Hierbij en speciaal met betrekking tot Simon dient verwezen naar een akte van 1335 bij Van der Haeghen o.c. 24.

(39) Bigwood o.c. II 331-332. Daar komt bij een schuldbrief van de graaf van Kleef voor een bedrag van 13000 p. torn. Nergens vonden wij echter een spoor dat Simon een erf of een leen te Halen zou hebben gehad.

(40) S.A.M. Hs. Van Huldenberg fol. 103 ; J. Laenen, *Les lombards à Malines* p. 44-45 ; S.A.G. *Staten van Goed 1350/51* fol. 13 v° ; Hermans, *Inv. Malines VIII* p. 124-125.

(41) Galesloot, *Le livre des feudataires des ducs de Brab.* 112.

(42) Willems, *Chronique Jean de Klerk* (1839) I 820.

Niet minder belangrijk was Simons bezit in Vlaanderen. Daar ook had hij lenen, «husinghe en ghesaten», weiden, molens en inkomsten van allerlei soort. In de *kasselrij van de Oudburg van Gent* en nl. te Gent zelf had hij, zoals we reeds mededeelden, alle rechten afgekocht op het Sersanderswal, het latere Hof ten Walle en Prinsenhof. Het was gelegen «bachten 's gravensteene, streckende toten hoven van Sinte Lisebetten, beede beenside der Lieve ende banderside der Lieven». Het geheel was van muren «besloten». En hij bezat er «allen ghelaghen diere toe behoren». (43).

Achter het genoemde begijnhof van St. Lisbette kocht Simon van de Gentse patriciër Hendrik de Gruutere en zijn zoon nog 15 gemet en 219 roeden weidegrond. Altena, een «manoir enclavé dedans la franchise denostre ville de Gand» en dat 9 bunders groot was, met «meers» en land en omgeving kocht hij van een ander Gentenaar Jan Brebaert, die het in leen hield van de graaf. (44). Op Akkergem bezat hij «terre arabiles» en in «Voghelensange» had Simon van Boidin de Gruutere een rente ter waarde van 2 p. 5 s. 6 d. (45). Verder had hij nog een leen «ligghende voer ser Philips woeninghe was Utendaele» en beschikte hij over nog talrijke erfelijke renten, huizen, molens en percelen gronds. (46). Simon zelf leefde lange tijd in zijn «herberge» aan de Burgstraat en «naest Simoens mure bachten den bachusen» kocht hij van een Gentse wisselaar «3 cameran». (47). Te Gent genoot de lombard een groot aanzien. Hij leefde er blijkbaar ook op brede voet. Hij beschikte over een uitgebreid personeel : een kamerheer, een kok, een portier, knapen. Aan wijn ontbrak het niet in zijn huis. (48). De stad die hij zo vaak uit de nood hielp bedacht

(43) Van der Haeghen o.c. 13-18 ; De Potter, *Petit Cart.* 31-33.

(44) Van der Haeghen o.c. 24 ; De Potter, *Petit Cart.* 43 ; R.A.G. Oostenrijks Fonds (1341).

(45) Van der Haeghen o.c. 158-159 ; R.A.B. *Charters* v. VI. l n° 1622.

(46) R.A.G. Oostenrijks Fonds (1327) ; V. d. Haeghen o.c. 48-49.

(47) Vuylsteke, *Rek.* I 543 ; R.A.G. Oostenrijks Fonds (1343).

(48) V. d. Haeghen o.c. 48 ; N. Depauw, *Gentse Stadsrek.* I 50-197-58. Hij was tevens in het bezit van kostbare gebedenboeken die een waarde hadden van bijna 300 p. Bigwood I 239.

hem en de zijnen met eerbewijzen en voordelen. Toen zijn dochter huwde met Gerem ute Zwane kreeg ze geschenken. ⁽⁴⁹⁾. Zijn portier werd hoofs bedacht. ⁽⁵⁰⁾. Op stadskosten liet men voor de geldschierter werken uitvoeren. ⁽⁵¹⁾. Men schold hem het zoengeld van de wijn kwijt. ⁽⁵²⁾. Met vijftig man ging men de brand blussen die zijn huis teisterde. ⁽⁵³⁾. En als waarborg voor zijn leningen liet men de lombard de opbrengst van de belastingen, als het «ongeld» op de poorten en dat op de wijn. ⁽⁵⁴⁾.

Maar behalve in Gent had Simon nog in de Oudburg heel wat rijkdom in de hand. In mei 1324 verklaarde de graaf bij akte «que a nostre bien amez suer de bas damoiselle, Ysabel de Lierde avons donie et donnons de nostre bonne volonté au mariage que nous esperons estre foit de lui et de Symon de Hale, trois cens livres de terre, a lui et a ses hoirs issous dou dit mariage, lesqueles nous volons que elle prenge, sous nostre ville de Zomergem. ⁽⁵⁵⁾. Door deze gift nam Simons echtgenote later de titel aan van «vrouwe van Zomergem. ⁽⁵⁶⁾. Simon echter heeft, voor zover ons bekend is, nooit de titel van heer van Zomergem gedragen, wel die van heer van Perwez.

(49) Vuylsteke, Rek. II 951.

(50) Depauw, Rek I 58.

(51) Ib., I 396 en Vuylsteke, o.c. II 1014.

(52) Belasting op de wijn. Vuylsteke I 995 ; Depauw, Rek. 453.

(53) Op stadskosten. Vuylsteke ib. I 548.

(54) S.A.G. Fonds Alijnshospitaal n° 2 (1345) en n° 3 (1345). In andere woorden ze lieten hem de stadspacht heffen op bedoelde ongelden.

(55) Rijsel A.D. Nord B 1562 fol. 221 (1324). In Appeltjes v. h. Meetjesland n° 6 p. 106 beweert de heer M. Ryckaert ten onrechte dat Ysabel huwde in 1326. De benaming «nostre ville» verrast ons, ofschoon Zomergem in de XIVe eeuw evenals Eeklo wel eens op zijn grondgebied een landsparlement zag doorgaan. Vuylsteke, Rek. I 432. Betreffende Zomergem is er in de teksten anders steeds sprake van parochie, ambacht of heerscepe.

(56) Eerst na haar tweede huwelijk is er sprake van : vrouwe van Rommene ende van Somergem of vrouwe van Zomergem ende van Rommene. Van der Haeghen o.c. 94-107. In een akte van 1347, nog voor haar tweede huwelijk, is er ook sprake van mevrouw van Perwez en van Eeklo. Bigwood I o.c. I 166. Doorgaans werd ze genoemd : Lysbetten, min heren Symoens wijf van Mirabele of Miere vrouwen van Halen. Depauw, Rek. III 156 en Van der Haeghen o.c. 101.

In het ambacht van Zomergem fungeerde Simons baljuw Wouter Toitin ⁽⁵⁷⁾ en hij had er ook schepenen. In de prochie van Zomergem kregen Simon en zijn echtgenote nog een schenking van 64 dagwanden weidegrond, deels ook gelegen in Waarschoot waar de lombard ook molens bezat. ⁽⁵⁸⁾. In diezelfde prochie genoot Simon een rente die de ridder Wouter van Herzele van de graaf in leen hield. En nog te Zomergem kocht hij een jaarlijkse rente nabij de Lieve en elders in de buurt. ⁽⁵⁹⁾. In 1330 werd de heerlijkheid van Zomergem verkocht ⁽⁶⁰⁾ maar in 1349, onder Lodewijk van Male, mocht Simons weduwe «houden en heffen al het goed, heerscepe, renten e.a. toebehorende «binnen heerscepe van Zomergem hetwelk wij haar hebben in gedragen» en in 1357 beschikte Isabella nog over het heerscepe van Zomergem en Waarschoot, het

(57) In een akte van 12 sept. 1324 wordt hij baljuw benoemd, tegelijk geciteerd met schepenen van Simon, in een ander stuk van 24 maart 1325 wordt hij onder de schepenen gerekend en is er in hetzelfde stuk sprake van een amman Gheeraert vander Zumple. In beide stukken is er steeds sprake van het ambacht van Zomergem. M. Gijsseling, Inv. Archief St. Jacobs te Gent 72 (Oost. VI. Verb. Kringen Gesch.) Wouter Toitin fungeerde reeds als baljuw van Zomergem voor 1321. Nowé o.c. 569. Zomergem had een eigen baljuw die reeds geciteerd wordt in 1308 en vroeger.

(58) S.A.G. Wenemaershospitaal n° 24 (1327) : de Ghellinck-Elseghem Cart. I 291.

(59) R.A.B. Rolrek. baljuw van Gent n° 1897 (1331) ; S.A.G. Fonds St. Veerle doos 3 (1332). Een Bernard Van Herzele liet zich in 1334 te Gent «ontpoerten» terwille van een leen gekocht in de prochies van Ronsele en Zomergem. Hij had o.m. erf en goed genoemd ten Brouke te Ronsele en legde twee manscepen af. Bernard overleed in 1367. Onder zijn testamentaire uitvoerders waren de ridders Zeger Van Herzele, Filips van Steenland, heer van Ronsele en oom van Bernard en tenslotte Wouter van Herzele, heer Van Brouke, de St. Genois, Inv. 474 en Van Lokeren, Cart. St. Pierre p. 82-85. In 1363 en 1366 is een Olivier, heer van Zomergem, Desplanque, Invent. II 44. In 1315 had Gerard Van Rasseghem eveneens een leen te Zomergem, de St. Genois, Monuments anciens II 8. Delen wij tenslotte nog mede dat Ida van Zomergem bepaald goed bezat te Bassevelde, Kaprijke en Lembeke, de St. Genois Inv. 507.

(60) R.A.G. Oostenrijks Fonds (1330) ; Froissart, Chronique XXI 487.

scoutendom en de gedeeltelijke opbrengst van de molens te Waarschoot. ⁽⁶¹⁾.

Nog steeds in de Oudburg van Gent en nl. te Zaffelare beschikte Simon over een curtis of hoeve, Solonne genoemd, waar hij vaak 's zomers vertoefde en waar de Gentenaars hem even vaak kwamen vinden. Hij stond mettertijd Solonne af aan St. Veerle te Gent. ⁽⁶²⁾. Te Wondelgem beschikte de lombard over weiden, een watermolen, een wal. Te Bellem aan de voetweg, op de weg naar Ursel over 16 gemet land. ⁽⁶³⁾.

In *de Vier Ambachten* had Simon heel wat bezittingen te Ertvelde, te Saeftinge, en vooral in Axelambacht, waar hij o.m. ook een rente had op «ser Jans polre ute steene benoertwaert of ligghende voer der poerte van Axele». Hij had tevens inkomsten op de brieven van Assenede. ⁽⁶⁴⁾.

De lombard had ook goederen in de Landen van Waas, Dendermonde en Aalst.

In *het Land van Waas* bezat hij een huis te Beveren, een goed genoemd «Nieuwlant» en een rente van 200 p. Hij had land en erve in de broek «Cappingherwaert», in de prochie van Melsele en te Kruikeke of daaromtrent een rente op 10 mudden koren en rogge. ⁽⁶⁵⁾. Ook te Zombeke had hij een goed en te Rupelmonde verkreeg hij een assignement op de tol. ⁽⁶⁶⁾.

In *het Land van Dendermonde* had Simon in de stad zelf enkele huizen w.o. een op de Korenmarkt. Het is mogelijk dat ook het Symoenshof hem toebehoorde. Van de stad kreeg of kocht hij ook een rente. ⁽⁶⁷⁾. In de streek van Wetteren had

(61) De Limb.-Stir. o.c. I 212 II 66-67. In een ander stuk is er sprake van de «seignorien ende ammanscepe van het ambacht van Zomergem. ib. II 63-64.

(62) Van Lokeren, Cart. St. Pierre II 56.

(63) R.A.G. Charters v. VI. I n° 1622 ; S.A.G. Staten van Goed 1357-58 fol. 11 en Depauw, Nagelaten papieren n° 60.

(64) De Limburg-Stirum o.c. II 5 ; R.A.G. Bissch. Archief Karthuizers Carton 1 n° 22 ; S.A.G. Fonds St. Veerle, doos 3 (1330-31-34) en doos 1 (1337) en Jaerregisters 1353-54 fol. 124.

(65) V. d. Haeghen o.c. 94-95-111 ; de Ghellinck o.c. I 65 ; Desplanque, Inv. I 33 ; S.A.G. Staten van Goed 1350/51, fol. 13 ; Limb.-Stir. o.c. I 390 ; Rijsel A. d. Nord B 1565 n° 200.

(66) S.A.G. ib. ; R.A.G. Oostenrijks Fonds (1339).

(67) S.A.G. ib. ; Limb.-Stir. o.c. I 390 ; R.A.G. Oost. Fonds (1344).

hij een leen te Wichelen. ⁽⁶⁸⁾. Verder had hij nog een goed te Herdersem. ⁽⁶⁹⁾.

In *het Land van Aalst* had Simon te Erembodegem «thof te Hale», het goed «Denreland» en genoot er de opbrengst van tienden e.a. rechten. ⁽⁷⁰⁾. Te Serscamp had hij een leen dat Katelijne van Voshole, de echtgenote van de Brugse baljuw Hendrik Caelbergh van de graaf hield. ⁽⁷¹⁾. Hij beschikte ook over een rente te Zottegem. ⁽⁷²⁾.

In *de kasselrij van Oudenaarde* had hij een lijfrente. ⁽⁷³⁾. In *de kasselrij van Kortrijk* tussen Tielt en Deinze had de lombard te Hasselt in de heerlijkheid van Dentergem een rente. ⁽⁷⁴⁾.

In *het Brugse Vrije* en nl. te Brugge had Simon aan de Koningsbrug een huis waar hij waarschijnlijk leentafel hield, e.a. «husinghen ende erven» ⁽⁷⁵⁾. Te Damme, te Sluis bezat de lombard renten. Ook een assignement op de tol van Bier-vliet, ⁽⁷⁶⁾. Te Eeklo, Kaprijke en Lembeke had hij lenen of erven of beide. ⁽⁷⁷⁾. Te Eeklo en te Kaprijke had hij ook molens. Te Kaprijke had hij een jaarlijkse rente van 10 p. 5 s. op 58 gemet land dat hij hield van verschillende personen, w.o. edelen als de heer Van Praet, de weduwe van de gewezen

(68) Rijsel A.D. Nord B 1565 n° 147 ; Limb.-Stir. o.c. I 390. Er is sprake van de «voochdie» van Wichelen en Serscamp. ib. I 480 II 231.

(69) Limb.-Stir. o.c. I 390 ; S.A.G. Staten v. Goed 1350/51 fol. 13.

(70) V. d. Haeghen o.c. 39-40-135-147-191 ; R.A.G. Oost. Fonds (1345) ; L.S., o.c. II 246.

(71) Tezamen met het leen te Wichelen. Rijsel A.D. Nord B 1565 n° 147. Simon had tevens goederen te Aalst zelf.

(72) S.A.G. Stat. v. goed. 1350-51 fol. 56. Na zijn dood ook een goed te Hillegem. Van der Haeghen o.c. 80.

(73) Waarschijnlijk op de poort te Oudenaarde. Limb.-Stir. o.c. II 63.

(74) S.A.G. Fonds St. Veerle, doos 1.

(75) De Ghellinck o.c. I 156 en Bigwood o.c. I 184.

(76) S.A.G. Staten v. Goed 1350-51 fol. 13. Inkomsten op de poort van Sluis en op de tol te Damme. De Limb.-Stir. o.c. II 63-66 ; R.A.G. Oostenr. Fonds (1339).

(77) V. d. Haeghen o.c. 102. Dit bezit stond blijkbaar in verband met zijn huwelijk met Isabella. S.A.G. Staten v. Goed 1350-51 fol. 13.

baljuw en ontvanger Gheraard Moors. ⁽⁷⁸⁾. Deze rente ruilde hij later voor 4 gemet weidegrond te Wondelgem. ⁽⁷⁹⁾.

Tenslotte had hij in *de kasselrij van Ieper* een rente. ⁽⁸⁰⁾.

Verder bezat Simon talrijke schuldbrieven o.m. van de koning van Bohemen, van de ridders Cossin en Jan Van der Moere, van Jan Herman en de weduwe van Simon Herman e.a. Ook een rente van de burggraaf van Gent. ⁽⁸¹⁾.

Door de testamenteurs werden na Simons dood erfelijke renten gekocht o.m. op Coudescure in Dentergem, op «tgoet Malperteeus in de prochie van Destelbergen, te Gent aan de Korenmarkt, aan de Munte, aan de Mere, aan de Vrijdagmarkt en elders. ⁽⁸²⁾.

Nog in leven heeft Simon sommige van zijn bezittingen geruild voor andere en ook goederen weggeschonken. ⁽⁸³⁾. Hij stichtte te Gent het klooster der Bonifanten dat hij begiftigde, wat hij ook deed voor de Karthuizers en St. Veerle, e.a. ⁽⁸⁴⁾. Daar komt bij dat hij reeds in 1341 besloot op zijn goed «ten Walle» en zijn afhankelijkheden een klooster te stichten voor nonnen van de orde van St. Victore en ter ere van St. Berberen ⁽⁸⁵⁾.

DE NALATENSCHAP VAN SIMON

Het zou ons te ver leiden alles te belichten wat met Simons nalatenschap geschiedde. Beperken wij ons tot de goederen van Zomergem en het Hof ten Walle in het bij-

(78) S.A.G. *ib.* ; de Ghellinck o.c. I 291 ; de Limb.-Stir. o.c. II 66.

(79) S.A.G. *Rijke Gasthuis* Cart. IV fol. 35.

(80) S.A.G. Depauw, Nagelaten papieren n° 9 (1338-39).

(81) S.A.G. *Jaerregisters* I fol. 4 v° en 13 ; de Ghellinck o.c. I 427 ; R.A.G. *Oostenrijks Fonds* (1347) ; Froissart, *Chroniques* XXI 487 en vgl. ; de Limb.-Stir. II 66.

(82) V. d. Haeghen o.c. 76-79 91-92. Ten gunste van de religieuzen van de orde van St. Victore en ter ere van St. Berberen.

(83) Zie hoger : land te Kaprijke voor weidegrond te Wondelgem, Solonne afgestaan aan St. Veerle.

(84) S.A.G. *Fonds St. Veerle*, doos 3 (1334-1341) ; R.A.G. Bissch. arch. *Karthuizers* Carton I n° 26 (1336).

(85) V. d. Haeghen o.c. 34-47. De religieuzen zouden het echter verlaten in 1362. *ib.* 107-109.

zonder, tot Simons heerlijkheid van Perwez en enkele andere bezittingen te Brugge en elders.

Delen wij echter vooraf mede dat na zijn dood Simons weduwe in 1350 hertrouwde met de ridder Arnout, heer van Rommene, en dat ze tot tweemaal toe te worstelen had met graaf Lodewijk van Male, een eerste maal toen hij in 1349 op zijn landgenoten zijn graafschap wederwon, een tweede maal toen Isabella's tweede gemaal in de Vlaams-Brabantse oorlog partij koos voor Wenceslas en Joanna van Brabant ⁽⁸⁶⁾.

Reeds op 2 maart 1349 liet Lodewijk van Male in het Brugse Vrije door zijn baljuw Hendrik Caelbergh al het goed aanslaan van de rebellen, in het bijzonder te Sijsele, Eeklo, Kaprijke en Lembeke waar hij ook nieuwe baljuws en officieren en schepenen deed aanstellen. ⁽⁸⁷⁾. Op 28 mei stond de graaf aan Simons weduwe toe te blijven houden en heffen het goed heerscepe renten e.a., wat hij zich had toegeëigend binnen de «vorseide heerscepe» van Zomergem. ⁽⁸⁸⁾. In het schepenaar 1350-1351 deden de Gentse schepenen een onderzoek naar wat erf en leen was te Eeklo, Kaprijke en Lembeke. ⁽⁸⁹⁾. In mei 1353 maakt Simons gewezen gemalin bekend dat ze verzaakt aan de 200 p. par. rente die haar gegeven waren en gespleten uit de brieven van Assenede in afkorting van de 300 p. par. die ze in de rente te Zomergem «geloodt» was, dat ze geen recht heeft op Eeklo, Kaprijke en Lembeke en wat er de graaf toebehoort in seigneuriën of heerlijkheid «bi de wisselinghe die daer af ghemaect was in tiden van heer Simon», doch dat ze behoudt de «goedinghe van Zomergem. ⁽⁹⁰⁾. Op 4 januari 1357 gaf de graaf de seigneuriën ende ammanscepe van het ambacht Zomergem en wat er toe behoort aan de heer Van Gruuthuuse, die goed en rechten mocht gebruiken tot hij zelf vergoed werd voor het verlies van eigen goed in Brabant. De volgende dag staat de graaf diezelfde ridder Van Gruuthuuse af 47 p. 10 s. par. te Eeklo, de helft van 8 molens te

(86) De Limb.-Stir. o.c. II 63-64-66-67 l 96 en Van der Haeghen o.c. 95.

(87) De Limb.-Stir. o.c. I 144.

(88) Ib. 212.

(89) Van der Haeghen o.c. 102.

(90) De Limb.-Stir. o.c. I 429-431.

Eeklo, Kaprijke en Waarschoot, het heerschap van Zomergem en van Waarschoot en het scoutendom te Waarschoot. Maar hetzelfde jaar op 7 september liet de graaf het arrest op de goederen gelegd varen. ⁽⁹¹⁾.

Ook het Hof ten Walle te Gent werd door de graaf in beslag genomen. Wij vernemen dat de graaf in mei 1353 genoemd Hof als zijn bezit beschouwt ⁽⁹²⁾. Maar uit een akte van 1362 vernemen wij dat Isabella haar leven lang mag genieten van het schoonste deel van het huis ten Walle en dat zij er ook de helft van de opbrengst van de goederen die bestemd waren voor de stichting van het nonnenklooster ter ere van Sinte Barberen zal opstrijken. ⁽⁹³⁾.

Van de andere bezittingen van Simons weduwe ging de «voochdije» van Wichelen en Sercamp ⁽⁹⁴⁾ naar de Gentse patriciër Simoen ser Thomaes, die in een bescheid vermeld wordt als knape van mevr. Simoen Van Hale ⁽⁹⁵⁾. Deze Simon fungeerde tijdens het bewind van Jacob Van Artevelde als bijzondere raadsheer ⁽⁹⁶⁾ van graaf Lodewijk de Nevers om deze naar de inzichten der 3 steden te leiden. Hij verloochende later de driestedenpolitiek en heulde met de graafgezinden onder Lodewijk van Male. ⁽⁹⁷⁾. Hij kocht of kreeg tevens bepaald goed gelegen te Melsele, Kruibeke, Saeftinge, Herdersem en daaromtrent, wat de graaf trouwens ratifieerde ⁽⁹⁸⁾. Simons weduwe behield dus heel wat van de nalatenschap van haar gemaal. Maar er is meer. Uit een paar akten vernemen wij dat ze tezamen met haar tweede echtgenoot in 1357 weer mocht beschikken over alles wat ze bezat in Vlaanderen na Simons

(91) Ib. I 394 II 63-64-66-67.

(92) De Limb.-Stir. o.c. I 429.

(93) Van der Haeghen o.c. 118.

(94) De Limb.-Stir. o.c. II 231 — I 390-391-83.

(95) Van der Haeghen o.c. 95.

(96) Rogghé. Zevenjarig beleid v. J. v. Art. 74-108 en Depauw, Rek. II 36.

(97) Hij werd in 1352-53 zelfs voorschenen der reactionaire Gentenaars. Memorich. Stad Gent 72.

(98) De Limb.-Stir. o.c. I 390-391; V. d. Haeghen 95. Symoen verkocht op zijn beurt de rechten op het goed te Melsele, ib. 111-112.

dood. Behalve wat we reeds mededeelden betreffende Zomer-
gem, Waarschoot, Eeklo, Kaprijke, Lembeke, ten Walle te
Gent en wat Simoen ser Thomaes van haar kocht of kreeg,
komt nog het goed te Erembodegem dat verhuurd werd aan
Guy van Hoembergen voor 25 p. gr. 's jaars ⁽⁹⁹⁾., 160 p. par.
rente op de tol van Damme, 30 p. op Sluis, 37 p. 10 s. par.
op Oudenaarde, de helft van 300 p. torn. «op de burchgrave
van Gent», 13 p. te Scalassen, 46 s. gr. te Sombeke in het
Waasland. ⁽¹⁰⁰⁾.

Was de graaf betreffende de nalatenschap van Simon
overeengekomen én met Simons weduwe én met de andere
erfgenamen van de lombard, ⁽¹⁰¹⁾ onder de erfgenamen zelf
heerste lange tijd onenigheid, waarbij de wereldlijke als de
kerkelijke macht werden betrokken. ⁽¹⁰²⁾. Na Simons dood
werd door de bloedverwanten en vrienden van de lombard ge-
poogd zich meester te maken van allerlei goederen ⁽¹⁰³⁾ zodat
de graaf zelf tot ontervingen liet overgaan. ⁽¹⁰⁴⁾ de kerk met
han ⁽¹⁰⁵⁾ dreigde en de Gentse schepenen overlast werden
met klachten. Uit enkele stukken verneemt men een en ander
over de verdeling der goederen, de betwistingen, het besluit der
scheidsgerechten. Daarin is sprake van de heerlijkheid van
Perwez, die volgens de wilsbeschikking van Simon blijven zou
«minnen hoyre van mijns vaderweghe» ⁽¹⁰⁶⁾, van de huizen
van Brussel, Mechelen, Dendermonde, Gent, Damme, Brugge,
van de schuldbrieven van Gent en Brussel, van het geleende
geld aan de Engelse koning, de graaf van Vlaanderen, de rente

(99) De I.S. o.c. II 246.

(100) ib. 63-66-429. Waar Scalassen was gelegen konden wij niet uit-
maken.

(101) De I.S. o.c. I 95-97-428 tot 431.

(102) Van der Haeghen o.c. 71. In 1347 betaalde Isabella het issuengeld
waaraft blijkt dat ze niet meer te Gent woonde. Depauw, Rek. III
156.

(103) ib. 71-101.

(104) De I.S. o.c. II 231.

(105) Van der Haeghen o.c. 71.

(106) ib. 64.

van de graaf van Kleef, de pachten, lijfrenten, onkosten van de uitvaart, de giften van Simon, enz. ⁽¹⁰⁷⁾).

Nog een woord over de laatste wilsbeschikking van Simon. Er is ons slechts een testament van 15 januari 1346 ⁽¹⁰⁸⁾ bewaard gebleven, dus van ongeveer vier maanden voor Simons dood. Geeft dit testament te weinig details betreffende de verdeling van goederen die Simon achterliet, zodat men mag aannemen dat daarbij nog een ander stuk hoorde, dan is het bewaarde testament in elk geval stichtend wat betreft de man en de mens Simon de Mirabello. Het doet denken aan het aan-

(107) Willems Chronijke J. De Klerck (1839) I 820 ; Van der Haeghen 59-96-99-103-104-105 ; S.A.G. Jaerregisters 1352-53 fol. 167 en Staten van Goed 1350-51 fol. 13-14-56 v° ; R.A.G. Carton Abdij van Oost-Eeklo (1347).

In twee akten uit dit laatste fonds bekomt Ywein Vaernewyck, die reeds onterfd werd uit de voochdijne van Wichelen en Serscamp» (de L.S. o.c. II 251) «de rechte heltscede van den husinghen ende van de rechte heltscede van al den lande datter toebehoort dat willen was mijns heren Symoens Van Halen, metten rechten, landcheins diere jaerlijcks utegaet staende en lecghende bi sconinsbrughe an de noordside van der strate tote up den hove van den scrinewerkerstraetkine achterwaerd streckende tote int Genthof» te Brugge (1347). In een andere akte van hetzelfde jaar is er sprake van «an de noordside van der Roye».

(108) Van der Haeghen o.c. 59. Nog een paar details uit dit testament : «ten spittale inde Biloke ghevic mijn bedde daer up dat ic versceeden sal van deser weerdelt, culot, convertoer, cortinen ende carpiten (bed, kussen, spreij, gordijnen en tapijten)». Aan zijn broer Frank schenkt hij «al de wapene ende arnasc dat te minen lichame toebehoort».

In dit testament bedacht Simon zijn broer Frank, zijn neef Jan Schoonjans, zoon van Hendrik, de kinderen van zijn dochter gehuwd met Ywein Van Vaernewijck, zijn schoonbroer Gerard van Moerzeke en Rase van Erpe, echtgenoot van zijn nicht. Daar komen bij Jan de Roeyere Van Hale en Roeland van Mirabele en tenslotte Goessin Van den Wilghen. Er is dus geen sprake van zijn dochter gehuwd met Gierem Ute Zwane. Familieleden van Simon waren Jan de Roeyere, die de oom was van Simon en Zwane, kinderen van een Simon de Mirabello, Depauw, Cart. art. 103-108. Neven van Simon waren nog Meinfroet, Symoen en Jan (de pape) alle kinderen van Symoens oom Meinfroet. De Potter, Second Cartulaire p. 62. Bekend is ook een Jan, zoon van Hendrik de Mirabello, Van der Haeghen o.c. 49 en nog een neef van onze Simon n.l. Louis, ib. 40.

grijpend schuldbesef van zovele helden uit de romans van Dostojewski. In dit testament bouwt Simon op God «in verlavessen voor minen sonden». Wij voelen in dat stuk de woekeraar die voor de dood beroerd staat maar tevens het gevoel niet kan onderdrukken dat hij toch rijk, schatrijk is en tot de machtigen van zijn tijd en van deze aarde behoort. Schuldbewust, zelfs in de grond vroom, bedenkt de lombard aan de vooravond van zijn dood kanunniken, parochiepapen, kapelanen monniken, nonnen, begijnen, die voor zijn zieleheil zullen bidden of zingen, hij bedenkt godshuizen en kerken, kloosters en hospitalen, gebrekkigen, boetedoeners, armen en hulpelozen, zieken tot melaatsen toe. Zij allen en nog anderen door zijn gunsten en giften, tractaties en aalmoezen bedacht, moeten bijgedragen om zijn goddelijke Schepper in het donker uur van zijn verscheiden en ook daarna te vermurwen. Maar deze ootmoedige, berouwvolle, schuldbewuste zondaar Simon begeert tevens dat zijn uitvaart door 600 stallichten, elk van 2 ponden was, door 50 toortsen, elk van ten minste 20 pond was zou worden belicht, dat de toortsdragers in zwarte frakken zouden worden gestoken, dat er bij zijn uitvaart gouden kleren zouden te zien zijn en dat paarden zouden worden geofferd.... Tot voor de eeuwigheid blijft de lombard met zijn hoedanigheden en gebreken verzoend. Geldhonger, macht en glorie doorwazen zijn dood.

En naast zijn vader, wiens koortsig leven hij had nagevolgd en wiens lijk hij had laten bijzetten in St. Veerle te Gent wil hij zelf, betrouwend op Gods barmhartigheid, begraven worden. Sic transit gloria mundi.

SIMON IN DIENST VAN DE GRAAF

1323-1338

Reeds in 1323 was Simon tegelijk poorter van Gent en ridder. ⁽¹⁰⁹⁾. Noch zijn huwelijk met Isabella dat slechts het volgende jaar doorging noch de heerlijkheid van Perwez waarvan eerst in 1330 sporen zijn te vinden hadden iets met zijn

(109) Rijsel A.D. Nord B 4065 n° 6048 (1323) ; Van der Haeghen o.c. 19.

ridderschap te maken. ⁽¹¹⁰⁾. Waar en hoe hij ridder werd is niet bekend. Door het aanzien dat zijn vader genoot, door zijn leningen aan de graaf en ongetwijfeld ook door zijn huwelijk met 's graven natuurlijke zuster begon de lombard binnen het graafschap Vlaanderen een rol van betekenis te spelen. In 1328 fungeert Simon zonet als deskundige dan toch als getuige van een financiële overeenkomst tussen de graaf, zijn ontvanger en de Brugse magistraat. ⁽¹¹¹⁾. Het volgende jaar, doch slechts voor een jaar werd hij 's graven ontvanger, ⁽¹¹²⁾ het voor-naamste ambt dat in het graafschap werd waargenomen. In 1330 is Simon tezamen met Zeger van Kortrijk e.a. getuige van het akkoord tussen Lodewijk van Nevers en Jan, graaf van Namen en diens broeder Gwijde, waarbij laatstgenoemden o.m. alle aanspraken verzaakten op de wateren van Sluis en van het Zwin. Simon was eveneens getuige van de leenhulde tot vier maal toe door Jan van Namen aan Lodewijk van Nevers gedaan betreffende zijn bezittingen in Vlaanderen. ⁽¹¹³⁾. Omstreeks het einde van januari 1333 werd Simon, evenals zijn vader, de rentmeester, en zijn broer Frank door de hertog van Brabant gearresteerd. ⁽¹¹⁴⁾. Ook hun goederen werden in beslag genomen. Krachtig kwamen de Gentenaars bij hun graaf op landsparlementen en ook bij de hertog tussen ten voordele van de drie lombarden, poorters van Gent. ⁽¹¹⁵⁾. Simon kwam blijkbaar vrij tussen 19 en 23 maart 1333 maar zijn vader bleef aangehouden. Op 23 maart 1333 stelde de Vlaamse graaf te

(110) *Simon de Mirabel, Seigneur de Pierweys de St. Genois*, Inv. 455.
Hij was dus reeds in het bezit van Perwez nog voor zijn vader overleed.

(111) Gill. — Van Severen, Inv. II 389.

(112) *ib.* II 412. Ten onrechte meent de heer M. Ryckaert dat Simon door Filips de Goede als ontvanger werd aangesteld. Appeltjes van het Meetjesland n° 6 (1954) p. 109.

(113) *de St. Genois* Inv. 453.

(114) Vuylsteke. Reken. II 386. Ten onrechte beweert de heer L. Flam dat Jan van Hale slechts tot 1329 rentmeester bleef van de hertog van Brabant. *Revue de la Banque* n° 3 (1943) p. 112. Ook Bigwood vergist zich als hij meedeelt dat Jan, Simon en Frank in 1327 werden aangehouden. Bigwood o.c. I 236. Ook Depauw, *Biographie Nationale* t. XIV p. 869.

(115) Vuylsteke, Rek. II 836 837.

Gent Simon als zijn gevolmachtigde aan om met de hertog van Brabant over alles wat ze verdeelde te onderhandelen. ⁽¹¹⁶⁾.

In volle Vlaams-Brabantse spanning, op 20 maart 1334, aanvaardden te Brussel enerzijds de hertog en anderzijds de gebroeders Simon en Frank de Mirabello, de Vlaamse graaf als scheidsrechter in hun geschil. ⁽¹¹⁷⁾. Deze laatste beloofde Simon geen vrede met de hertog te sluiten zonder Simon er bij te betrekken. ⁽¹¹⁸⁾. Hoe de zaak verder precies werd opgelost is niet bekend. Wij weten alleen dat Jan Van Hale in de kerker om het leven kwam. ⁽¹¹⁹⁾.

In 1355 ratifieerde Simon mede de pacificatie tussen de graaf en de Gentenaars die bepaalde rechten waren te buiten gegaan. ⁽¹²⁰⁾. Nog hetzelfde jaar kwam de lombard tezamen met Zeger van Kortrijk tussen ten voordele van de Gentenaars in hun geschil met de heer van Ansoen. ⁽¹²¹⁾. En nog steeds in 1355 is hij mede regent in Vlaanderen bij ontstentenis van de graaf, beleid dat hij in 1356 opnieuw tot tweemaal toe voerde. ⁽¹²²⁾. Simon genoot toen onbetwistbaar het volle vertrouwen, en de gehele gunst van Lodewijk van Nevers. De lombard bleef tevens als lid van 's graven rekenkamer, als financieel toezichter op het beheer der grafelijke gelden fungeren, zoals blijken mag uit het feit dat hij op 20 september 1356 met Pieter van Douay, Roger Briseteste en Nicolas Guidouche werd aangeduid om de basis van de verdeling der belastingen te helpen herzien, uit zijn aanwezigheid bij het opmaken der rekeningen van de graaf en bij de telling der munten te Gent het volgende jaar. ⁽¹²³⁾.

Vermelden wij tenslotte nog dat Simon met anderen door de graaf werd aangeduid om een kleine Gentse expeditie te

(116) de St. Genois. Inv. 469.

(117) ib. 472.

(118) Desplanque. Inv. II 28.

(119) Froissart. Chronique XXI p. 486 ; Bigwood o.c. II 331.

(120) Te Brugge, Depauw, Cart. Art. 113.

(121) Vuylsteke. Rek. II 967. Lees de heer d'Auxonne.

(122) Rijsel A.D. Nord B 1565 n° 492 en B 1565 n° 493 en 494 (1355).

(123) R.A.B. Rolrek. n° 5 en n° 789 en Register der Charters fol. 117 (1336).

leiden die manu militari het Gents privilege op het bewerken van wol in de kasselrij van de Oudburg deed eerbiedigen en dat de lombard in 1536 de Vlaams-Brabantse overeenkomst waarbij de graaf van Vlaanderen heer zou blijven over de Schelde en waarbij de graaf en de hertog het gezag over Mechelen zouden delen, mede onderschreef. ⁽¹²⁴⁾.

SIMON EN DE MACHTSGREEP VAN JACOB VAN ARTEVELDE

Was het totnogtoe mogelijk met enig succes Simons financiële operaties en zijn administratieve activiteit te belichten, moeilijk was het echter, inzonderheid bij gebrek aan klare en authentieke bronnen, zijn politieke gezindheid en zijn politieke carrière te schetsen. Totnogtoe was er tussen graaf en lombard een hartelijke verhouding te constateren. De graaf stelde, ofschoon hij ook bij Florentijnen, lieden uit Lucca e.a. geldschietters leningen aanging, ⁽¹²⁵⁾ op de geldvoorschotten van Simon prijs, maakte bij zijn grafelijk beleid gebruik van de financiële kennis en bevoegdheid van de lombard en was hem dankbaar voor zijn steun in zijn strijd tegen Brabant betreffende de zaak van Mechelen. Ook Simon was de graaf erkentelijk. De graaf liet hem toe, voor een deel zelfs op zijn rekening, zijn fortuin aan te dikken, steunde hem in zijn geschil met de hertog van Brabant, liet hem huwen met zijn natuurlijke zuster en overlaadde hem met eerbewijzen o.m. door hem tot co-regent over het graafschap aan te stellen.

Er dient bovendien genoteerd te worden dat Simon door zijn ambt van ontvanger, van raadsheer en toezichter van de graaf van Vlaanderen mede 's graven politiek van centralisatie had gesteund en ofschoon geen enkel bescheid rechtstreeks er voor getuigt, mag ook ondersteld worden dat de lombard als zijn landgenoten Ottelin Machet, Conte Gualterotti en Nicolas Guidouche de graaf en de Gentenaars steunde in hun strijd

(124) Tezamen met Diederik Noethaer, heer van Destelbergen en de Gentse baljuw in 1337. Depauw Rek. I 58 en De Mey, Inv. sceaux de Flandre, I 163 n° 1330.

(125) Rogghé, De Italianen te Gent in de XIVe eeuw p. 197. Cfr. ook Desplanque Inv. II 38.

tegen de Vlaamse rebellen, geleid door Willem de Deken en Zannekin. (1323-1328). ⁽¹²⁶⁾.

De vraag is nu : welke rol speelde de lombard in de beroerde periode die de staatsgreep van Jacob Van Artevelde voorafging en welke was Simons houding ten overstaan van het nieuw bewind dat met Van Artevelde werd ingezet ? Het was einde 1336 dat Engeland het embargo liet leggen op de uitvoer van wol, weldra gevolgd door een beslag op koren en voedingsmiddelen. Later nog verbood Eduard III de invoer van laken uit Vlaanderen en wierp, zoals de Vlaamse graaf met de Engelse kooplui in Vlaanderen had gedaan, op zijn beurt Vlamingen in zijn kerkers en konfiskeerde hun bezit ⁽¹²⁷⁾.

Weldra werd het Vlaamse graafschap geteisterd door hongersnood en werkloosheid, door ellende en verbittering, waaraan de doortastende revolutionnaire politiek van Van Artevelde, die Vlaanderen neutraal poogde te houden tussen Parijs en Londen en die de ontredderde economische relaties met Engeland poogde te herstellen, verhielp. ⁽¹²⁸⁾. In 1336 en 1337 bleef Simon partijganger van de graaf. Hij bleef inderdaad zijn raadsheer. Wij zien hem trouwens op 6 januari 1338 nog in die hoedanigheid te Brugge fungeren. ⁽¹²⁹⁾. Aan de andere kant waren Simons betrekkingen met Eduard III van Engeland vóór 1338 merkwaardig. Eigenaardig mag het genoemd worden dat Simon reeds in 1328, zoals zijn broer twee jaar tevoren, met de Engelse koning op goede voet leefde. Interessant is het wel te vernemen dat de lombard reeds dat jaar van Eduard III een rente van 100 mark 's jaars ontving, som die hem tot 1338 ononderbroken werd uitgekeerd. ⁽¹³⁰⁾. Kende de Engelse koning Simon deze rente toe wegens leningen door de lombard aan de koning gedaan of diende deze jaarlijkse gage, als men wil, voor andere bewezen diensten ? In een

(126) Rogghé, *Ghemeente ende Vriendt*, p. 102.

(127) Rogghé, *Zevenjarig Beleid J. v. Artevelde* p. 12.

(128) Rogghé, *Zevenjarig Beleid J. v. Artevelde* p. 13-23-22 en *Het Gentsche Stadsbestuur van 1302 tot 1345* p. 14 en vgl.

(129) Gill. — *Van Severen Inv.* I 483.

(130) *Rec. Off. Patent Rolls 1327-28* p. 315 (24 aug. 1328) en 1337-39 p. 196.

stuk vinden wij deze rente verantwoord «pro negotio regis faciendo et super feodo suo annuo». ⁽¹³¹⁾. Zeker is het dat Eduard III vaak op lombarden, joden, e.a. geldhandelaars een beroep deed, zodat Simon hiervoor kon worden aangesproken, des te meer daar wij weten dat zijn broer Frank in goede relaties was met de vorst. Frank was nochtans geen geldschietser van beroep ⁽¹³²⁾ maar zijn bewogen leven wijst duidelijk op een uitgesproken sympathie voor Engeland. ⁽¹³³⁾. Was dit met Simon ook het geval? Indien wij Kervyn de Lettenhove mogen geloven behoorde Simon na 1330 een tijd tot het gevolg van Eduard III. ⁽¹³⁴⁾. Was de lombard, eenmaal terug in Vlaanderen, als het ware een Engels agent, die als raadsheer van de graaf van Vlaanderen Londen moest inlichten omtrent de geestesgesteldheid in de Lage Landen en die tevens Londen berichten moest wat er tussen de Vlaamse graaf en Parijs werd bedisseld? Moest Simon voor Koning Eduard graaf Lodewijk en diens omgeving, door Parijs gefascineerd, bewerken voor een verbond met Engeland? In elk geval was Simon te rijk om voor een jaarlijkse rente, die hem blijkbaar wegens een gedane lening of leningen werd toegekend, de rol van een Engels spion te spelen, ofschoon het vast staat dat vele lombarden, socii en factors van Italiaanse maatschappijen ook politieke agenten waren. ⁽¹³⁵⁾. Zonderling was Simons houding in sommige gevallen. Toen op 1 april 1337 te Dendermonde het economisch-militair verdrag tussen Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Holland en Zeeland, akkoord waarin o.m. gestipuleerd werd dat de betrokken landen elkander zouden «aider, warder, censer et deffendre», tegen iedereen, behalve tegen de koning van Frankrijk en de Duitse keizer en elkander militaire steun van

(131) Froissart, *Chroniques* XXI p. 488.

(132) In 1349 schoot hij nochtans de graaf van Vlaanderen geld voor voor allerlei zaken.

(133) Froissart — *Chroniques* XXI 488 en vgl. : Rymer, *Foedera* III 305-318.

(134) *ib.* 487.

(135) R. Davidohn, *Forschungen zur älteren Geschichte von Florenz* (Berlin 1901) 111 en *Geschichte von Florenz* IV Band II Teil. (Berlin 1925) p. 197.

800 ruiters en 10.000 voetgangers verspraken, werd aangegaan, was Simon niet bij de ondertekenaars van het verdrag. ⁽¹³⁶⁾. In die tijd was de lombard nochtans één der voornaamste raads-heren van de graaf. Was zijn curieuze houding te verklaren doordat hij tegen dit verbond, dat in bepaalde zin tegen Engeland kon worden uitgespeeld, was gekant? Wij weten het niet. Evenmin zijn wij ingelicht over Simons betrekkingen met de leiders en pioniers van het Vlaams verzet tegen de graaf in 1537. Wij weten dat op bepaalde edelen vanwege de Engelse koning druk werd uitgeoefend om zijn partij aan te hangen. Zo werden stappen gedaan bij Zeger van Kortrijk, Hector Vilain, Gossin Vander Moere, e.a. ⁽¹³⁷⁾. Zeger van Kortrijk de man die destijds de graaf had bijgestaan om de Vlaamse rebellen, die o.m. beschuldigd werden van Engelse sympathieën, te bekampen, werd in 1537 door de graaf wegens Engelse gezindheid gearresteerd. Simon heeft hem goed gekend. Hij was meermaals met hem in 's gravenraad. Heeft hij Zeger beïnvloed? Is hij voor de man bij de graaf in de bres gesprongen? Was het met dit doel dat de Gentse schepenen op 2 en 4 oktober 1537 hem te Gent ontboden ⁽¹³⁸⁾ of stond dit overleg met de Gentse magistraat in verband met de militaire uittocht naar 's graven scure, naar de zee kant, ⁽¹³⁹⁾ waar een schending van het graafschap vanwege de Engelsen werd gevreesd? Wij weten het niet. Geen enkel document laat ook iets los betreffende het contact dat Simon in die tijd met Jacob Van Artevelde kan hebben gehad. Zelfs later toen beide staatslieden onder één hoedje speelden is geen rechtstreekse bron over hun handelingen overgebleven. ⁽¹⁴⁰⁾.

(136) Rijsel A.D. Nord B 739 ; Desplanque. Inv. p. 129-130. Hij werd nochtans aangeduid met de ridder Filips van Haveskerke en de schildknaap Josse van Hemsrode «pour accorder les debas qui porraient estre en marches de Brabant et de Flandres» die zouden doorgaan hetzij te Rupelmonde hetzij te Antwerpen. ib.

(137) Lucas, *The low countries*. p. 197.

(138) Depauw, *Rek.* I 171-194.

(139) ib. I 230. De Gentenaars werden militair geleid door de Heer van Poete.

(140) Tenzij een tekst uitgaande van de kanselarij van Lodewijk van Male waar beide leiders in één naam als graafvijandig worden vermeld.

Dat Simon niet dadelijk met het nieuw revolutionnair bewind, dat omstreeks nieuwjaar 1338 te Gent aan het bewind kwam opschoot, mag afgeleid worden uit een paar nietige details uit de Gentse stadsrekeningen. Het feit dat Simon enkele dagen na de machtsgreep van Van Artevelde uit zijn woning te Gent zijn wijn poogde buiten te krijgen, wat de witte kaproenen moesten verhinderen, ⁽¹⁴¹⁾ kan derwijze worden uitgelegd dat Simon toch de Gentse magistraat had misnoegd. Aan de andere kant fungeerde de lombard in 's gravenraad te Brugge, waar Lodewijk van Nevers door ze concessies ⁽¹⁴²⁾ toe te staan de Bruggelingen poogde te weerhouden met de Gentse rebellen saam te heulen. Het is niet uit te maken of Simon tegenwoordig was op de landsparlementen die in januari te Eeklo doorgingen en waarop ook de bisschop van Kamerrijk, de admiraal van de Franse koning en 's graven raadslieden aanwezig waren, evenmin of hij een rol speelde op de landsparlementen die in maart te Eeklo en te Gent doorgingen in tegenwoordigheid van de Koning van Bohemen ⁽¹⁴³⁾. Uit een tekst van maart 1338 vernemen wij slechts dat de graaf Simon nog noemde «zijn trouwe ridder» ⁽¹⁴⁴⁾, en toch was de lombard in betrekking met de Gentse rebellen, wat blijkt uit een bode die hem door de Gentse magistraat «bi nachte» wordt gestuurd op 1 februari 1338. ⁽¹⁴⁵⁾ En de vraag kan hier bepaald worden opgeworpen of Simon toen al geen dubbele rol speelde, of hij te Brugge waar hij tijdens de machtsgreep van Van Artevelde blijkbaar verbleef en ook nadien op de Brugse magistraat geen invloed heeft uitgeoefend om de politiek van Van Artevelde te steunen, die eerst in mei 1338 tenvolle door de drie hoofdsteden werd bijgetreden. ⁽¹⁴⁶⁾.

(141) Depauw, Rek. I 197.

(142) Gill, Van Severen, Inv. I 483.

(143) Depauw, Rek. I 177-178-180.

(144) R.A.G. Oostenrijks Fonds (1338).

(145) Depauw, Rek. I 200.

(146) Werden soms niet de door de graaf gedane concessies aan Brugge in januari 1338 door Simon geïnspireerd? Gill, V. Severen, Inv. 483; Rogghé, Zevenjarig Beleid v. J. v. Artevelde p. 65.

Dat Simon door de rebelse Vlamingen werd vertrouwd blijkt uit het feit dat hij toen 's graven raadsheren als Nicolaas Guidouche, Ottelin Machet, Josse van Hemsrode, Pieter van Douay, Gerard De Moor, Rikeward de Ruède en Rogier Thonis nog voor oktober 1338 uit Vlaanderen ⁽¹⁴⁷⁾ werden verbannen, hij ongehinderd in den lande blijven mocht. Meldenswaardig is het bovendien dat Simon op verzoek van de rebelse magistraat in oktober 1338 de Gentse schepenen Jacob van der Hoven en Hendrik Goethals, de Gentse hoofdman Willem van Vaernewijck en meester Jan Utenhove naar Mechelen bij Koning Eduard III van Engeland vergezelde «om de bederve van den graaf als van 's Keizerswege». Deze reis van de lombard is leerrijk. In de eerste plaats deed Simon de reis niet in opdracht van de graaf, wiens raadslieden de Gentse gezanten vergezelden, en waarbij Simon niet begrepen was, maar op verzoek van de Gentse magistraat, die de lombard voor de moeite wilde vergoeden, wat Simon echter weigerde. Bovendien staat het vast dat de lombard niet als financiële raadsman maar als politiek ambassadeur van den stad fungeerde, vermits de afvaardiging koning Eduard als vicarius van de Duitse keizer hommage moest brengen. Er bestaat geen twijfel meer dat Simon toen reeds ten volle de zaak van Van Artevelde genegen was en ze werkelijk ook diende. Dit wordt bovendien bevestigd door een ander feit van betekenis. Op 13 januari 1339 schoot Simon de Engelse koning 1500 p. voor in zijn strijd tegen Parijs, lening die 's anderendaags door een andere werd gevolgd. ⁽¹⁴⁸⁾ Ofschoon men kan aannemen dat de rijke geldschieder hiermede steeds zijn profijt — hij kreeg van de koning een nieuwe jaarlijkse rente — op het oog had, toch gaf hij hierdoor in elk geval ook uiting aan zijn anglofiele gevoelens, die hij later in het openbaar zou tentoonspreiden. Geen bron licht ons in over de houding van Simon ten opzichte van de mislukte putsch vanwege de graaf te Bergen en te Diksmuide in het begin

(147) Zij waren reeds voor 17 nov. verbannen, wellicht na mei 1338. Hun bezit werd aangeslagen. De Gentse witte kaproenen gingen zelfs te Eeklo het goed van Ottelin Machet verbranden. Gill. Van Severen. Inv. I 483 ; Depauw, Rek. I 376-434, II 12-280.

(148) Rec. Off. Patent Rolls 1337-39 p. 376 . Rymer, Foedera II 2 p. 1069.

van februari 1339 ⁽¹⁴⁹⁾. Evenmin weten wij in welke gesteldheid Simon en de graaf elkander weerzagen toen deze laatste bij het uitgaan van september 1339, blijkbaar op last van de Franse koning, in zijn graafschap was weergekeerd. ⁽¹⁵⁰⁾. Van dat ogenblik af was de graaf de facto geen soeverein meer. Hij was een werktuig in de handen van de Arteveldisten die hem hun raadgevers opdrongen en hem zelfs aanzetten van de Franse koning teruggave te eisen van de destijds aan Frankrijk afgestane Waalse kasselrijen en de afschaffing van de kerkelijke sententiën over de Vlamingen. ⁽¹⁵¹⁾. Wat Simon betrof, deze was tijdens de maandenlange afwezigheid van de graaf in contact gebleven met de Gentenaars die hem te Zaffelare of te Dendermonde ⁽¹⁵²⁾ gingen opzoeken, of te Gent met hem onderhandelden. Toen de graaf eenmaal terug in Vlaanderen was maakte de lombard echter geen deel meer uit van 's graven nieuwe raad, ⁽¹⁵³⁾ maar hij wierp zich geheel in het avontuur, in de omwenteling en in de oorlog die hij mede onafwendbaar over Vlaanderen trok.

Inderdaad, toen Jacob Van Artevelde en de drie steden, die in oktober 1339 de graaf naar Parijs hadden gestuurd om van de Franse koning de teruggave te eisen van Waals-Vlaanderen en hun opzet een spectaculair militair karakter hadden bijgezet, ⁽¹⁵⁴⁾ bedrogen uit hun verwachtingen kwamen, lieten zij meteen de neutraliteit die ze totnogtoe in het conflict

(149) Depauw, Rek. I 355 en Rogghé o.c. 29. Wij weten alleen dat hij op 7 februari de graaf 255 p. 14 s. gr. leende. R.A.G. Oostenrijks Fonds (1339).

(150) Kort na zijn machtsgreep van februari 1339 hadden de Vlamingen de graaf nog gesmeekt in Vlaanderen terug te keren. In september was het de graaf zelf die er om verzocht opnieuw binnen het graafschap te komen. Cfr. Depauw, Rek. I 302-303-306; Rogghé o.c. 73.

(151) Rogghé o.c. 30-74; Depauw, Rek. I 475.

(152) Depauw, Rek. I 330-309. Waarschijnlijk in juni 1339 verzochten de Gentenaars om Simons steun voor regeling van een geschil tussen de graaf en zijn neef, ib. I 306.

(153) Rogghé o.c. 108-109. Hij ging nog met de Gentenaars mee naar de jaarlijkse processie te Doornijk in september 1339 en verbleef een tijd te Zaffelare. Depauw, Rek. I 382-429.

(154) Depauw, Rek. I 475.

tussen Parijs en Londen hadden gehuldigd, varen ⁽¹⁵⁵⁾. Op 3 november werd Simon, die te Zaffelare in de buurt van Gent verbleef een bode gestuurd ⁽¹⁵⁶⁾. Alles laat toe te onderstellen dat het advies van de lombard werd ingewonnen vooraleer met Brabant een economisch en militair verbond, dat de oorlogsverklaring aan Frankrijk betekende, ⁽¹⁵⁶⁾ werd aangegaan. Nolens volens onderhandelde de graaf te Dendermonde ⁽¹⁵⁸⁾ met de drie steden over deze overeenkomst met Brabant, die officieel te Gent op 3 december werd bekendgemaakt. ⁽¹⁵⁹⁾. Het is niet zeker, ofschoon mogelijk, dat Simon deze plechtigheid bijwoonde. Inderdaad, omstreeks 30 november reisde de Gentse voorscheper Simon Parijs in gezelschap van de lombard naar Antwerpen bij de Engelse koning. ⁽¹⁶⁰⁾. Eerst 8 dagen later keerde de voorscheper terug, wat ook wel gold voor Simon. In dit geval was de lombard niet op de plechtigheid. Het feit dat Simons zegel hangt aan genoemd pact bewijst niets, vermits ongeveer drie maanden later de Gentse schepenen de edelen uit de kasselrijen van Kortrijk, van het Brugse Vrije, het Land van Aalst, de Vier Ambachten, Ieper, Dendermonde, Damme, zelfs in maart en april 1340 nog de edelen Jan Van Aijsove, Jan van Poelvoorde, Justas Pascaris en de baljuw van Brugge uitnodigden om genoemde Vlaams-Brabantse «alliance» te Gent te bezegelen. ⁽¹⁶¹⁾. Dat Simon het pact met zijn zegel onderschreef weten wij. Interessant is het wel mede te delen dat in het nieuw verbond met Brabant, dat op het model van 1337 was geknipt de woorden «tegen de koning van Frankrijk en tegen de Duitse keizer» nu waren verdwenen. Maar het aktivisme van de lombard beperkte zich niet altijd bij deze overeenkomst. De reis die hij in gezelschap van de Gentse voorscheper op 30 november naar Antwerpen ondernam was van groter gewicht en betekenis. Bij koning Eduard ging hij het Vlaams-Engels economisch en militair verbond voorbereiden.

(155) Rogghé, o.c. 30-31-32.

(156) Depauw, Rek. I 429.

(157) Pirenne, Histoire de Belgique II 113.

(158) op 16 nov. en 27 nov. Depauw, Rek. I 404-405.

(159) Verniers, Bonenfant, Quick. Lectures histor. I 200-208.

(160) Depauw, Rek. I 429.

(161) ib. Rek. I 433 tot 440.

Het feit dat de graaf op listige wijze uit zijn graafschap was gevlucht nog voor de plechtigheid op 5 december 1339 te Gent was afgelopen hinderde geenszins de lombard zijn voorgenomen plan uit te werken. En er was meer. Door ruwaert van Vlaanderen te worden gaf hij aan het politiek regime van de drie steden in het openbaar zijn steun. Deze was overigens het logisch gevolg van een politieke gezindheid, die zich reeds in 1338 of zoniet vroeger bij Simon merkbaar had afgetekend. De reden waarom de Gentenaars en de drie steden een ruwaert deden fungeren, in casu Simon van Hale, was niet ver te zoeken. Doordat de graaf reeds eenmaal, na zijn mislukte machtsgreep te Diksmuide in februari 1339, Van Artevelde en zijn aanhangers voor een gezagscrisis had geplaatst, ⁽¹⁶²⁾ die een sleep van troebelen e.a. moeilijkheden voor gevolg had, wensten de drie steden en wellicht Simon zelf het herhalen van een identieke toestand te voorkomen. Van zodra zij door bemiddeling van de abt van St. Pieters te Gent, die de graaf naar Parijs ⁽¹⁶³⁾ achterna was gezonden vernamen dat de graaf besloten was in Frankrijk te blijven, aarzelden zij niet een ruwaert aan te stellen die het gezag van de graaf tijdelijk kon overnemen. Het aanstellen van een ruwaert was nu geen nieuwigheid. Als de graaf in bepaalde omstandigheden verplicht was zijn graafschap te verlaten of in de onmogelijkheid verkeerde zelf te regeren fungeerden in zijn naam een regentieraad en ook ruwaerts van Vlaanderen. Zo deelden wij reeds mede dat de graaf Lodewijk van Nevers toen hij in 1335 naar Avignon reisde een regentieraad aanstelde, wat het jaar nadien in andere omstandigheden, toen hij in juni en in september naar Frankrijk voer alweer geschiedde. Regenten waren toen Filips

(162) Tijdens de afwezigheid van de graaf als gevolg van zijn mislukte machtsgreep in februari 1339 was het 's graven ontvanger Odin Naerbone die «alle justiciën en wetten» in zijn bevoegdheid had. Te Gent bleven de overbaljuw en de baljuw verder fungeren. S.A.G. 't Bouc van de vonnes-en, kennessen ende vorwaerden beghinnende... 1339 fol. 4

(163) Depauw, *Rek.* I 431. Bij name eerst in februari 1340 vermeld, *ib.* 409.

van Axel, Roger Briseteste, Hendrik van Meetkerke, Josse van Hemsrode, Willem de l'Estuve, Roger Thonis, Jan van Cadzand en tenslotte ook Simon de Mirabello. De bevoegdheid van de regenten was niet altijd even groot, ofschoon toch uitgebreid. Ze werden met rechterlijke macht bekleed, mochten grafelijke e.a. officieren aanstellen of afzetten, moesten de vrede handhaven en elke muiterij onderdrukken. Kortom, zij moesten : *warder, gouverner et maintenir le pais de Flandres*. In juni 1336 mochten de regenten eveneens grafelijke goederen verhandelen zoals renten verkopen, geld ontlennen om waterwerken uit te voeren, enz., bevoegdheid die hun echter in september was ontnomen doordat ze geen grafelijk goed meer mochten vervreemden. ⁽¹⁶⁴⁾. Aan de andere kant fungeerden er ook ruwaerts van Vlaanderen ⁽¹⁶⁵⁾, soms bijgestaan, zo niet altijd, door raadslieden «sruards lieden van Vlaenderen» genoemd ⁽¹⁶⁶⁾. Wij kennen de voornaamste ruwaerts. Het waren Gobert, heer van Aspremond, Filips, heer van Axel, Jan, graaf van Namen, Robrecht, heer van Cassel, Guy van Vlaanderen. ⁽¹⁶⁷⁾. Het waren allen bloedverwanten van Lodewijk van Nevers of de graaf aanverwant. Ook zij regeerden in naam van de graaf, soms mede in naam van de Franse koning. ⁽¹⁶⁸⁾. Hun bevoegdheid is moeilijk vast te leggen. Zij deden de rechten en heerlijkheden van de graaf erkennen en eerbiedigen. ⁽¹⁶⁹⁾. Zij riepen landsparlementen en steden bijeen, lieten verbonden tussen steden toe of bekrachtigden ze, sloten zelf akkoorden af met steden ⁽¹⁷⁰⁾, zij handhaafden de vrede in bepaalde steden en ge-

(164) Rijsel A.D. Nord B 1565 n° 492, n° 493 en n° 494.

(165) Ruwaerts fungeerden in 1323, 1324, 1325 en ook later in 1332 en 1333. Het betreft hier de heren d'Aspremond, van Axel, Robrecht van Cassel, Jan van Namen en Guy van Vlaanderen. Sommigen als Filips van Axel fungeerden meer dan eens.

(166) Vuylsteke, Rek. I 454.

(167) ib. I 340-344-432 II 807-839-840 ; Van Duyse en de Busscher, Inv. 110 ; Desplanque Inv. Lille I 100-101 ; R.A.B. Rolrek. n° 5

(168) Van Duyse en de Busscher o.c. 109.

(169) Diegerick, Inv. d'Ypres II 1. Werden ook belast met onderzoeken betreffende jurisdicties. Desplanque o.c. I 99.

(170) Vuylsteke Rek. I 340-344-432 ; Diegerick o.c. II 5-6 ; Van Duyse en de Busscher, o.c. 109.

westen (¹⁷¹), eisten eden (¹⁷²), stelden ontvangers, baljuws en schepenen aan (¹⁷³), beschikten over stedelijke vrijheden. (¹⁷⁴) Zij vaardigden bepaalde ordonnancies uit, konfiskeerden voor een deel bezit van hagepoorters, inheemse en vreemde vijandige krijgers, decreteerden zelfs brieven die de graaf, het land of sommige steden schade berokkenden, wat o.m. met Jan van Namen het geval was. (¹⁷⁵) Deze laatste of zijn lieden onderhandelden tevens met Brabant en Henegouwen in parlementen (¹⁷⁶) of daarbuiten, hielden besprekingen met de Franse koning. (¹⁷⁷). Jan van Namen confereerde zelfs in zijn hoedanigheid van ruwaert, tezamen met de graaf, de Gentenaars en de Franse koninklijke raad buiten het graafschap. (¹⁷⁸).

Gelet op de bewogen tijden waarin de ruwaerts doorgaans fungeerden was hun bevoegdheid bepaald uitgebreid. Het gebeurde ook dat twee ruwaerts van Vlaanderen tegelijk fungeerden, wat het geval was met Robrecht van Cassel en Jan van Namen (¹⁷⁹). Tot slot dient nog vermeld te worden dat de aktiviteit en het beleid van de ruwaert achteraf door de graaf moesten bekrachtigd worden (¹⁸⁰) en dat het voorkwam dat bepaalde daden werden afgekeurd. (¹⁸¹).

Deze gegevens volstaan om de rechtspositie van de ruwaert Simon de Mirabello enigszins te bepalen. Verklaren wij nochtans vooraf waarom Van Artevelde en de drie steden Simon als ruwaert kozen boven anderen. De lombard was zeker de geschikte persoon om de graaf in den lande te vervangen. In

(171) Vuylsteke o.c. I 345.

(172) *ib.* I 433.

(173) *ib.* I 340 ; Diegerick o.c. II 28 ; Nowé, *Les baillis comtaux de Flandre* p. 98.

(174) *ib.* I 340.

(175) Diegerick o.c. I 28 ; Van Duyse en de Busscher o.c. 109-110.

(176) Vuylsteke o.c. I 434-435-436.

(177) *ib.* 434-436.

(178) *te St. Omaars ib.* I 436.

(179) Desplanque o.c. I 101-100 ; Vuylsteke o.c. I 432.

(180) Desplanque o.c. I 100 ; Van Duyse en de Busscher o.c. 112.

(181) Van Duyse en de Busscher o.c. 112. Noteren wij nog dat Robrecht van Cassel zijn ruwaertschap door Brugge en Ieper deed betalen. Desplanque o.c. I 100.

de eerste plaats was hij de graaf aanverwant, wat in de ogen van vele Vlamingen de gezagscrisis mocht overbruggen. Bovendien oefende Simon een groot prestige uit. Zijn tijdgenoot Li Miusis noemde hem «homo potentissimus in auro et argento et in quo Flamingi summopere confidebant». ⁽¹⁸²⁾ Dit had de lombard niet alleen aan zijn geld en zijn goed te danken, maar ook aan zijn relaties met vorsten, prinses, edelen en patriciërs binnen als buiten het graafschap. Daar kwam bij dat hij jaren lang het vertrouwen van de graaf had genoten, zijn raadsheer was geweest en zelfs tot driemaal toe had deel uitgemaakt van de regentenraad. Tenslotte was hij de uitgesproken vriend van Koning Eduard III, op wie de drie steden steunden en was zijn gehechtheid aan het nieuw regime in Vlaanderen reeds beproefd geworden.

Voor Simon gold deze hoge bijzondere functie voor de bekroning van zijn ambitieus streven naar macht, gezag en glorie, streven dat het konsekwent uitvloeisel was van zijn machtige rush naar het fortuin. Voor Simon als voor de drie steden was het invoeren van het ruwaertschap nochtans een compromis. Ofschoon de lombard als ruwaert fungeerde namens de graaf, ⁽¹⁸³⁾ moest hij niettemin handelen naar «le conseil et le commun assent des trois boines villes de Flandres», die hem met deze macht hadden bekleed zoals blijken mag uit het opschrift van Simons zegel : Signum Flandriae rewardi, per comunem patriam ordinati. ⁽¹⁸⁴⁾ Dat de lombard zijn gezag van ruwaert delen moest met de drie steden moet niet als een vermindering van zijn gezag beschouwd worden. Het was natuurlijk dat wanneer de drie steden in mei 1358 van de graaf de verzekering hadden afgedwongen voortaan in akkoord met hem het graafschap te besturen zij niet goedsmoeds dit hard verworven gezag zonder meer aan de ruwaert zouden afstaan. ⁽¹⁸⁵⁾ Het was even natuurlijk dat Simon van de drie

(182) J.S. De Smet, *Corpus Chronicorum Flandriae*, Li Miusis p. 172.

(183) Diegerick o.c. p. 121.

(184) Froissart, *Chronique* XV^{III} p. 103 ; Hohlbaum Hansis, *Urkundenbuch* II annexe 2, 346.

(185) In oktober 1340 had de graaf, terug in Vlaanderen, opnieuw plechtig beloofd in overleg met de drie steden te regeren. *Messenger des sciences historiques* (1856) p. 243.

steden, wier onontbeerlijke voornaamste geldschietter hij was, wier besluiten hij een bepaald wettelijk karakter gaf en voor wie hij als volwaardige bemiddelaar tussen hen en Engeland in bepaalde gevallen kon optreden, toegevingen mocht verwachten. Maar ook de drie steden, die Simons talrijke bezittingen konden aanslaan, wiens verwanten zij konden brooddroven of in ballingschap sturen, wie ze onbetwistbaar een hoog aanzien schonken, mochten op Simons welwillendheid vast rekenen. Beide partijen hadden elkander nodig, vulden als het ware elkander aan. Streefden zij trouwens niet naar hetzelfde doel? Het is dan ook verkeerd zoals H. Pirenne beweerde, dat Simon slechts een werktuig was van de Gentenaars ⁽¹⁸⁶⁾ of van de drie steden. Integendeel, door zijn ervaringen opgedaan als raadsheer, als mederegent, als beproefde financier moest Simon in meer dan een opzicht een aardig lesje in staatkunde de drie steden en Van Artevelde ten beste geven. De vraag kan zelfs worden opgeworpen of Simon die toch reeds om 1328, zoniet zelfs vroeger met Eduard III in contact stond en die in 1330 zelfs een tijd tot 's konings gevolg behoorde, niet de hele politiek van Jacob van Artevelde en van de drie steden naar zijn anglofiele inzichten heeft geleid!

Wat Simon als ruwaert van Vlaanderen heeft gepresteerd valt niet duidelijk uit te stippelen. Zonder twiifel heeft hij de hand gehad in het Engels-Vlaams verbond van januari 1340, dat Vlaanderens economische welvaart moest verzekeren en dat de wederaanhechting van het verloren gegane Waals-Vlaanderen bij het graafschap betrachtte. ⁽¹⁸⁷⁾ In april en mei 1340, toen hij meestal te Brussel verbleef waar de Gentenaars hem meermaals gingen opzoeken, pleegde hij zo met de Vlaamse steden als met de hertog en de steden van Brabant en Henegouwen overleg met betrekking tot het verlenen van

(186) Pirenne, *Histoire de Belgique* II 112. Pirenne vergist zich nog als hij mededeelt dat Simon geen «membre de la maison comtale» was, (ib. 111) en dat Jacob Van Artevelde niets ondernam om Waals-Vlaanderen terug op Frankrijk te winnen. Pirenne had de Gentse stadsrekeningen kunnen raadplegen (Depauw, *Rek.* I 171-175) en aandachtig het Vlaams-Engels verdrag lezen waarover hij overigens zelf schrijft op pag. 114 van zijn *Hist. de Belgique* 114-116.

(187) Rogghé o.c. 40

bijstand in Henegouwen, in uitvoering van het Vlaams-Brabants-Henegouws akkoord van december 1339 ⁽¹⁸⁸⁾. In Vlaanderen zelf opereerde hij als ware hij de graaf zelf. In februari 1340 gaf hij volmacht te Brugge schepenen aan te stellen ⁽¹⁸⁹⁾ en alles laat vermoeden dat hij ook baljuws, schouteten, ruwaerts, kasteleins, en hoofdmannen in de kasselrijen en steden van het graafschap in hun functie bekrachtigde, zo niet aanstelde of afzette, zoals blijkt uit een grafelijk stuk van oktober 1340 ⁽¹⁹⁰⁾. In 1341 regelde hij met de drie steden een geschil betreffende het vervaardigen van laken tussen de stad Dendermonde en de drie steden en eigende zich het recht toe te genieten van de helft van een boete van 1000 p. torn., indien zijn scheidsrechterlijk besluit en dat der drie steden door Dendermonde niet werd nageleefd. ⁽¹⁹¹⁾ In 1343 verleende Simon aan de Spaanse kooplui, destijds verhinderd naar Vlaanderen te reizen, een oorkonde die ze toeliet Brugge weer te bezoeken. ⁽¹⁹²⁾ Hetzelfde jaar kwam de ruwaert tussen in een geschil tussen de abdij van Drongen en de Heer van Erpe ⁽¹⁹³⁾. In 1345 stelde hij zijn schoonzoon en wijnhandelaar Gerem Ute Zwane aan als heer over het spijker te Gent. ⁽¹⁹⁴⁾ Verder kocht hij nog van de gravin de Bar en ten voordele van de Gentenaars het kasteel van Bornhem ⁽¹⁹⁵⁾ dat tegen de graafgezinden werd gebruikt kort voor de dood van Van Artevelde. Wij weten nog dat hij «hïlf ende ontfinc als hi Ruwaert van Vlaanderen was, ghelijc Sleyscat van ('s graven) munten, ende vele van (sine) renten ende exploiten ⁽¹⁹⁶⁾, dat tijdens zijn

(188) *ib.* 37 en Depauw *Rek.* I 442-443-444-445-446-447-449.

(189) Depauw, *Rek.* I 409.

(190) Diegerick o.c. II 121; Van der Haeghen o.c. V.

(191) Ook op 7 april 1342 werd Simon gemengd in een zaak te Dendermonde, een zaak «tusschen der ghemeenten ende den heere ende ruwaert». Depauw, *Rek.* II 119. Zie ook Van Duyse en de Busscher o.c. 143.

(192) Hühlbaum Hans, *Recesse il annexe* 2. 346.

(193) Depauw, *Cart. Artev.* 272.

(194) Univers. Bibl. Gent n° G 5869 I p. 43.

(195) Depauw, *Cart. Artev.* 261.

(196) Van der Haeghen o.c. 107.

ruwaertschap te Brugge munt werd geslagen en in Vlaanderen ordonnancies betreffende de munt werden uitgevaardigd ⁽¹⁹⁷⁾. En wij weten ten slotte dat hij de graaf mede belette zijn graafschap terug te winnen. ⁽¹⁹⁸⁾ Kortom, Simon beheerste in overleg met de drie steden én de buitenlandse én de binnenlandse politiek van het graafschap, stemde deze af op Engeland en handelde alsof hij de graaf zelf was. Men heeft weleens beweerd dat Simon op onregelmatige wijze als ruwaert fungeerde en dat hij meer dan een onwettelijkheid bedreven heeft.

Zoals dit destijds met Robrecht van Cassel en Jan van Namen het geval was geweest, verklaarde de graaf toen hij in oktober 1340 weer in Vlaanderen verbleef niet alleen dat Simon in zijn naam als ruwaert had gefungeerd, maar hij keurde goed en ratificeerde «alle zaken ende dinghen die ghedaen hebben ghesin in onze name bi minhere Simoene Van Hale alse onsen reward van Vlaanderen vorseid, sijt baljuws, scouteten, schepenen, quériers, rewards ofte andere officieren makende, sijt executiën, justiciën ofte gheboden doende, boeten ontfanghende, misdaden verghevende, boeten quitscheldende ofte andere zaken doende in so wat manieren dat sy desen pointen touchierende, dat wij dat goet en gestade houden, ratefyeren... enz ⁽¹⁹⁹⁾. Uit een ander stuk van 14 januari 1342 vernemen wij nog dat Simon bij het verhandelen van grafelijk goed eiste van de kopers dat «hi gelooft daerof letteren te bringhenen van quitanchen minen heere Symoene vorseit.

(197) Depauw, *Rek.* II 54-217.

(198) *De Limb. Stir.* I 150. Het dient genoteerd te worden dat Simon sinds 1338 tijdens de perioden waarin de graaf in Vlaanderen verbleef nooit meer als raadsheer van de graaf fungeerde. Desbetreffend zijn ons geen bronnen bekend. Nochtans zetelden nog edelen in deze opgedrongen «mins heren van Vl. rade van 's lands alven.» (Depauw, *Rek.* II 205), en o.m. de heer Van Praet, Gossin dou Mont en Gentse patriciërs en leenmannen van de graaf, als Thomas van Vaernewijck, Simon ser Thomas, Willem de Merseman, Jan van Steenbeke, Jan van Oosterzele, Jan Van der Vloet, Machelein van St. Baafs, Willem de Bomere. Depauw, *Rek.* II 205-31-36-40; Rogghé o.c. 108; Van der Haeghen o.c. 37.

(199) Van der Haeghen o.c. IV V.

ghezegelt met mijns Heeren zeghele van Vlaenderen, binnen viertien nachten naerdat Mijnhere van Vlaenderen int land sal sijn commen. ⁽²⁰⁰⁾ Dat Simon die na 1340 nog een paar malen als ruwaert fungeerde sommige vergissingen beging is waarschijnlijk, zo niet zeker. Bij zijn eerste blijde intrede in Vlaenderen in 1346, toen Lodewijk van Nevers en Simon de Mirabello reeds waren overleden, constateerde de jonge graaf Lodewijk van Male, toen hij te Male «rekening hield» dat Simon zijn vader nog 1089 p. 15 s. 4.5 d. par. schuldig was gebleven, schuld die Simons weduwe volledig goedmaakte. ⁽²⁰¹⁾ Maar die jonge graaf die zijn woord brak als zijn brood en als zijn vader ook het graafschap ontvluchtte, deed na zijn tweede blijde intrede in Vlaenderen in een oorkonde noteren dat Simon «à son vivant n'avait fait nul compte par devers lui dou maintenant de ses biens pour le temps passet et qu'il fut Rewars de Flandres par lonc temps.» ⁽²⁰²⁾ Maar Lodewijk van Male vergat opzettelijk de oorkonde van oktober 1340 waarin Lodewijk van Nevers alles ratifieerde en goedkeurde wat de lombard als ruwaert had gedaan tijdens zijn afwezigheid. Hij was zelfs vergeten dat Simons weduwe de schuld van haar man had afgedragen. Lodewijk van Male, geïnspireerd door raads-heren die Van Artevelde krachtig hadden bevochten, ⁽²⁰³⁾ handelde slechts uit politieke wrok. In die tijd was Lodewijk van Male evenals zijn vader Parijs geheel toegewijd. Hij was een trouw leenman, een francofiel ⁽²⁰⁴⁾, die door het verdrag van Fontainebleau van 1351 voor hem en zijn nakomelingen voor altijd afzag van de aan Frankrijk aangehechte gebieden van Rijsel, Douai, Bethune en Orchies, ⁽²⁰⁵⁾ die de Vlaamse anglofielen in massa deed verbannen ⁽²⁰⁶⁾ en in 1359 met

(200) R.A.G. Oostenrijks Fonds (1342).

(201) Lodewijk kwam in Vlaenderen in nov. 1342. Depauw, *Rek.* III 59-62. Zie verder III 18.

(202) Van der Haeghen o.c. 83.

(203) o.m. zijn kanselier Gillis van Houtte, Rogghé, *Ghemeeente ende Vriendt* 123.

(204) F. Quicke, *Les Pays-Bas à la veille de la période bourguignonne*, p. 45.

(205) *Rijsel A.D.* Nord B 268-7693.

(206) Rogghé, *Ghemeeente ende Vriendt*, 126.

enkele Normandische en Picardische edelen het plan beraamde de in Engeland gevangen gehouden Franse koning te gaan verlossen. ⁽²⁰⁷⁾

Al de argumenten als «gebrec van rekening enz.» die Lodewijk van Male aanhaalde tegen de overleden Simon, waren in hoofdzaak slechts voorwendsels om een juridische grond te verkrijgen om het bezit van de lombard te kunnen aanslaan. Haat en schraapzucht leidde de zoon op dezelfde wegen eens door zijn vader begaan.

Tijdens zijn ruwaertschap verwaarloosde Simon van Hale geenszins zijn financiële operaties. Zoals reeds medegedeeld leende hij de Gentenaars, die voor de lombard, die waarschijnlijk met de hertog van Brabant opnieuw in conflict was gekomen ⁽²⁰⁸⁾ krachtig in de bres sprongen. Hij hield in 1342 leentafel te Mechelen, leende de Engelse koning, die steeds door zijn oorlogen in geldnood verkeerde enz. Delen wij terloops mede dat ook van deze tijd Simons betrekkingen dateren met paus Clemens VI. Bevreesd voor zijn zieleheil en dit van zijn vrouw wegens zijn geldhandel, die door de Kerk als woeker werd aanzien of zelfs wie weet onder invloed van een dreigende sluipmoord verzocht de lombard de paus om geruststelling, die hij dan ook in september 1344 verkreeg. ⁽²⁰⁹⁾

HET JAAR 1345

Indien wij moesten geloof hechten aan het verhaal van het Breve Chronicon dat verklaart dat Simon als vicarius van de graaf uit de weg werd geruimd omdat hij de graaf

(207) E. Quicke o.c. 45.

(208) Depauw, *Rek.* II 299-300-301 (1343). Ten onrechte beweert de heer M. Ryckaert dat Simons bezit werd aangeslagen «uit hoofde der achterstallige rekeningen» die Simon als ontvanger van Vlaanderen niet had verffend. Appeltjes van het Meetjesland n° 6 p. 110. Zie desbetreffend Van der Haeghen o.c. 83. Ook N. Depauw vergist zich als hij meedeelt dat Simon de financiële operaties van Gent leidde. Gedurende het bewind van Van Artevelde fungeerden normaal te Gent stedelijke ontvangers. Cfr. Gentse stadsrekeningen en Depauw, *Biographie Nationale* I, XIV 873.

(209) Berhere, *Lettres de Clement VI*, t. I 15 (1341).

verhinderde weer in Vlaanderen te komen, dan moet Simon tot aan zijn dood in mei 1346 als ruwaert hebben gefungeerd. ⁽²¹⁰⁾ Het is mogelijk, maar eigenaardig is het niettemin dat geen enkele oorkonde of een ander stuk betreffende rechtstreeks Simon als ruwaert, na het midden van 1345 is bewaard gebleven. In de Gentse stadsrekeningen is er sprake «van de frocken van onser vrouwen feeste van Domeke, daer mijn heere de rewaerd, dontfanghere, beede de balliwe, Boudin Maykin, scepenen, hoofdmans, dekene af adden» en dit in september 1345 ⁽²¹¹⁾. Er is daarin ook sprake van een bode die in mei te Aalst, en een ander die in september 1345 te Dendermonde «aan den reward» wordt gezonden. ⁽²¹²⁾ Maar bij dit alles is slechts sprake van «reward» en niet van de ruwaert Simon van Hale. Alles laat bovendien vermoeden dat genoemde boden een andere ruwaert betreffen, n.l. Zeger van Kortrijk. De Brugse stadsrekeningen delen inderdaad mede dat deze laatste door de drie steden op een landsparlement van 16 juni 1345 tot ruwaert werd aangesteld en was «ysent 't Aelst binden 3 steden als ruwaerd...». Zeger van Kortrijk opereerde eveneens te Dendermonde ⁽²¹³⁾ waar de graafsgesinden dreigden het graafschap binnen te rukken. Deze Zeger van Kortrijk was als zijn vader een uitgesproken anglofiel. Deze genoot destijds een rente van de Franse koning. De zoon werd in opdracht van de graaf in de Vlaams-Brabantse oorlog naar Aalst gezonden om er de grenzen te beschermen. ⁽²¹⁴⁾ Wegens de moord op zijn vader gepleegd ging hij op koning Eduard III steunen die hem overigens geldelijk hielp. ⁽²¹⁵⁾ Het was dezelfde Zeger die in april 1346 aan de drie steden het kasteel van Viane overdroeg en die later in de omgeving van Cassel streed tegen de Fransen ⁽²¹⁶⁾. Als Zeger ruwaert werd dan betekent dit echter nog niet dat hij ruwaert van Vlaanderen werd.

(210) J. S. De Smet, *Corpus Chron.* Fl. III 10-11.

(211) Depauw, *Rek.* II 469.

(212) *ib.* II 408-498.

(213) *ib.* II 390-391; S.A.B. *Rek.* 1345 fol. 135 n° 1 en 135 v° n° 1.

(214) Desplanque, o.c. 27-14; J. Viard, *Journal du trésor* n° 5357 p. 879.
Ook de heren van Gistel, van Stene, van Liedekerke, genoten Franse steun, *ib.* n° 513, 5283-5284 en p. 878.

(215) *Foedera* II (2) 1035.

(216) Depauw *Rek.* II 491; *Bourgeois de Valenciennes* 251.

Voortijds en ook tijdens het bewind van Van Artevelde en onder Lodewijk van Male werden bepaalde personen, doorgaans edelen, aangesteld om als «ruwaert», als militair goeverneur te fungeren in steden en kasselrijen. Tijdens het bewind van Van Artevelde heerste Jan Faloyse als ruwaert in de kasselrij van de Oudburg, Jacob van Landegem e.a. in West-Vlaanderen. ⁽²¹⁷⁾ Onder van Male werd Gerard van Moerzeke, een familielid van Simon, ruwaert te Dendermonde. ⁽²¹⁸⁾ Maar de macht van deze ruwaerts was blijkbaar beperkt en geenszins zo uitgebreid als de bekende ruwaerts van Vlaanderen Filips van Axel, Robrecht van Cassel, Jan van Namen, Simon de Mirabello en Jan van Gistel ⁽²¹⁹⁾. Was Zeger van Kortrijk, die door de drie steden was aangesteld tot ruwaert, nu een gewoon ruwaert of een ruwaert van Vlaanderen als Simon het geweest was? Een laconieke regel uit een oorkonde van Lodewijk van Male zegt dat Simon «fut reward par lonc temps». ⁽²²⁰⁾ Is daarmee bedoeld dat hij het niet was tot aan zijn dood? En indien Simon ontslag nam, wat blijkbaar kort voor de dood van Jacob van Artevelde geschiedde, ⁽²²¹⁾ welke was zijn drijfveer? Stond het ontslag van de ruwaert in verband met dit van Van Artevelde als hoofdmans van Gent in april 1345, was Simon evenals van Artevelde voor het ontvaren van de graaf ten gunste van een Engelse prins gewonnen? ⁽²²²⁾ Wie weet het?

Spijt alles bleven de Gentenaars op de diensten van de lombard rekenen, wat blijken mag uit het contact dat tussen de Gentse magistraat en de lombard bleef bestaan. De stadsbode die op 17 juli 1345 naar Beveren bij Simon werd gezonden, deelde hem wellicht de moord gepleegd op Van

(217) Depauw *Rek.* II 254-418. Symoen van den Coudenborgh was ruwaert van het Land van Waes (1347) *ib.* III 163.

(218) *De Limb. Stur.* I 84.

(219) Deze laatste onder van Male, *ib.* I 538.

(220) Van der Haeghen o.c. 83.

(221) De zaak van het kasteel van Bornem dateert uit die tijd. Depauw, *Cart. Art.* 262. In 1345, blijkbaar na de dood van J. Van Art., nog een vermelding van Simon in de Brugse stad-rekeningen: van 1 lettre vander statute verlaught bi mynhere Symoen van Ale... ute ghe-roepen metter clocke. Gill, Van Severen, J. Van Art. *rev.* La Flandre, o.c. p. 137.

(222) Rogghé, *Zevenjarig Beleid* 85.

Artevelde mede. Maar in oktober 1345 werd tot tweemaal toe contact gezocht met Simon, op wiens geld alweer vanwege de Gentenaars een beroep werd gedaan. ⁽²²³⁾ En toen Simon van Hale op 9 mei 1346 te Gent door een sluipmoordenaar werd verrast, was de goede stede de lombard nog een som van 287 p. 8 s. 9 d. gr. schuldig. ⁽²²⁴⁾

DE MOORD OP SIMON

Naar de Doornijkse kronijkschrijver Li Miusis beweert werd Simon vermoord op 9 mei 1346. ⁽²²⁵⁾ In de Gentse stadsrekeningen waar zoveel drukte wordt gemaakt omtrent de moord gepleegd op een Gentse baljuw ⁽²²⁶⁾ vindt men nauwelijks een spoor van de dood van Jacob van Artevelde en van Simon de Mirabello, de twee hoofdfiguren uit een bewogen tijd. Met geen woord is er zelfs sprake van moord. Wat de lombard betreft vindt men er slechts een laconieke regel : Somme van al dat men schuldech es ende bleef doe hi staerf ⁽²²⁷⁾ En zo duister de omstandigheden waren waarin Simon als ruwaert ontslag nam, zo geheimzinnig zijn de motieven van de moord op de schatrijke lombard. En wie was of wie waren de moordenaars? Het Breve Chronicon beweert dat het Jan Van de Woestijne was, maar laat verstaan dat hij niet alleen handelde. ⁽²²⁸⁾ In de teksten van Simons tijd is er meer dan eens sprake van een Jan Van de Woestijne. Een was ridder die in de beroerde periode van Zannekin streed met de Fransen tegen de Vlamingen. In 1327 was een Jan Van de Woestijne scoutet in de heerlijkheid van Evergem afhankelijk van de abt van St. Baafs. In 1330 is een Jean de la Wastine leenman van de graaf. Er is ook sprake van een Jan van der

(223) Depauw, Rek. II 412-482-485-500. In 1340 leende Simon 350 p. gr. In 1342 was Gent hem nog 224 p. 12 d. gr. schuldig. In 1343 : 11733 p. 6 s. 8 d. In 1344 : 329 p. 5 s. 8 d. Zie Depauw, Rek. II 10-182-273-400-461-352. Leningen gedeeltelijk geassigneerd op de stadspoorten en de wijnassise, ib. 276-460.

(224) Depauw, Rek. II 461.

(225) J. J. De Smet, Corpus Chronic. Fl. I 266.

(226) Depauw, Rek. II 493-504-523-528.

(227) ib. II 461. Verder ook enkele regels over Simons testamenteurs, ib. III 284.

(228) J. J. De Smet o.c. III 10-11.

Woestijne die in feite Jan van Gistel, heer van der Woestine was en die gehuwd was met de vrouwe van Nevele. Deze Jan werd onder Lodewijk van Male ook ruwaert van Vlaanderen. ⁽²²⁹⁾ Het is mogelijk dat een Jan van der Woestijne in de moord op Simon was betrokken, maar rechtstreeks verantwoordelijk was een lid van de familie Van der Moere, die het zoengeld betaalde betreffende de moord aan de bloedverwanten van Simon. ⁽²³⁰⁾ Het Breve Chronicon beweert dat sommige edelen wegens de moord op een baljuw door de Gentenaars werden verbannen en dat deze edelen van oordeel waren dat de dood van de «vicarius» de terugkeer van de graaf in het land zou verhaasten. Nu werd inderdaad de Gentse baljuw Jan Scerlinge in maart 1346 vermoord, ⁽²³¹⁾ en werden er door de Gentenaars sommige edelen w.o. de ridder Goessin Van der Moere als fugitief aangegeven. ⁽²³²⁾ Goessin Van der Moere was zoals de meeste edelen tot in 1345 partijganger van Jacob van Artevelde en de driestedenpolitiek. Nog op 1 februari 1345 ging hij tezamen met de Gentse schepen Gillis van Contelsvoerde te Brugge «omme daer scepenen te helpen makene». Enkele tijd later werd hij aanhanger van de graaf, werd zijn goed in beslag genomen. Voorts onder het reactionair bewind van Lodewijk van Male werd hij o.m. watergraaf en raadsheer van de graaf. ⁽²³³⁾ Goessin had een broer, eveneens ridder, die blijkbaar te Gent een steen had in de Munte en die met hem de Vlaams-Brabantse «allianchie» in 1339 mede onderschreef. ⁽²³⁴⁾ Ofschoon het mogelijk is, zelfs waarschijnlijk dat Goessin in overleg met andere edelen, die de graaf weer in het

(229) Desplanque Inv. II 30 : Van Duyse en de Busscher, Inv. 414 462 : De Limb.-Stir. o.c. I 558 II 528. Een Jan van der Woestijne kocht moeren. De Limb.-Stir. II 436 en vgl. In 1355 was een Jan Van de Woestijne gehuwd met Lente van Maldegem. De Limb.-Stir. o.c. I 419. Ook hij was ridder en leenman.

(230) Rij.-el. A.D. Nord B 1596 fol. 106.

(231) Depauw, Rek. II 501.

(232) Depauw, Rek. II 156.

(233) ib. II 384 456 en Cart. Art. 129.

(234) Vuylsteke Rek. II 915 : Van Duyse en de Busscher o.c. 140. Jan werd door de Gentenaars ook verplicht te lenen. Depauw Rek. III 167.

land wensten, een aanslag op het leven van de lombard heeft beraamd en uitgevoerd, is het nochtans niet uitgesloten dat Simon ook het slachtoffer werd van een twist, van een vete wegens een lening van 1000 Koningsschilden gedaan door Simon aan de gebroeders Van der Moere. ⁽²³⁵⁾

Alles wel overwogen kwam de moord op Simon na deze op Van Artevelde en de anglofiele Gentse baljuw Jan Scerlinge niet zo onverwacht, gelet op de zo bewogen en troebele tijd waarin Vlaanderen toen leefde. Ofschoon de Engelse koning verklaarde dat Simon «in fee of the King» ⁽²³⁶⁾ was gestorven had hij nochtans mede schuld aan de dood van de lombard, doordat hij door zijn nalatigheid en zijn onmacht in Vlaanderen een zware financiële crisis ⁽²³⁷⁾ liet drukken die de reeds uit-

(235) S.A.G. Jaerregisters I fol. 13 v° (1344). Zie ook de Limb.-Stir. o.c. II 336. Het is niet precies te bepalen op welke leeftijd Simon overleed. Aangenomen dat zijn dochter die in 1334 huwde met Gerem Ute Zwane 20 jaar oud was en dat Simon zelf 20 jaar telde toen hij huwde dan werd Simon geboren in 1294. Daar hij vermoord werd in 1346 was Simon toen ongeveer 50 jaar oud. Aangenomen dat Simon die reeds in 1308 over een rente beschikte te Mechelen toen b.v. reeds 20 jaar oud was dan overleed Simon in de ouderdom van ongeveer 60 jaar. Dit zijn natuurlijk hypothesen zonder meer.

(236) Rogghé, Zevenjarig Beleid 81.

(237) Behalve de Icliaerds, poorters als edelen die de graaf tijdens het bewind steeds hebben gesteund en de politiek van J. V. Artevelde en de 3 steden vijandig waren, ontstonden mettertijd drie politieke stromingen : 1) poorters en edelen en zelfs een stad n.l. Dendermonde die de graaf zonder meer terug in het land wilden ; 2) het merendeel der Vlamingen die slechts op voorwaarde dat hij Koning Eduard III hommage bracht de graaf terugwensten en 3) de radicale anglofielen. Onder de partijgangers van de graaf moeten gerekend worden : Jan van Steenbeke, Clais de Jonge, Jacob Borluut en de edelen Florens van Brugdam, Frans Vilain, Willem van Moerzeke, Gossin van der Moere, e.a. Onder de gematigden : Hendrik van Vlaanderen, Zeger van Kortrijk, Daneel van Halewijn, de heer van Moerkerke, Willem van Leeuwergem, e.a., allen edelen, en te Gent Denijs en zijn aanhangers. Tot de radicalen, die van geen terugkeer van de graaf horen wilden moeten gerekend worden de ridder Hughe van Calcine, Jacob Van Artevelde, Gelnoot van Leins en wellicht ook Simon de Mirabello. Cfr. Depauw Cart. Art. 714 en Rek. I 156-157-161-211-225-226-227-216, II 457-458-535 ; Gill. Van Severen J. V. Art. o.c. IX 425 vgd ; Rogghé o.c. 79-80.

gesproken verdeeldheid onder de Vlamingen nog moest toespitsen. ⁽²³⁸⁾ Aan de andere kant is het niet uitgesloten dat de Franse koning en graaf Lodewijk van Nevers in het komplot tegen Simon de hand in het spel hadden. Beiden moeten de vriend en de geldschietster van de drie rebelse steden en van koning Eduard gehaat hebben, zoals ze blijkbaar al niet vreemd waren aan de dood van Van Artevelde, op wiens leven door de bekrompen kortzichtige graaf meer dan een aanslag werd be-
raamd. Dat beiden gehaat werden bewees Lodewijk van Male, toen hij in een oorkonde Van Artevelde en Simon liet uitschelden voor «*contraires*» ten opzichte van zijn vader en ze als het ware gelijkschakelde met andere «*notables conspirateurs et traitres contre monseigneur (son père) et par conséquent contre le roy de France.*» ⁽²³⁹⁾ En er blijft ten slotte nog de dubbelhartige onbetrouwbare hertog Jan III van Brabant, met wie Simon tot tweemaal toe ernstig overhoop lag en die wellicht niet kon vergeten dat Simon hem eens onbewimpeld had verweten dat hij zijn vader Jan de Mirabelle had vermoord. ⁽²⁴⁰⁾

Simon betaalde met zijn leven de tol die macht en glorie van hem eisten.

BESLUIT

Onder de vele Italianen die in de Lage Landen en inzonderheid in het graafschap Vlaanderen een financiële en administratieve rol hebben gespeeld is Simon geen apart verschijnsel. Bepaalde Italiaanse handelshuizen als de Bardi en de Perruzzi ⁽²⁴¹⁾ e.a., kleinere venootschappen en familiegroepen als de Rotari, Garetti, ⁽²⁴²⁾ Machetti en Solari en ook

(238) R.O. Patent Rolls 1345-48 p. 560 en Close Rolls 1349-50 p. 473-422.

(239) Depauw Cart. Art. 262. Ook op het leven van Van Artevelde beraamde de graaf aanslagen. Rogghé o.c. 64.

(240) Bigwood o.c. II 332. Ten onrechte beweert N. Depauw dat Jan de Mirabelle stierf in oktober 1333. Hij stierf in 1334. Depauw, Biographie Nationale t. XIV p. 871.

(241) Van Duyse en De Busscher o.c. 260 p. 85 en Davidson, Forschungen III reg. 658 p. 345.

(242) De Rotari en de Garetti werkten zelfs samen met de Mirabelle's. Bigwood o.c. I 236.

alleenstaande lombarden hebben net als Simon met de vorstenhuizen, met de Vlaamse steden en andere gemeenschappen de waren- en geldhandel gedreven. Hun kapitaal en hun financiële bevoegdheid hebben velen toegelaten in de Lage Landen bovendien een administratief ambt uit te oefenen. Zij werden in 's graven dienst genomen als knapen, getuigen, procureur-generaals, scheidsrechters, commissarissen en ambassadeurs, audiënciers of examinatoren, als muntmeesters en ontvangers van tolleren of van verbeurde goederen, enz. ⁽²⁴³⁾ Sommigen als Ottelin Machet werden watergraaf ⁽²⁴⁴⁾ als Thomas Fini, Oddine Naerbone ⁽²⁴⁵⁾ e.a. algemene ontvangers van Vlaanderen, als Conte Gualterotti cancellarius ⁽²⁴⁶⁾ als Jean Tigri heffers van het recht op het laken uit Vlaanderen gevoerd. ⁽²⁴⁷⁾ Simons vader werd rentmeester van Brabant en Guy le lombard en Machis de Machijs ⁽²⁴⁸⁾ werden zelfs schatmeester en campor thesauri van de koning van Frankrijk. Als Simon zelf werd ook de Siennees Nicolas Guidouche mede regent van Vlaanderen. Sommige lombarden werden ook stadsontvanger of zelfs burgemeester van een Vlaamse grote stad als Brugge. ⁽²⁴⁹⁾ Raadsheren van de graaf werden vele Italianen, vanwege het grafelijk ambt dat ze uitoefenden en ze bleven het vaak lang nadat hun ambt was opgegeven of opgeheven. Andere Italianen die geen handel dreven maar een kerkelijke hoogwaardigheid bekleedden, als André Ghini van Florentië,

(243) Desplanque, Inv. II 39-47 ; Diegerick, Inv. II 66 ; Gaillard, Inv. analy. N° 557 ; de St. Genois, Inv. 327-374-375-422-423-468-460. Zij werden gerekend onder de familiares van de graaf, werden zijn physicus of geneesheer, leenman, ridder, luitenant van zijn ontvanger, enz. De St. Genois o.c. 455-476-451 en Davidson, Forschungen III reg. 260-317 p. 3-4. Frank Van Hale werd als ambassadeur naar Duitsland gezonden. Rijsel A.D. Nord B 1596 fol. 94 v°

(244) Desplanque o.c. II 28.

(245) Rogghé, De Italianen te Gent 197.

(246) R.A.G. Couvent des Chartreux de Bois St. Martin fol. III. 1.

(247) Desplanque o.c. II 47.

(248) Richard, Inventaire summ. des Arch. Depart. antérieurs à 1790, Pas de Calais Archiv. Civiles A t. I 87 en Langlois Inv. d'anciens comptes royaux p. 375.

(249) Rogghé o.c. 198.

bisschop van Atrecht en Doornijk ⁽²⁵⁰⁾ fungeerden eveneens als raadsheer van de graaf en van de Franse koning. Simon was als geldschieder, als grafelijk ambtenaar, als raadsheer en co-regent geen unicum in Vlaanderen, al staat het vast dat zijn geldoperaties, ongelet de Italiaanse handelshuizen, veruit deze van zijn landgenoten overtroffen en zijn fortuin aanzienlijk hoger moet geteld worden dan dit van de meeste lombarden. Als grafelijk ambtenaar, als raadsheer, als algemeen ontvanger, als mederegent is hij van zijn landgenoten niet in het bijzonder te onderscheiden, tenzij dat hij ze alweer overtrof inzake cumulatie van ambtsbevoegdheden, en dan nog. ⁽²⁵¹⁾ De betekenis van Simon de Mirabello ligt vooral in zijn onafhankelijke politieke bedrijvigheid en in zijn geslaagd streven om als volwaardig Vlaming in den lande te leven.

Vele lombarden hebben in Vlaanderen mede aan politiek gedaan uit hoofde van hun functie van ambtenaar, van raadsheer van de graaf. Schier allen hebben dan ook de politiek van de graaf van wie ze grotendeels afhingen gediend. Simon heeft zich echter niet passief laten leiden door deze grafelijke politiek, gesteund op de Franse koning en op een streven naar centralisatie en absolutisme. Geleidelijk is de lombard, die eerst geheel bij de graaf ging aanleunen en na een periode van schipperen tussen de grafelijke oogmerken en de betrachtingen van zijn onderdanen de driestedenpolitiek gaan dienen, tegen de graaf in. Uit Simons handelingen blijkt duidelijk dat hij listig is te werk gegaan om die uiteindelijke stelling in te nemen. In 1353 is Simon, die op 's graven bijstand rekende om in het bezit te komen van de nalatenschap van zijn vader in Brabant, Lodewijk van Nevers nog geheel toegewijd. Hij helpt de graaf in zijn strijd tegen de hertog van

(250) J. Viard, *Documents parisiens du règne de Philippe de Valois* (1899) t. I p. 164 en de St. Genois Inv. 420 en Desplanque II 128.

(251) Ottelin Machet was watergraaf, raadsheer, ontvanger der verbeurde goederen, commissaris, scheidsrechter. Nicolaas Guidouche was raadsheer, algemeen ontvanger, mederegent van Vlaanderen. Conte de Gaalteroth werd stadsontvanger van Gent, algemeen ontvanger van Vlaanderen, zegelaar van de graaf en raadsheer. Simon was echter de enige lombard die het in Vlaanderen ooit bracht tot een huwelijk met een bloedverwante van de graaf.

Brabant terwille van Mechelen en hij blijft hem trouw als raadsheer dienen. In de periode 1338-1340 zien wij Simon stilaan afglijden naar de politiek van Van Artevelde, zonder de graaf echter te miskennen. In maart 1338 behoorde Simon nog tot de oude mins heren raad van Vlaanderen, die echter nog voor oktober 1338 door tussenkomst van de Arteveldisten werd gezuiverd. Simon moet het behendig aan boord hebben gelegd om niet als de meesten van 's graven raadsheren uit het land te zijn geweest. Maar was hij in de gunst der drie steden opgenomen, hij diende tevens nog de graaf. Nog voor deze poogde door een machtsgreep in februari 1339 zijn geschonden en gehalveerd gezag in het graafschap te herstellen, kreeg hij van de lombard op 7 februari 1339 nog een grote lening toegestaan. Was de mislukking van deze machtsgreep echter de aanleiding dat Simon zich van de graaf afkeerde en resoluut de partij koos van de rebellerende Vlamingen? Het is mogelijk maar wij betwijfelen het. Het is nu bepaald eigenaardig en het dient onderstreept te worden dat waar zovele lombarden niet aarzelden soms twee twistende of oorlogvoerende vorsten tegelijk met hun geld te dienen ⁽²⁵²⁾ noch Jan noch Frank noch Simon de Mirabello ooit iets met Frankrijk wilden ondernemen. Er is ons geen lening van deze drie lombarden aan de koning van Frankrijk bekend. Frank van Hale heeft steeds op de slagvelden rechtstreeks onder Engelse vlag gestreden en Simon heeft in het bestrijden van de francofiele graaf van Vlaanderen meteen ook de Franse koning hardnekkig, standvastig bekampt. Het komt ons voor dat Jan de Mirabello en zijn zonen Frank en Simon de Fransen op de neus hadden. Het waarom of waardoor hiervan ontsnapt ons echter. Daar komt bij dat Simon de Gentenaars schier tot aan zijn dood erkentelijk is gebleven. Zij waren het die hem en zijn broer in 1333 uit de greep van de hertog van Brabant haalden en hun vader mede poogden te redden. Zij waren het die hem later opnieuw bijsprongen om alweer diezelfde hertog tot inschikkelijkheid en tegemoetkoming te bewegen. Wij willen nu niet beweren dat Simon uit loutere erkentelijkheid ten opzichte van de Gentse magistraat, die de graaf bestreed, de partij van Van

(252) Davidson o.c. 344.

Artevelde tegen Lodewijk van Nevers heeft gekozen. Maar naast de steun die de Gentenaars hem verleenden huldigden de Vlamingen ook een politiek die Simon wellicht ook in zijn vaderland moet hebben gekend. De Vlaamse steden streefden in het beheer van het graafschap naar grotere medezeggenschap. Zij poogden 's graven opvattingen en handelingen, te strak gehouden door feodale banden en andere overwegingen, naar hun burgerlijke, meer volkse inzichten en belangen, zo niet te leiden, dan toch op zijn minst te beïnvloeden en te controleren. En dat vooral inzake recht en economie. Waren de Mirabello's, zoals zovele andere lombarden, soms niet wegens politieke driften uit hun vaderland verbannen? Waren zij in hun vaderland soms niet meegesleept geworden in de twisten der roerige lombardische gemeenten, gewikkeld in een ongenadige strijd tussen Welfen en Gibellijnen, zwarten en witten en dies meer? ⁽²⁵³⁾

In elk geval heeft Simon financieel met naam, met raad en daad de zaak van Van Artevelde en van de drie steden gediend tegen de kortzichtige al te feodale graaf. Het is zelfs aan te nemen dat hij op behendige wijze de Vlamingen in hun pro-Engelse gezindheid heeft voorgelicht en mede geleid. En staat het vast dat de lombard bij dit alles zijn fortuin niet heeft opgeofferd, wel integendeel, dan heeft hij toch zijn door en door Vlaamse en volkse politiek met zijn leven duur betaald. Met Van Artevelde was Simon eerder een man, een politicus uit de Renaissance dan uit de Middeleeuwen. Hij was op zijn tijd vooruit.

Aan de andere kant moet eveneens het streven van Simon naar «inburgering», naar poorterschap in Vlaanderen op de voorgrond worden geplaatst. Ofschoon hij niet de enige lombard is geweest die zijn kapitaal in grondbezit en renten poogde om te zetten, was hij waarschijnlijk toch de eerste lombard die op zulke grootse wijze zijn kapitaal in Vlaamse grond en Vlaams bezit deed vastleggen. Alles wijst er op dat Simon, spijt zijn cosmopolitische geest en gesteldheid, als Nederlander, als Vlaming in de eerste plaats wenste te leven en te sterven, wat ook uit zijn testament mag blijken. Dat hij

(253) Petrens, *Histoire de Florence* 252-265-270-298-302-910.

verlangde te leven als een voornaam seigneur, wat hij de facto ook was, doet niets af aan zijn verlangen Vlaming te zijn, Nederlander, poorter van Mechelen, van Dendermonde, van Brugge, van Gent, van Gent vooral, de stad die hem het krachtigst had gesteund in het verwezenlijken van een ideaal. Of hij ooit heimwee heeft gekend naar dat oude Mirabello of naar Asti, naar dat zonnige zuiden weten wij niet, maar na jaren lang verblijf in het mistige Vlaanderen, zo rebels en onstuimig als dat Lombardië waar hij vandaan kwam, en toen hij zijn kinderen en zijn bloedverwanten zag vermaagschapt met Vlamingen, moet hij tenslotte Vlaanderen en de Lage Landen boven alles hebben verkozen. Ternauwernood vond men in zijn vervlaamste naam «Simoen van Mirabeel», die men heet van l'ale, nog een spoor terug van zijn land van herkomst. Eenmaal naar Vlaanderen gereisd is hij met alle vezelen, met zijn hart, met zijn bloed aan dat Vlaanderen vergroeid geraakt, en werd groter van betekenis dan vele voornamen Vlamingen uit Vlaamse ouders geboren en in Vlaanderen opgekweekt en grootgebracht.

Dr. Paul ROGGHÉ

Frank
x
dochter A. Royer
x
dochter v. Berthout
x
Maria van Gistel

Lisbet
x
Hendrik
Schoonjans

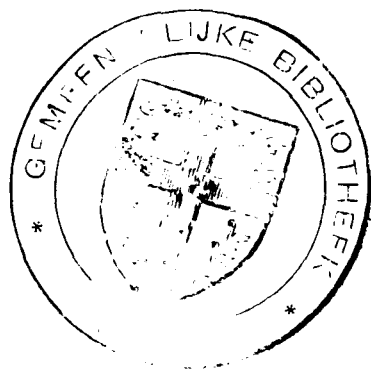
Clara
x
Simon,
heer van
Maelstede
x
Gerard van
Moorzeke
x
Jan Vilain

Simon, bastaard x met ?
Katelijne
x
Gerem Ute Zwane
x
Philips van
Nasimine
x

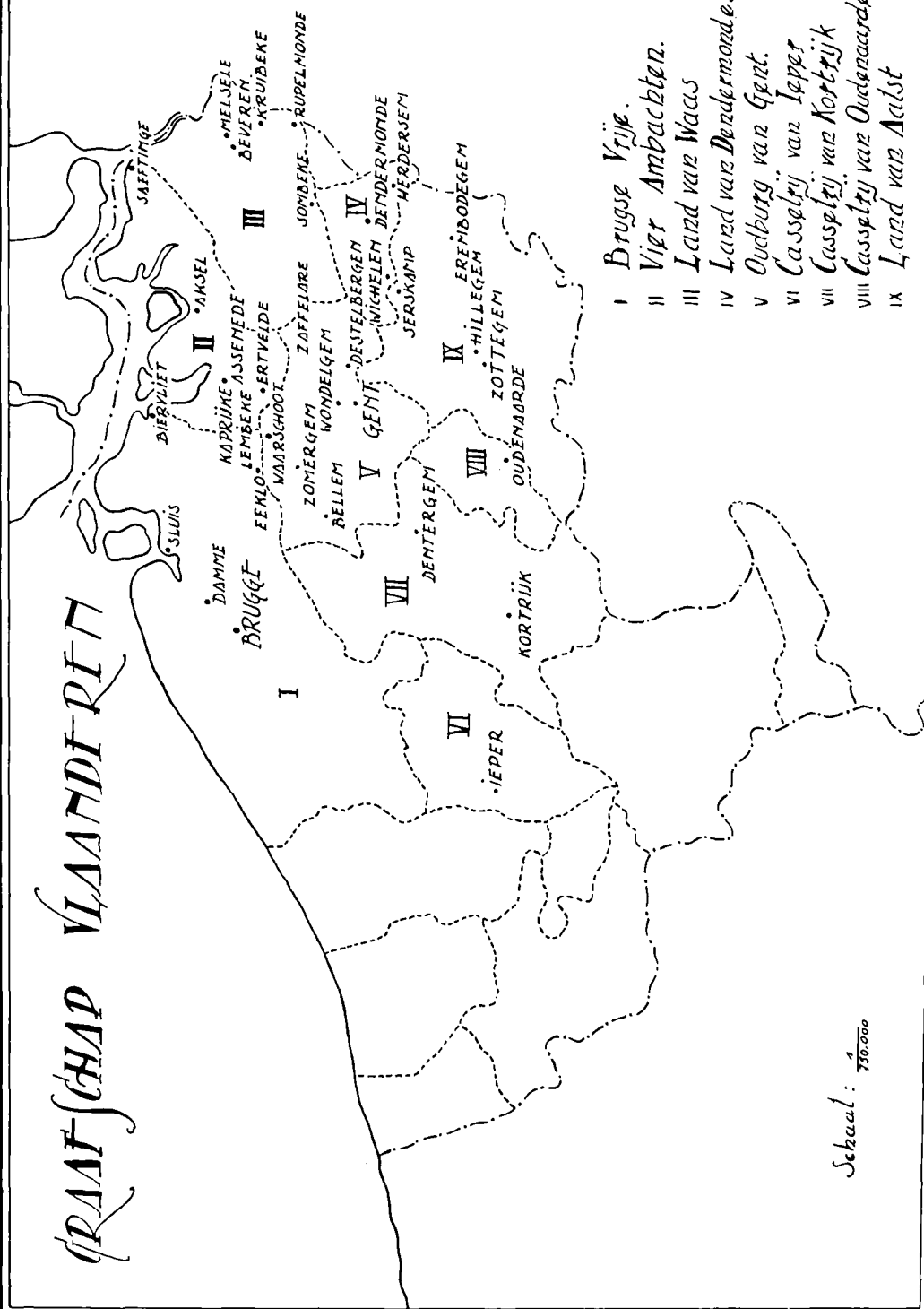
Lisbet
x
Ywein van
Vaernewyck

Pieter ?

* G C A

GRAAFSCHAP VLAANDEREN

- I Brugse Vrije.
- II Vier Ambachten.
- III Land van Waas
- IV Land van Dendermonde.
- V Oudburg van Gent.
- VI Casselrij van Ieper
- VII Casselrij van Kortrijk
- VIII Casselrij van Oudenaarde
- IX Land van Aalst

Schaal: $\frac{1}{750,000}$

DE ROMAANSE KERK VAN ADEGEM

In 1842-1844 bouwde men te Adegem ⁽¹⁾ een splinter-nieuwe kerk. In het oud kerkje, dat georiënteerd was, stond de romaanse middentoren hinderend in het midden van het gebouw ; om een overzichtelijk bedehuis te bekomen sloopte men de kerk, met uitzondering van de toren en een gedeelte van de zuidelijke transeptarm, en bouwde vervolgens een ruime driebeukige kerk ten westen van die oude delen. Zo was de oude middentoren geveltoren geworden en diende de viering tot portaal. In die tijd stond de bouwkunst op geen hoog peil : de neoklassieke stijl, die op zijn einde liep, bracht ook te Adegem geen meesterwerk voort ; daarbij komt nog dat het oude torentje verzonken ligt in de zware en hoge nieuwbouw. Al met al mogen we de bouwmeester nog dankbaar zijn dat hij de toren en een gedeelte van het oude transept bewaard heeft : zo kunnen we, met behulp van die twee elementen, het romaans kerkje in zijn grote lijnen reconstrueren.

De toren bestaat uit een vier- en een achtzijdig gedeelte. Het vierzijdig gedeelte meet binnenwerks 5 x 5 m. ; de muren zijn 85 cm. dik. De torenvoet is doorbroken door vier spitsbogige doorgangen, die waarschijnlijk nog tot de oorspronkelijke bouw behoren ; zekerheid daaromtrent hebben we echter niet, omdat de bepleisterde muren geen nauwkeurig onderzoek toelaten ⁽²⁾. Oorspronkelijk was de viering met een vlakke houtzoldering afgedekt ; langs een opening kon men, met behulp van een ladder, de verschillende torenverdiepingen bereiken.

(1) Prov. Oost-Vlaanderen, arr. Gent-Eeklo.

(2) Ook te Anzegem en te Waarmaarde zijn er spitsbogige vieringsbogen die waarschijnlijk lantromaans zijn (begin XIIIe eeuw). Cfr. BR. FIRMIN, *De Romaansche kerkelijke bouwkunst in West-Vlaanderen*, blz. 212, 233. Gent, 1940.

Op de eerste verdieping zit in elke muur een rondbogige doorgang ⁽³⁾; deze vier openingen verleenden toegang tot de zolders boven het koor, de kruisbeukarmen en de middenbeuk. Hieruit blijkt dat deze kerkgedeelten eveneens met een vlakke zoldering afgedekt waren; in de meeste Vlaamse romaanse dorpskerken trouwens, werd elke gewelfkonstruktie, die een meer gevorderde technische bekwaamheid veronderstelt, achterwege gelaten. Op de zuid- en noordkant van de toren vinden we sporen van de helling der romaanse zadeldaken boven de kruisarmen.

Juist boven de vermelde doorgangen gaat de vierzijdige torenvorm over tot de achtkantige bij middel van rondhogige trompen, die langs buiten met halve piramiden afgedekt zijn. Boven deze piramiden duidt een waterlijst met rolstaafprofiel de tweede verdieping aan; op deze lijst zetten acht blindnissen aan. Onder elke ronde afdekkingsboog schuilen drie kleine rondhoogjes: het middenste steunt enkel op konsoles en reikt wat hoger dan de twee andere, die op konsols en op rechtstanden steun vinden. In elk der vier spaarvelden, boven de doorgangen, zit bovendien een klein venster, waarvan de benedendorpel 30 cm. onder de waterlijst omheen de toren ligt ⁽⁴⁾. De blindnissen zijn omkranst door waterlijsten die over de torenromp doorlopen.

De klokkenverdieping wordt aangegeven door een horizontale waterlijst waarop de galmgaten aanzetten ⁽⁵⁾; onder hun afdekkingsbogen schuilden oorspronkelijk twee dieper liggende gekoppelde rondhoogjes, die gedragen werden door een vrijstaand middenzuiltje en door pilasters tegen de zijrechtstanden. Van de romaanse middensteunen bleef enkel

(3) De doorgangen zijn langs binnen 60 cm. breed: langs buiten bedraagt de breedte maar 50 cm. wegens de pilasters die daar tegen de zijanten der openingen staan.

(4) Deze vensters zijn langs binnen 135 cm. hoog en 50 cm. breed: langs buiten worden die afmetingen tot 135 cm. en 40 cm. teruggebracht door pilasters die tegen de zijanten der openingen staan. In deze vensters en in de hoger vermelde doorgangen, kon men tegen de pilasters houten borden plaatsen om zo de openingen af te sluiten tegen regen en wind.

(5) De galmgaten zijn 2.70 m. hoog.

in de dichtgemetselde westelijke galmloping een 50 cm. hoge stomp van een rond Doorniks zuiltje bewaard ; het heeft een doormeter van 16 cm. In het noordwestelijk galmgat vonden we een ander romaans fragment, nl. een Doorniks bladkapiteel met vier grote hoekbladeren en kleinere tussenbladeren ; op het kapiteel bevindt zich een dekplaat ⁽⁶⁾. De platte benedendorpels der galmgaten zijn met jonger metselwerk opgehoogd, zodat het mogelijk is dat daarin nog romaanse basementen zitten. Ter hoogte van de hoogaanzetten worden de galmgaten door een waterlijst omsloten. De romaanse gootlijst bleef niet behouden, evenmin als de oorspronkelijke torenspits.

Uit de opbouw van de toren kunnen we reeds afleiden dat de romaanse kerk van Adegem een kruisvormige plattegrond had. Van de zuidelijke transeptarm bleven genoeg romaanse fragmenten over ⁽⁷⁾, om te kunnen uitmaken dat de kruisbeukarmen nogal diep uitgebouwd waren, daar ze binnenwerks ongeveer 7 x 5 m. maten ⁽⁸⁾. Het romaans koor werd reeds lang geleden gesloopt ; we weten niet hoe het oorspronkelijk afgesloten was, (vlakke oostmuur of halfronde absis?) evenmin of er zijkoren bestaan hebben. Enkel een opgraving zou ons daarover kunnen bescheid geven. Ook over de benedenkerk, die één-, of, waarschijnlijker, driebeukig was, kunnen we weinig zeggen. Als de in 1842 afgebroken westmuur van de toenmalige kerk nog (gedeeltelijk) romaans was, of tenminste op romaanse grondvesten stond, dan bedroeg de lengte van de romaanse beuk binnenwerks ongeveer 19 m. Over dit detail hebben we echter geen zekerheid.

Voor het gewoon metselwerk van de toren en van de kruisbeuk gebruikte men de grijsgroene veldsteen (Paniseliaanse

(6) In enkele galmgaten troffen we dekplaten aan die waarschijnlijk nog de oorspronkelijk romaanse zijn.

(7) Die fragmenten zijn het benedengedeelte van de zuidgevel, die buitenwerks 6,95 m. meet, en de onderste delen van de oost- en westmuur, respectievelijk over een afstand van 0,68 en 2 m. De bovenhelft der muren is een gotische verbouwing van baksteen ; op de oost- en westmuur zien we nog enkele korbogen van de gootlijst.

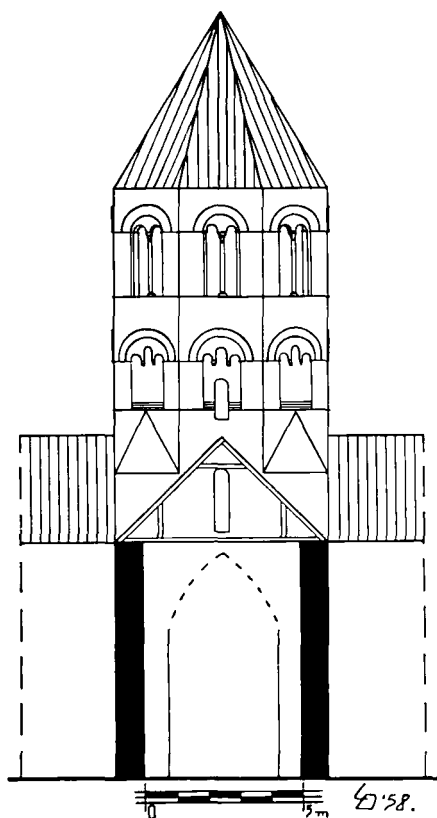
(8) Transeptarmen, waarvan de diepte groter is dan de breedte, komen in Vlaanderen voor in S. Pieters te Ieper, te Kapellebroek, Melsen, Pitten en Zegerskapel.

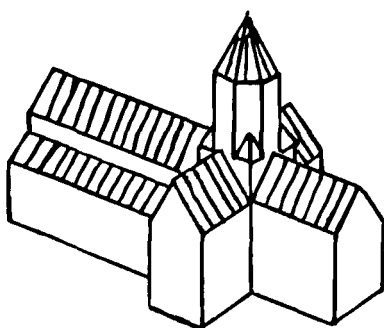
Adegem, de romaanse vieringstoren

Adegem, gevel en westmuur
van de zuidelijke kruisbeukarm

Adegem, romaanse kerk : doorsnede over het koor

Schema van de romaanse kerk te Adegem.
Over de zijbeuken en over het uitzicht van de koorpartij
bestaat geen zekerheid.

kiezelsandsteen) die in de streek gevonden wordt ⁽⁹⁾ ; in het metselwerk ter hoogte van de noordwestelijke halve piramide wisselen nochtans enkele lagen veld- en tufsteen af. Voor de waterlijsten, de trompen, de bogen, hoeken en pilasters van de doorgangen (eerste verdieping) en van de vensters (tweede verdieping), de grote en kleine bogen en pilasters der galmgaten wendde men de zachte en gemakkelijk te bewerken Rijnlandse tufsteen aan ; voor de zuiltjes en de kapitelen der galmopeningen nam men Doornikse steen ⁽¹⁰⁾. De witgrijze harde schelpmortel bestaat uit ongeveer 30 % kalk en 65 % zand ⁽¹¹⁾.

* * *

Tijdens de XIIe eeuw kende de romaanse kruiskerk met middentoren een ruime verspreiding in Vlaanderen ⁽¹²⁾. Alhoewel vierzijdige en achtzijdige torens ongeveer even talrijk voorkomen, zijn de achtzijdige zeer typisch voor het Graafschap, waar ze in groter aantal dan in de omliggende gebieden, o.m. Artesië en Boulonnais, aangetroffen worden ⁽¹³⁾. De oorzaak

-
- (9) In het noord-oosten van West-Vlaanderen en in het aanpalend gebied van Oost-Vlaanderen werden de romaanse kerken met veldsteen gebouwd : Bovekerke, Brugge, Dudzele, Ettelgem, Ichtegem, Koolskamp, Lotenhulle, Merendree, Oostkamp, Oostkerke, Pittem, Roksem, Snellegem, Torhout, Ussel, Zuikerkerke.
- (10) Architectonische onderdelen uit Doornikse steen (basementen, zuiltjes, kapitelen, konsoles) zijn over gans het graafschap Vlaanderen, en verder nog, verspreid. In de dorpen rond de Schelde en de Leie werd de Doornikse steen ook als gewoon bouw materiaal verwerkt.
- (11) De analyse werd uitgevoerd door het laboratorium van het Centrum voor Bodemkartering te Gent.
- (12) Cfr. BR. FIRMIN, o.c., blz. 286, 292, 326. Bouwtechnisch biedt een middentoren talrijke voordelen, o.m. voor het bedaken ; de zware torenvoet staat echter hinderend midden de kerk.
- (13) Asper, Assenede, Avelgem, Beveren-Waas, Bovekerke, Daknam, Deerlijk (S. Maartens, S. Jakobs), Godveerdegem, Ichtegem, Koolskamp, Lichtervelde, Lotenhulle, Merendree, Oostkamp, Petegem (Deinze), Pittem, Ronse (S. Pieters), S. Baafs-Vijve, Snellegem, Torhout, Ussel, Vladslo, Wakken, Watou, Werken, Westouter, Zaren, Zerkel, Zuikerkerke, Zwevegem, Zwijndrecht. Voor West-Vlaanderen gebruikten we hoofdzakelijk de gegevens van M. ENGLISH, Romaansche bouwkunst in Westvlaanderen, Brugge, 1939, en BR. FIRMIN, o.c. Over Frans-Vlaanderen verschijnt onze studie in het *Bulletin van de Kon. Com. voor Mon. en Landschappen*, IX, 1958 ; voor Oost-Vlaanderen is het onderzoek bezig.

van die dichte verspreiding is nog niet volledig verklaard. Heeft de achtkantige middenkern van de Brugse S. Donaaskerk ($\pm$ 900) invloed uitgeoefend? We willen er echter direkt aan toevoegen dat er een wezenlijk verschil bestaat tussen de essentiële hoge middenkern van een centraalbouw en de versierende middentoren van een kruiskerk. Het valt ook op te merken dat in Normandië en te Doornik, van waaruit een tastbare architecturale invloed op onze bouwkunst uitging, dergelijke torens zeldzaam of onbekend zijn.

De toren van Adegem hoort dus thuis in een grote groep, waar vele torens ook de hier aanwezige details bezitten : waterlijsten, halve piramiden boven de trompen, gedeelde

Adegem, kapiteel uit het noord-westelijk galmgat

galmgaten. Is het mogelijk de romaanse toren bij benadering te dateren? De Rijnlandse tufsteen is importmateriaal, dat duurder kostte dan de veldsteen uit de eigen streek. Zo we tufsteen in grote bedehuizen of in stadskerken tamelijk vroeg aantreffen, dan lijkt dit nochtans niet het geval te zijn in kleinere landelijke kerkjes ; als bewijs kunnen dienen de laat-romaanse achtzijdige vieringtorens te Snellegem en te Zuilenkerke, die op het einde van de XIIIe eeuw of zelfs omstreeks

1200 tot stand kwam ⁽¹⁴⁾. Nog schijnt in deze twee gevallen het laatromaans bladkapiteel in de galmgaten van een meer primitieve vormgeving dan het exemplaar te Adegem, dat meer lijkt op het kapiteel te Anzegem, dat uit de vroege XIIIe eeuw kan stammen ⁽¹⁵⁾.

Een ander dateringselement vormt de tweede torenverdieping met de blindnissen die de toren een sierlijkheid en een slankheid verleent, die we in onze Vlaamse romaanse dorpskerken zelden aantreffen. Meestal immers zet de klokkenverdieping direkt aan op de waterlijst boven de halve piramiden; slechts te Oostkamp vinden we een gelijkaardige tussengeleding, maar de blindnissen zijn veel soberder behandeld ⁽¹⁶⁾. Ook deze architectonische versiering wijst te Adegem naar 1200 of later ⁽¹⁷⁾.

Uit al deze gegevens mogen we besluiten dat de laatromaanse toren — en bijgevolg gans de romaanse kerk — gebouwd werd omstreeks 1200 ⁽¹⁸⁾.

LUC DEVLIEGHER
Aspirant N. F. W. O.

(14) L. DEVLIEGHER, Oudheidkundig onderzoek van de S. Elooiiskerk te Snelleghem, in *Hand. Soc. d'Emul. Brugge*, XCIV, 1957, blz. 112-113.

(15) Afb. bij BR. FIRMIN, o.c. blz. 216.

(16) Tekening bij BR. FIRMIN, o.c. blz. 98. Blindnissen zijn bij achtzijdige torens zeldzamer dan bij vierzijdige. Te Assenede en te Torhout zijn er nissen naast de halve piramiden, in S. Maartens te Gent naast de galmgaten.

(17) Voor alle zekerheid hebben we voor het dateren geen beroep gedaan op de waarschijnlijk oorspronkelijke spitsbogen van de viering.

(18) Over de latere bouwgeschiedenis van de kerk vinden we gegevens bij D. VERSTRAETE, Parochiaal leven in XVIIe en XVIIIe eeuw, in *Appeltjes van het Meetjesland* VII, 1955-1956, blz. 85-86, en bij M. ENGLISH, De kerk te Adegem in 1600-1700, in *Appeltjes van het Meetjesland* IX, 1958.

DE KERK TE ADEGEM IN 1600-1700

Nu L. Devliegheer ons verteld heeft over het laat-romaans torentje en de — helaas — verdwenen romaanse kerk te Adegem, lijkt het mij het geschikt ogenblik om er iets bij te doen over de latere kerk. Mijn aantekeningen zijn ver van volledig. Ze willen De Potter-Broeckaert wat aanvullen en slaan meest op de periode 1559-1801, wanneer Adegem nog onder 't oud bisdom Brugge hoorde. Ze steunen hoofdzakelijk op dokumenten in 't Archief van 't bisdom te Brugge (A.B.B.) en de Acta Episcoporum aldaar (A. A. E.). Nog op de Kerkelijke Visitaties, waarvan een belangrijke verzameling berust in 't Rijksarchief te Brugge. (R.A.B.) Wat deze Visitaties betreft, is D. Verstraete mij voor geweest in zijn bijdrage : Parochiaal leven in de XVIIe en XVIIIe eeuw (Appeltjes van 't Meetjesland, VII, 1955-56, blz. 73-103) ; maar ik hoop uit deze bron nog een en ander te kunnen halen zonder in herhalingen te vervallen. Verstraete heeft terecht gewezen op de uitzonderlijke waarde van de Visitaties van deken Kerremans ⁽¹⁾, die lopen van 1691 tot 1714 (R.A.B. 390) en zo omstandig zijn opgesteld dat de hele lokale geschiedenis voor onze ogen herleeft. Van minder betekenis zijn de Visitaties van Pieter de Corte ⁽²⁾ (R.A.B., 391) en

(1) Jan Frans Kerremans S. T. L., geboortig van Brussel, werd pastoor te Eeklo op voordragen van de Universiteit te Leuven (29 nov. 1677), deken van de Kristenhed Aardenburg (24 maart 1691), kanunnik van Sint Baafs te Gent (17 maart 1714), overleed op 13 oogst 1729.

(2) Pieter de Corte, cantor van 't kapittel en pastoor te Middelburg in Vlaanderen, krijgt de deservitura van 't dekenaat in 1714 en wordt deken op 12 febr. 1715. Hij blijft deze bediening waarnemen tot aan zijn overlijden, in 1725.

Jan van West ⁽³⁾ (R.A.B. (392). Het Bisschoppelijk Archief te Brugge bezit nog een Visitatie (30 nov. 1611) van Mgr. de Rodoan, een van Mgr. de Baillencourt (18 mei 1698), een dekanale Visitatie van 21 oogst 1746 en enkele losse stukken. (A.B.B., F).

* * *

Wanneer Adegem zijn eerste kerkje kreeg, zal wellicht een raadsel blijven. Het bestond in elk geval $\pm$ 1165, wanneer het «altare» in 't bezit komt van 't kapittel te Harelbeke. Devliegheer verschuift het romaans kerkje, waarvan de toren overblijft, naar $\pm$ 1200. Mag deze verbouwing niet in verband gebracht worden met de schenking aan Harelbeke ?

Zoals alle oude kerken is de kerk te Adegem gekonsakreerd. Dat vermelden onze meeste verslagen, maar ze voegen er aanstonds bij : men weet niet door wie noch wanneer. De jaarlijkse kermis ($\equiv$ kerkmis of gedachtenis van de konsekratie) wordt gevierd de zondag na Sint-Denijs (9 okt.) ; maar daaruit valt niets af te leiden. Al verwijst de kermis uiteraard naar de historische datum van de wijding, toch wordt deze herdenking heel dikwijls op een meer passende dag verlegd ; wat nog in de huidige officiële regeling wordt voorzien. Onze kermissen zijn doorgaans verlegd op de nazomer, wanneer de zware landarbeid voorbij is en de mensen over meer vrije tijd beschikken.

De kerkpatroon is Sint Adriaan Martelaar (IVe eeuw). Het is slechts in de Middeleeuwen dat hij bij ons als volksheilige is ingeburgerd : na 1100, 't jaar dat zijn relikwieën naar Geeraardsbergen worden overgebracht. Een translatie die onze humanisten het Vlaamse stadje soms tot Adrianopolis doet herdopen. Misschien is Sint Adriaan eerst kerkpatroon geworden te Adegem, wanneer het kerkje $\pm$ 1200 wordt herbouwd.

Het kapittel te Harelbeke komt dus, $\pm$ 1165, in 't bezit van het «altare». Wat betekent dat het het patronaat bezit, met de voorrechten en de verplichtingen die eruit voortvloeien. Voorrechten zijn : de pastoor ter benoeming aan de bisschop

(3) Jan van West, pastoor te Lembeke, was deken van Aardenburg van 1725 tot aan zijn afsterven in 1732. Het verslag op zijn Visitatie gaat uitsluitend over kerkregisters.

voorstellen en het tiend innen. De verplichtingen zijn o. m. het kerkgebouw onderhouden, van het nodige voorzien en de bedienaar een fatsoenlijk bestaan (de *competentia*) uitkeren. In 1165 echter is heel dat tiendensysteem een manke, verwarde instelling geworden. Oorspronkelijk is het tiend een kerkelijke belasting, die ter plaats wordt opgehaald en ter plaats wordt verbruikt, om de kerk te onderhouden, de geestelijken en de armen. In het verval van de na-karolingische periode, worden de tienden genaast door leken, die ze als eigen bezit gaan beheren, zonder naar de meegaande verplichtingen veel om te zien. De eerste slachtoffers zijn, natuurlijk, de armen. Voor de armenzorg zal men een nieuwe instelling in 't leven roepen : de dis of heilig-Geesttafel. Wat de andere verplichtingen betreft — onderhoud van kerk en geestelijken — zal dat niet zo gemakkelijk gaan om de last te ontduiken. De Gregoriaanse Hervorming moeit er zich mede. Het derde Concilie van Lateraan (1179) beveelt dat de tienden opnieuw «in geestelijke handen» moeten komen. Deze formulering «in geestelijke handen» was niet gelukkig en gaf aanleiding tot nieuwe misbruiken. Uiteraard moest de tiendenopbrengst aan de parochie komen waar ze werd opgehaald. Nu wordt door allerlei kerkelijke instellingen een ware jacht op tienden gemaakt : veel zogezegde «schenkingen» van leken-tienden aan kapittels en kloosters zijn verkapte verkopeningen. En nog kon men de hele mistoestand niet uitzuiveren : veel lekenbezitters, stoorden zich niet aan het voorschrift. Het vierde Concilie van Lateraan (1215) zal het leken-tiendenrecht erkennen, voor zover het toen bestond, maar verbieden het nog verder uit te breiden.

Met al deze veranderingen was de parochie, die de oorspronkelijke en rechtmatige eigenaarster was van de tienden, weinig gebaat. Die verafwonende kapittelheren en monniken waren minder goed op de hoogte van de plaatselijke noden. Ze waren ook mensen : ze gingen de tienden beschouwen als een kapitaal op rente, iets waar men zoveel mogelijk uit trok en waarvan men zo weinig mogelijk afstond. Spreken we nog niet van de leken-tiendeheren, die, door een verkeerde interpretatie van de wet, zich voortaan als vrijgesteld beschouwden van elke bijdrage. Daarbij was de tiendenkaart voor elke parochie een echte puzzel geworden : de zogezegde tiendenhoeken

behoorden aan verschillende eigenaars, die eventueel pro rata moesten bijdragen. Wat aanleiding gaf tot betwistingen en processen. Te Adegem was het kapittel te Harelbeke de biezonderste of groot-tiendheffer. De mindere zijn : de abdij Zoetendaele (waarvan de bezittingen na de Geuzentijd naar de Brugse Jezuiten overgaan, de kapittels Sint-Donaas en O. L. Vrouw te Brugge. We krijgen een voorstelling van de verhoudingen in de tiendopbrengst door het pro rata van de bijdragen voor het onderhoud (competentie) van de pastoor, in 1715.

Kapittel Harelbeke	49 p.	16 s.	6 gr.
Jezuiten te Brugge	5	12	0
Sint-Donaas te Brugge	3	10	3
O. L. Vrouw te Brugge	1	13	7

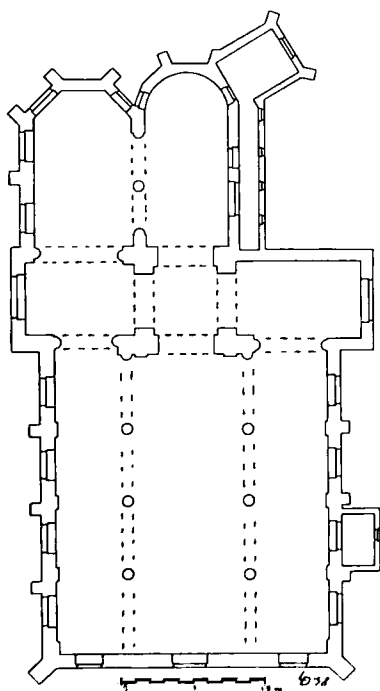
Er zijn daarbuiten nog de lekentiendheffers, die buiten beschouwing blijven. De kerkelijke instellingen trachtten wel, door aankoop van lekentienden hun bezit uit te breiden : Sint-Donaas doet soortgelijke aankopen in 1227 en nog eens in 1432 ; maar in de jaren 1600 zien we nog aanzienlijke tienden in de handen van Claude Filiep de Brune, schepen van 't Vrije en mindere in 't bezit van de pastoors te Maldegem en te Zomergem (A.B.B., F).

* * *

In de middeleeuwen, toen een zekere welstand heerste op het platteland, liep het met dat ongezond tiendensysteem nog tamelijk gesmeerd. Na de Geuzentijd, toen de kerken verwoest stonden en de bevolking gedund was en verarmd, staan de parochianen eerder schrap op hun rechten en eisen ze zware tegemoetkomingen van de tiendheffers. Die, laten we dat niet vergeten, ook fel door de troebelen geleden hadden. De civiele rechtspraak is eerder gunstig voor de parochianen : de plakaten van 1611 en 1613 zijn in dit opzicht van betekenis.

Het romaans kerkje van ± 1200 te Adegem was zeker aan vele kanten verbouwd en veranderd, toen het door de Geuzen werd verbrand. Peilingen zouden ons wellicht de primitieve plattegrond volledig laten reconstrueren. Men had dat zeker in 1929 moeten doen, wanneer men het eerder onbeduidend H. Hartmonument stelde op de plaats van het vroeger hoofdkoor. Want het koor, dat in 1842 gesloopt werd,

was niet meer het oorspronkelijke. Het was, in de gotieke periode, dieper uitgezet en driezijdig afgesloten. De landelijke romaanse kerkjes hebben een ondiep koor, dat rechtlijnig of half rond eindigt. Een feit van betekenis is dat, ook vóór de Geuzentijd, een ruim Lieve-Vrouwkoor op de noordzijde van 't hoopkoor is bijgebouwd, nagenoeg even breed en diep als dat hoogkoor en ermede in betrekking door een dubbele arkade, opgevangen door een middensteun. Ook dat koor is driezijdig afgesloten. Een feit van betekenis, zeg ik. Eerst omdat we hier

Plattegrond van de kerk te Adegem, afgebroken in 1842 :
opname door arch. Minard.

het bewijs vinden dat, vóór de Geuzentijd, te Adegem, de Mariaverering tot een hoge bloei gekomen is ; want hier, zoals op tal van andere dorpen, zal het het Lieve-Vrouwgild zijn dat de bouw van het nevenkoor heeft bekostigd. Deze gilden zijn tot een aparte instelling uitgegroeid, met eigen bezittingen, eigen beheer en eigen zorgers of Lieve-Vrouwincesters. Er zijn schenkingen, offers in natura, fundaties, leggers van land en

renten, inventarissen van kostbaarheden en juwelen. Het kerkarchief te Adegem bezit nog een rentboek uit de jaren 1400, waarin «'t Gulden van Onser Vrouwen te Adeghem» vermeld wordt. ⁽⁴⁾ Nog in een ander opzicht is dit aangebouwd Maria-koor van belang : hier hebben we het uitgangspunt van een Vlaamse hallenkerk, met drie beuken van nagenoeg gelijke afmetingen onder afzonderlijke zadeldaken. Want dat schema is de uitkomst van een groeiproses. Gewoonlijk begint dat met het bouwen van het Lieve-Vrouwkoor. Verder dan dit eerste stadium is men te Adegem niet gekomen. In de meeste gevallen echter krijgt de patroon, of de volkshelige, op de zuidkant, zijn eigen kapel, die repliek maakt op deze van O. L. Vrouw. Ook daar vinden we kapelmeesters, eigen goederen en beheer. Eens dat de hele oostelijke partij van de kerk op deze wijze was vergroot, heeft men het systeem ook aangewend voor de volkskerk of beuken. De smalle zijpanden of onderlatten worden uitgezet op de breedte en de hoogte van de middenbeuk. De schaduwkant van het systeem is, natuurlijk, dat deze ruime kerken onoverzichtelijk blijven door de kern met zware moerpijlers, die de middentoren schragen.

Te Adegem bleef men dus bij de eerste fase van deze uitbreiding. Dat men eraan gedacht heeft op de zuidkant een Adriaanskoor te bouwen lijkt mij zeker. De sakristie leunde aan tegen de zuid-oostelijke schuine kant van de koorabside, zodat de plaats voor een zuidkoor vrij bleef. In 1842 liep een smal gangetje op de zuidkant van 't koor tot aan het transept ; maar zoals we verder zien, in 1694 bestond dit gangetje nog niet.

Kerremans zegt (1691) dat de kerk te Adegem door de Geuzen werd verbrand. Wanneer is dat gebeurd ? In 1575 is de toestand nog normaal : en op 10 dec. wordt een nieuw pastoor benoemd (A.A.E.). In 1610 wordt te Adegem opnieuw dienst gedaan (ibid.) en wel door een religieus van de Eekhoutte-abdij te Brugge. Uitzonderlijk veel reguleren zijn, in deze periode, voor de parochiedienst ingesteld : wat kan verklaard worden door een gebrek aan seculiere priesters. Dat bracht nog een soort voorbijgaande oplossing bij voor kloosters, die, geruineerd en verarmd, in het onderhoud van de klooster-

(4) De Potter, blz. 23.

lingen moeilijk konden voorzien. Er is nergens spraak van een nieuwe konsekratie ; zodat we mogen besluiten dat, niettegenstaande de brand, het metselwerk in stand bleef.

Op 30 nov. 1611, houdt Mgr. de Rodoan zijn Visitatie te Adegem (A.A.E.). Het is er nog zeer sober. Men gebruikt tinnen kelken en koperen cibories. Er is een klok «clarissime personans» = die ver draagt. Er is elke week een Sint-Anna- en een Sakramentsmis en, van Pasen tot Pinksteren, een wekelijkse Pestmis. Er worden achttien fundaties onderhouden, waarvan de dotatie in landen of renten is gerecupereerd.

De kerk is dus reeds in gebruik — ze zal ietwat in staat gesteld zijn, maar we weten dat van de oude kerk slechts een gedeelte — de twee koren en het transept — in gebruik zijn. Van de benedenkerk zullen slechts de muren zijn blijven rechtstaan. Op 28 mei 1614 wordt aan het Kapittel te Harelbeke een verzoekschrift gezonden, waarin gevraagd wordt, dat de tiendheffers, volgens de schikkingen van de nieuwe plakkaten, de kerk — die geheel verdestrueerd is — zouden herstellen (A.A.E.). Dat komt neer op besprekingen, betwistingen... en processen die jaren aanslepen.

Ondertussen moest toch iets gedaan worden om de toestand te verhelpen. 't Ambacht van Maldegem gaat zich — op kordate maar niet altijd korrekte wijze — met de zaken bemoeien. De plakkaten hadden toch de tiendheffers aan hun verplichtingen herinnerd ; al is het dat over de omvang van deze tegemoetkoming altijd kon getwist worden. Ze moesten immers bijdragen voor zover de kerk zelf uit eigen middelen de herstellingen niet kon bekostigen. Het Ambacht besloot de werken dadelijk aan te pakken en later de onkosten door de tiendheffers te doen uitkeren. Goed. Maar om te bouwen moet men beschikken over gereed geld. Met toestemming van het Brugse Vrije werd een uitzonderlijke belasting geheven op wijn en een impositie van een schelling per gemet, 't zij akker — wei — of bosland in de parochie. Op 20 oktober 1636 hadden de schepenen van Adegem «bij pure nieuwigheyd ende sonder octroy» zich vervoorderd de tiendopbrengst te belasten met 12 grote per pond, wat weerom aanleiding gaf tot een afzonderlijk proces (A.B.B., F.). Eindelijk, zoals blijkt uit de verslagen van Kerremans, had men de hand gelegd op de eigendommen van de kerk, land en renten vervreemd, waarvan de meeste

met fundaties belast waren. Dat was zonder consent van de bisschop gebeurd en hiermede niet wettelijk. Met dat alles was de kerk toch hersteld en was de hele benedenkerk — hoofd-beuk en neerlatten (d.i. de smalle zijpanden met lessenaardaken) opnieuw bruikbaar. De werken zijn voltrokken in 1660 ; want op 21 juli 1661 worden de rekeningen gehoord en goedgekeurd.

Het was toch alles maar lap- en tapwerk en de kerk bleef in zeer sobere staat. Kerremans (1691-1714) komt er voortdurend op terug dat daken en goten in zeer slechte toestand zijn ; dat het regenwater aan alle kanten doorzijpelt, de muren aantast en alles wat in de kerk is beschadigt. Eerst na zijn periode zal verbetering komen. Verstraete heeft het bewijs gevonden dat in 1725-1735 een ernstige herstelling doorging. Hij meent dat het metselwerk op de zuidkant uit deze periode dateert. Als hij hiermede het bovenste metselwerk van de transeptgevel bedoelt, is hij waarschijnlijk mis : hier hebben we metselwerk dat minstens tot begin 1600 teruggaat. Van 1725-1730 dateert de omwerking van de zijmuren, zoals ze in 1842 doorging door architect Minard werden gereleveerd. Ze zijn misschien uitgezet, hoger opgetrokken, om de zogezegde Italiaanse vensters (met gestrekte segmentboog) te kunnen steken. De zijbeuken behielden nochtans hun lessenaardak. In het verslag van Minard (1 oogst 1839) lezen we dat de dakingen «der twee aangebouwde vleugels, waardoor de kerk vergroot is, lange tijd na het ophouwen derzelve... zodanig plat gemaakt zijn, dat de wind de schaliën oplit, beweegt en afbreekt».

* * *

Nu we het gebouw bekeken hebben, moeten we iets zeggen over de inwendige inrichting. De Rodoan (1611) vermeldt slechts één altaar : maar toen waren enkel de twee koren in gebruik. Wanneer Kerremans op het toneel verschijnt (1691), zijn er vier — niet gekonsakreerde — altaren.

1. — Hoogaltaar.

De retabel draagt een schilderij van Kristus aan 't kruis, met Maria en Sint Jan. Op dat altaar is geen tabernakel. Er is, volgens het middeleeuws gebruik, een afzonderlijke houten konstruktie — wandkast of torentabernakel — op de noordkant

van 't hoogkoor. ⁽⁵⁾ In dat wandtabernakel is het Sakrament bewaard in een koperen ciborie, maar de species zijn gewikkeld in een linnen doek. Koperen cibories van de late gotiek of vroege renaissance zijn niet zeldzaam. Het is eerst na het Konkordaat dat we ze, in de dekenale verslagen, ongenadig veroordeeld zien. Het gebruik de gekonsakreerde species in een linnen doek te sluiten, zou voor ons een raadsel blijken, moest Kerremans zelf ons de reden hiervoor niet opgeven. In zijn Visitatie te Maldegem (1691), heeft hij een soortgelijke koperen ciborie in gebruik gevonden, ditmaal zonder linnen doek. De doek schrijft hij voor : opdat de gekonsakreerde hostie door het aanraken met het koper geen slechte smaak zou krijgen voor de kommuniekanten. ⁽⁶⁾ In het tabernakel — en dat is tegen de jongste Romeinse voorschriften die toen nog niet overal ingang gevonden hebben — bewaart men nog de ziekenolie. Er zijn twee berechtingsvaatjes met dubbele verdieping : een voor de hostie en een voor de ziekenolie. Weerom iets dat Rome zal verbieden, maar dat bij ons zeer lang is blijven meegaan. Voor het tabernakel hangt een koperen lamp ; maar men onderhoudt geen licht «daar de kerk te arm is om de olie te betalen». Het ekskuus lijkt ons thans nogal zwak voor een kerk die, zoals verder blijkt, nog een zilveren lamp bezit. Maar we staan hier weerom bij een Romeins gebruik, dat nog onlangs tot voorschrift was geworden en nog niet overal ingeburgerd was. Zeer waarschijnlijk was de lamp vroeger onderhouden geworden met de vervreemde inkomsten van een fundatie. In 1746 is er een nieuwe fundatie vermeld voor 't onderhouden van de lamp (A.A.E.).

In 1705 is een nieuw hoogaltaar gemaakt, op z'n Romeins, met een tabernakel. Kerremans wijdt het in 1706 en doet het oud wandtabernakel weg nemen.

(5) In 1865 had Rome, wellicht onvoldoende ingelicht over de lokale historische gebruiken, de vrijstaande Tabernakels verboden : in 1957 werd dit verbod ingetrokken voor de plaatsen waar een memorabele of minstens honderdjarige traditie bestaat. Onze Vlaamse gewesten zijn in dat geval. We vinden ze nog in tal van kerken. Kerremans zal een merkwaardige Sakramentstoren aantreffen te Sint Laureins : hij bestaat nog.

(6) «ne contraheret (sacra species) ex ere saporem nauseam».

Het hoofdkoor is met het Mariakoor in verbinding door een dubbele boog, neerkomend op een middensteun. De communiebank loopt over de twee koren door. Het gestoelte staat op de zuidkant.

2. — O. L. Vrouwaltaar.

Het Lieve-Vrouwaltaar staat in 't ruime noordkoor, dat, zoals we zagen, van vóór de troebelen dateert en door het gild van O. L. Vrouw zal gebouwd zijn. Tot in de late middeleeuwen blijft, op het platteland, de Mariaverering, al is ze zeer intens, wat ik zou durven heten «kleurloos». In deze zin, dat ze gericht is tot O. L. Vrouw — tout court. Uitzonderlijk vinden we verwijzingen naar bepaalde devoties, zoals O. L. V. van Milaan, van Lorette, enz. Na de Geuzentijd gaat het gans anders : de lokale Mariaverering wordt graag betrokken in de sfeer van bekende beevaarten. Of nog van de twee grote devoties, die door de bedelorden worden verspreid : het Rozenkranske (Dominikanen) of het Skapulier (Karmelieten). Te Adegem had men voor het Skapulier geopteerd. Wat niet verwonderlijk is, als we bedenken dat, reeds vóór de troebelen, de Brugse Karmelieten er stationaris zijn ⁽⁷⁾. In 1691 zal de pastoor aan Kerremans vertellen dat de broederschap van 't Skapulier reeds in 1571 te Adegem is opgericht. De pastoor is, meen ik, verkeerdelijk ingelicht. Eerst zou deze vroege datum wel een uitzondering zijn van belang : voor deze periode zijn soortgelijke broederschappen nog in de stadskerken van de bedelorden geconcentreerd en niet over de landelijke parochies vertakt. En dan weten we stellig (A.A.E.) dat de broederschap te Adegem werd ingesteld — niet heropgericht — op 13 juli 1645.

De aansluiting bij een van deze grote broederschappen bracht voor onze ietwat afgezonderde parochies aanzienlijke voordelen mede. Eerst kreeg men automatisch rijke afflaats-

(7) Stationarii heten de mendikanten (leden van een bedelorde) die, op bepaalde dagen, in onze landelijke parochies, komen «staties» houden, t.z. prediken en biecht horen. In vergoeding voor de bewezen dienst, mochten ze, o.m. op de parochie bedeltochten houden. Na hun vestiging te Eeklo in 1664, komen ook de Minderbroeders als Stationarii te Adegem.

vergunningen, iets waarop men destijds zeer gesteld was. De devotie werd onderhouden door volksboekjes, die door hun ruime afzet — ze konden op veel parochies verspreid worden — spotgoedkoop waren. Er is de jaarlijkse feestviering — thans nog valt de kleine Kermis te Adegem op Skapulierszondag — en een maandelijke plechtigheid — te Adegem de vierde zondag — met biezondere oefeningen en processie, waarin het rijkgetooide Mariabeeld gedragen wordt. (8) En de stationarii zijn er natuurlijk bij om, door de predikatie, «hun» devotie te stimuleren.

De retabel van het Lieve-Vrouwkoor draagt, in 1691, een schilderij · de overreiking van het Skapulier aan Simon Stock. In 1695 noteert Kerremans dat een nieuw altaar gemaakt is met een nieuwe schilderij van gelijke voorstelling. De vroegere schilderij is toch bewaard en boven een biechtstoel geplaatst. Het nieuw altaar is op zijn Romeins, met een tabernakel. In 1697 wordt voor de eerste keer opnieuw de rekening van 't Lieve-Vrouwaltaar voorgelezen. Er was een debet ; wat met de oprichting van 't nieuw altaar begrijpelijk is. De ontvanger van de broederschap, Filiep de Lille, was onlangs gestorven, maar zijn weduwe staat in voor het tekort.

De geklede Mariabeelden waren toen in de mode. In 1715 maakt men de inventaris op van de juwelen van O. L. Vrouw : twee zilveren kronen, een zilveren Skapulier, diverse kettingen met kruisjes en een onlangs nieuw gemaakte zilveren scepter.

3. — Anna-en Hubrechtsaltaar.

Dicht bij 't Lieve-Vrouwkoor, maar erbuiten, staat het altaar van Sint Anna en Hubrecht, opgericht door een zekere Cypriaan Crul en huisvrouw. Verstraete lokaliseert dat altaar in een uitbouw ; Kerremans zegt : «a latere septentrionali dicti receptaculi». Nu gebruikt hij het woord *receptaculum* al zo wel voor kruis- als voor zijbeuk. Zodat ik mij eerder geneigd voel dit altaar te situeren tegen de noordmuur van transept of zijbeuk :

(8) Er is in zekere middelen, ook bij de bisschoppen, in 't begin een zekere oppositie te vinden tegen deze processies, waarin, benevens het H. Sakrament, nog het Mariabeeld wordt omgedragen. Maar de tegenstand luwt tamelijk vroeg, zeer waarschijnlijk door het sukses van de maandelijke Rozenkruis- en Skapulierprocessies.

of tegen een moerpijler. Op de plattegrond van 1842 is nergens een uitbouw te bespeuren.

Sint Anna is reeds vóór de troehelen te Adegem vereerd : in 1611 wordt de wekelijkse Sint-Annamis onder de oude fundaties vermeld. De Sint-Hubrechtsdevotie zal nog zo lang niet ingevoerd zijn, daar men spreekt over de stichter van 't altaar als van een bekende. Maar heeft Cypriaan Crul de oude Sint-Anna-devotie helpen redden — misschien was er vroeger al een altaar van deze heilige — dan staat toch Sint Hubrecht nu op de voorgrond. ⁽⁹⁾. De retabel draagt een schilderij van Sint Hubrecht op de jacht en de verschijning van de hert met het kruisbeeld tussen het gewei. Bij het altaar is een muurkastje, daarin bewaart men een gewijde Sint-Hubrechtsleutel. ⁽¹⁰⁾ Hij dient om de dieren te tekenen of te «branden» tegen razernij. Voor dat «tekenen» volgt de pastoor het ritueel dat hem, met de sleutel, overgezonden was uit de abdij St. Hubert-en-Ardenne. De sleutel is gewijd, maar de attestatiebrief is, met andere kerkdokumenten, in 't bisdom.

4. — Adriaansaltaar.

Het altaar van de kerkpatroon staat tegen de oostmuur van de zuidelijke transeptarm ; daar waar men, zoals boven gezegd is, nog wel gedacht heeft een eigen kapel of koor bij te bouwen. Te Adegem is men er echter niet toe gekomen van Sint Adriaan een echte volksheilige te maken, met eigen kapel, kapelmeesters, goederen en beheer. Wel zijn daartoe, in de late jaren 1600 zekere pogingen gedaan. In 1673, 9 okt., krijgt men een Romeinse volle aflaat voor het feest en, op 30 sept. 1685, geeft Mgr. de Baillencourt mindere aflaten voor de

(9) Eigenaardig is het dat we in Sint-Salvators te Brugge de devotie tot Sint Anna (reeds vermeld in 1269) en deze van Sint Hubrecht (begonnen ± 1540) ook, heel toevallig, aan eenzelfde altaar verenigd vinden.

(10) D. Verstraete heeft de tekst wat vrij vertaald als hij «clavis benedictus» verstaat als «een gewijd stukje been». Over de Hubrechtssleutels, in 't Frans ook «cornet de St. Hubert» geheten, omdat, naast de oudere sleutelvorm ook de jachthoornvorm in gebruik kwam, zie E. van Heurck, *St. Hubert et son culte en Belgique* (1925), bl. 19 en L. Huyghebaert, *St. H. patron des chasseurs* (1927) blz. 151.

oktaaf (A.A.E.). Omstreeks die tijd had men van de bisschop een relikwie van Sint Adriaan bekomen. ⁽¹¹⁾ Men vroeg om te mogen omgaan met de schaal om het altaar te «versieren» (A.A.E., 30 sept. 1685). Dit altaar was in 1672 gemaakt (de Potter, bl. 21).

De relikwie van Sint-Hubrecht, een vingerlid, was gesloten in een zilveren zeinsel met kristalglas. Op de zilveren montuur stond, aan de ene zijde, Sint Adriaan; aan de andere, O. L. V. van 't Skapulier: een bewijs, meen ik, dat het stuk niet alleen uit de schaal van Sint-Hubrecht werd betaald. Ze werd op het Adriaansaltaar uitgesteld op het feest en onder de oktaaf. Ook nog in de Paastijd, wanneer aan dit altaar de wekelijkse Pestmissen werden gecelebreerd. Pestmissen, die zeer verspreid waren, worden doorgaans in deze periode van 't jaar gevierd. Dat ze te Adegem aan dit altaar gecelebreerd worden, is maar te verwachten: Adriaan rekent onder de traditionele pestpatronen.

Al deze altaren beschikken over de gebruikelijke uitrusting van kruisen en kandelaars. En daarbij over de echt-liturgische versiering, die, jammer genoeg, meer en meer in onbruik raakt: er is een hele serie antependia of altaarvoorhangen, die volgens de liturgische kleuren afwisselen.

* * *

Voor het overige zijn we eerder karig ingelicht. Er is een preekstoel. In 1746 zegt men dat het een oud stuk is en dat er best een nieuwe zou komen. Hadden we nu maar die gedeklasseerde preekstoel! De huidige, die ongetwijfeld met de kerk van 1842 tot stand kwam, is eerder onbeduidend. Er is een voldoende aantal biechtstoelen, die thans verdwenen zijn. Wel is er, in de linkerzijbeuk een zeer mooie, oude biechtstoel; maar zoals de Potter (blz. 21) opmerkt, hij is slechts, in de jaren 1800, van elders naar Adegem overgekomen. Twee andere (gedateerd 1732) zijn van na Kerremans tijd, maar zeer goede stukken. In 1712 levert de Brugse beeldsnijder Jan

(11) De relikwie had men eigenlijk gekregen van Hubert Duply, pastoor te Pittem. Zie over hem, V. Arieckx, *Geschiedenis van Pittem* (1951), blz. 101. H. Duply, S.T.L., was een presbyter Nechlinensis en een merkwaardig figuur. Hij was een groot verzamelaar van relikwieën, die hij, bij zijn dood (30 sept. 1681) aan zijn kerk te Pittem overmaakte.

Backelant twee beelden, een Sint Anna en een Moeder Gods, met meegaande vergulde processietronen. In de vensters staan wapenschilden van de heren van Maldegem (De Potter, blz. 21-22). De doopvont draagt de datums 1594 en 1622. In 1691 stond ze achteraan in de zuidbeuk. De deken tekent aan dat de voorgeschreven omheining of tuin ontbreekt, maar dat de vont zelf goed gesloten is.

In 1691 had de kerk drie ingangen, alle op de uiterste westkant. Dit mogen we besluiten uit het feit dat, op 't einde van de middenbeuk, een groot vrijstaande wijwatervat is, dat van de drie ingangen gemakkelijk bereikt wordt. ⁽¹²⁾ Elk van de drie ingangen heeft nochtans een klein wijwatervat dat in de muur ingemetseld is. Geen enkele deur heeft een tocht-portaal.

De sakristie is verwelfd en voldoende gestoffeerd, al is veel kerkgewaad in erbarmelijke staat. Kostbare ornamenten worden niet vermeld. Wel zijn er acht kerkvanen «goede ende quaede».

Het zilveren vaatwerk zal in de loop van de jaren vermeerderen. In 1611 zijn nog tinnen kelken in gebruik. Ze worden nog, met meegaande zilveren pateen, vermeld in 1715, wanneer een volledige inventaris wordt opgemaakt. In 1691 is er een verguld zilveren zonnemonstrans en een dito kelk die, met een daartoe geschikt deksel, ook als ciborie dient. Er is een kelk, zilveren kop op koperen voet, volledig verguld; een zilveren schenklad met ampullen; twee berechtingsvaatjes, waarin en de ziekenolie en de hostie geborgen wordt; een zilveren godslamp en een zilveren kroes of kop voor de wijn van de kommunikanten. Het gebruik wijn te geven aan de kommunikanten is bij ons tot begin 1800 blijven meegaan; de vroegere Mechelse Katechismus sprak nog over «de wijn die men toedient om de H. Kommunie te vervoorderen». In 1715 wordt een zilveren busje vermeld voor 't Krisma en de Katechumenenolie. Er is een zilveren lamp. Over de juwelen van het Lieve-Vrouwbeeld en de relikwie van Sint Adriaan is reeds gesproken.

(12) Men kan zich afvragen of in de huidige doopvont geen stukken van dat monumentaal wijwatervat zijn verwerkt. Dit zou die dubbele datering (1597-1662) helpen verklaren.

Om reden van de onzekere tijd is, in 1691, het meeste zilverwerk naar Brugge gevlucht, in het Sint-Janshospitaal, waar de zuster van pastoor Cornelis non was en waar hijzelf zijn laatste dagen is gaan slijten. Kerremans steunt erop dat alles naar Adegem moet terugkeren, maar dat gaat niet gemakkelijk. In 1697 is 't zilverwerk in 't bisschoppelijk paleis te Brugge, in 1698 eindelijk op de pastorie. Maar in 1701 is het opnieuw naar Brugge gevlucht, bij de apoteker Lenaard de Witte. Eerst in 1714 vinden we het te Adegem terug.

In 1611 wordt reeds een klok vermeld. Zeer waarschijnlijk een klok van vóór de troebelen, die door de parochie was bekostigd. Want de tiendheffers moesten een tiendeklok geven en in 1649 wordt een proces ingespannen om deze tiendeklok te krijgen. (A.B.B., F.). Het proces duurde tot in 1700, maar intussen had men reeds deze tweede klok laten gieten : op 15 april 1676 (A.A.E.) wordt de deken gemachtigd de nieuwe klok te wijden. Kerremans vermeldt de twee klokken. Men luidt de beeklok drie maal daags en de koster trekt voor dat luiden een bijzondere vergoeding.

Het kerkhof is op de oostkant, naar het dorpsplein toe, afgesloten met een muur ; op de andere zijden, met een gracht. Op de noordkant is het heidenkerkhof, voor hen die geen kerkelijke begrafenis krijgen ; maar in 1691 was dat stuk kerkhof, zonder consent van de bisschop, vercijsd en de pachter had er een huis op gebouwd. In de cijnspacht was echter gestipuleerd dat, voor de zeldzame gevallen, de tuin van de cijnspachter als heidenkerkhof mocht gebruikt worden. Dat was niet in orde. Wat overigens ook niet in orde was, was 't kerkhof zelf ; doodsbeenderen lagen aan alle kanten gestrooid. In 1691 gaf de deken bevel deze beenderen te verzamelen en een passende plaats te geven. Toen hij in 1694 terugkwam, was dat wel gebeurd : ze lagen opgehoopt tegen een van de vier moerpijlers van de toren, waar ze 't regenwater opnamen en een echt gevaar opleverden voor 't instorten van de toren. ⁽¹³⁾ Die kleine bijzonderheid is van belang. Drie van

(13) *Turris minatur ruinam, ex eo quod bustis una, a parte australi, corrumpatur ; idque ex eo quod ossa mortuorum ab extra sunt reposita et aqua pluvialis... inter ossa herens.* D. Verstraete heeft van deze tekst een onnauwkeurige interpretatie gegeven.

de vier moerpijlers staan zeker binnen het kerkbeluik ; er is slechts een die voor ons geval in aanmerking komt, de zuidoostelijke, tussen zuidtransept en koor. Daar vinden we, in 1842, het gangetje dat van de sakristie naar het transept liep. In 1694 bestond dat gangetje dus nog niet en paalde de hoek aan het kerkhof.

De torenspits was in 1694 door de bliksem getroffen geweest en half ontdaan van schaliewerk. Dat werd eerst in 1699 hersteld.

Op 14 sept. 1735 kwam Mgr. van Susteren drie altaren wijden : hoog-, Maria- en Adriaanaltaar. Het hoogaltaar stelde hij onder de aanroeping van Sint Jozef (A.A.E.). De bisschop heette Henricus-Jozef, maar vereerde Sint Jozef als patroon. De huidige voorschriften, die het tot een verplichting maken het hoogaltaar aan de kerkpatroon toe te wijden, bestonden nog niet en Sint Adriaan had overigens zijn eigen altaar.

Op 2 nov. 1777 (A.A.E.) gaf de bisschop consent bomen te verkopen om een nieuwe kerkvloer te leggen.

In de jaren 1700 zien we de Sakramentsverering toenemen. De dotatie van de vroegere wekelijkse Sakramentsmissen (1611) was voor de herstellingen opgebruikt ; op 19 jan. 1778 worden opnieuw twaalf gezongen Sakramentsmissen gefundeerd. Kerremans had betreurd dat de berechtingen zonder het minste uitwendig erebetoon gebeurden : in nigris, zonder licht, zonder bel. In het A.B.B., F, berust een ongedateerd stuk — schrift einde 1700 — «Regulen ende Ordonnantien voor het Broederschap van het allerheyligste Sacrament» te Adegem. Een van de eerste betrachtingen van de nieuwe broederschap was juist de berechtingen meer luister bij te zetten door de aanwezigheid van de «confreers» met waslicht. De leden moesten op gelijke wijze de grote processies vereren : op Pinkstermaandag, 't Sakramentsfeest, de plechtigheid van 't Skapulier, O. L. Vrouw Hemelvaart, Sint-Adriaansdag, en de kermis.

M. ENGLISH

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

EEN VECHTPARTIJ TE MERENDREE

Op zondag 14 juli 1669 kwam Simoen Meere, kleermaker te Gent, te paard van Aalter. Gekomen nabij de molen te Merendree vroeg hij de weg naar Gent. Inplaats van ingelicht te worden werd hij behoorlijk uitgelachen en achternagejouwd. Hierover was onze stedeling niet al te best te spreken. Hij was vooral gram op de molenaar, die de leider van het groepje bleek te zijn. Naderhand luchtte hij zijn gemoed aan een 3-tal personen zeggende : *sij hebben daer achter mij gheroepen ende ghelachen, zij en moeten achter gheen heerelijcke Liens roepen, dat het te Ghent ghebeurde de soldaeten saudense vanghen.* Ongelukkig voor onze kleermaker was een der personen de zoon van de mulder, die het natuurlijk voor zijn vader opnam, overigens op een nogal hardhandige manier. Simoen Meere werd van zijn paard getrokken en men sloeg een kruik op zijn hoofd aan stukken. Op zijn gejammer : *en slaet mij niet meer, ghij slaet mij den cop in, Ick hebts ghenouch*, lieten zij hem los. Met grote moeite geraakte hij te Gent, waar hij zich diende te laten verzorgen.

Geert van Wassenhove fs Boudewijn, oud 27 jaar, geeft een andere versie van het verhaal. Hij zegt dat zij op de Molenakker een hun onbekende persoon zagen naderen, die geweldig uitviel op de mulder. Hij zegde o.m. : *Ick kenne hem wel, hij heeft eens ghevrijt mijn schoonmoeder. Ick sal hem wel wijs maecken, sweerende ende vloeckende met drijghementen, dat hij hem saude doot schieten ofte doen doot schieten ofte doen vanghen met soldaeten als wanneer dat hij eens naer ghendi saude commen.* Op deze woorden werd hij dan aangevallen door Guillaume Goethals, zoon van de mulder.

Een staaltje te meer van de ruwe aard onzer voorvaderen,
die voor een nietigheid mekaar in 't haar vlogen.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr. 175.

VLEESLIJKE CONVERSATIE TE ZOMERGEM

Maaiken Haeck fa Lieven, 40 jaar oud, wonende te Zomergem, Stoktevijver, werd ondervraagd omtrent het vaderschap van haar onwettig kind.

Op 8 februari 1666 verklaart zij onder eed : *dat Marten de Vlieghe woonende binnen de voorn. prochie van Somergem, wesende een ghehuwel man met haer heeft ghenomen diverschelijck vleesschelijcke conversatie, insulcker voughen dat zij daer doore begort is van kinde, ende bijdien dat zij tot haeren kinde staende te baeren geen en anderen vaeder en is kennende als de voorn. de vlieghe, den welcken haer daertoe diverschelijck heeft ansocht ende ghesoliciteert bet van over een jaer, ende omme sijne voordere wellusten te nemen heeft hij de deposante uytten huyse van Anthonis de keysere gheropen haer segghende dat sij voor hem moeste draegen eenen brief willende alsoo met haer opde straete nemen andermael vleesschelijcke conversatie, ghelijck hij van te vooren noch heeft ghedaen inden meerlaers bosch ende op andere plaetsen ende naerdien daerinne noch ghecontinueert tot daertoe dat sij van hem bevrucht is met kinde, sonder dat sij effectivelijck can segghen den precisen tijt, wanneer sij bevrucht gheworden is, verclaerende voorts dat sij met niemant anders en heeft ghenomen vleesschelijcke conversatie waardoore sij bevrucht is, dan alleenelijck met den voorn. marten de vlieghe, ende naementlick niet met pieter van hulle fs Oliviers, nochte van hem oyut daertoe ansocht gheveest, veele min met oock eenen jooris, gheseyt clotsack.»*

Maaiken is dus formeel in haar verklaringen.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr. 175.

EEN MANSLAG TE BELZELE

Op 4 augustus 1667 werd Jan van Hecke fs Pieter, sergeant van de wacht te Belzele, neergeschoten door Lieven Schelstraete fs Pieter. In deze zaak werden verschillende personen gehoord.

Charles van der Haeghen fs Charles, oud 31 jaar, verhaalt de toedracht der zaak als volgt : op 4 augustus kwam de burgerwacht te Belzele, na het alarm te Westbeke, samen in de herberg van Laureins de Zuttere.

Van hieruit trokken zij onder leiding van hun sergeant Jan van Hecke, naar de huizen van degenen, die ontbroken hadden op de wacht om hiervoor de vereiste boete te innen.

Nadat de wacht in de herberg teruggekeerd was, kwamen hier ook Lieven Schelstraete en zijn huisvrouw binnen. De vrouw begon uit te varen tegen de sergeant en zegde dat zij geenszins van plan waren de vereiste boete te betalen. Strijdlustig voegde zij er aan toe : *ghij snijppers, ghij schuymers als ghij syl, ghyl. en sult met mijn gelt niet dryncken*. Hierop replikeerde de sergeant heel kalm dat het geld tenslotte voor hem persoonlijk niet was. Dit irriteerde de woedende vrouw blijkbaar nog meer. Zij antwoordde : *Ick weet soo wel als ghij urat datter op loopt, ick sal bij d'heeren gaen*. Hierop vertrok het echtpaar. Toen besloten de manschappen van de wacht onder leiding van hun sergeant met drie man de boete ten huize te gaan opvorderen.

De krijgshaftige echtgenote stond de mannen voor haar schuurdeur met een riek in de hand af te wachten. Toen sergeant van Hecke zijn mannen bevoel een zak graan als pand mee te nemen, riep de vrouw : *Liever dat ge dienen sack saude medediaeghen, Ick saude hulder dienen rieck in hulder daermen steken*. Hierop werd zij de riek afgenomen door Joos de Vos.

Op dit kabaal is haar man naderbij gekomen. Hij liet zijn wanmolen in de steek, liep vlug in huis en kwam terug met zijn roer. Op 1 ½ roede (= 5 m.) afstand schoot hij sergeant van Hecke neer. Hevig opgewonden liep hij opnieuw zijn huis binnen om nogmaals zijn roer te laden. Hierop vertrokken de wachtgezellen hevig ontsteld, nadat zij vastgesteld hadden dat Jan van Hecke niet meer leefde.

Onmiddellijk na zijn misdaad had Lieven Schelstraete aan zijn gebuur Lieven de Cuyper verteld, die op het lawaai van het schot was komen toegelopen : *och mijn kinders dat Ick soo langhen tijdt mijn vrauwens raedt ghedaen hebbe, och Ick hebbe de doot verdient ende Ick wilder oock vooren sterven...*

och wat dat ick ghedaen hebbe, ghebrocken dat Godt ghemaect heeft, ende waere toech Jan van Hecke niet.

De eigengereidheid van de boer en van zijn echtgenote eindigde hiermee op een tragische manier.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr. 175.

RECIT VAN VRIJGEWEIDE

Op 1 september 1679 werden Jan Claeyns, Joos Criel, Gillis van Hecke, Charles Colpaert, Stoffel en Laureins de Wevere, Lieven Coyman, Stoffel Neyt, Jan Aerts, Stoffel Steyaert en Lieven de Cuypere ingezetenen van de wijk Belzele «ghecallengiert» door officier Lieven Pattyn omdat zij hun beesten te grazen lieten in het gemeente van de Gaverse Meersen. Het getuigenverhoor is wel interessant omdat er verslag wordt uitgebracht over vroegere toestanden en gebruiken.

De meeste getuigen verklaren «wel te weten ende ghesien te hebben van over beth dan vijftich jaeren dat de bestiaelen toebehoorende de ghemeentenaars van belzele aldaer hebben gheweylt soo haest het hoy gheweert was sonder datter te vooren gedaen was ofte gedaen moeste wesen eenich kerck ghebot».

Het betoog komt verder hierop neer dat de gemeentenaren het als hun recht beschouwen hun beesten te laten weiden in de Gaverse Meers het ganse jaar behalve voor de periode vanaf 9 mei tot de tijd dat het hooi geweerd was.

Buiten deze periode kon de toegang aan de meers slechts ontegld worden aan de gemeentenaren door het houden van een speciaal kerkgebod.

Wij staan hier dus nog voor een laatste overblijfsel van een eeuwenoude gemeenschappelijke dorpsuitbating. In elk geval, de inwoners van Belzele beschouwden dit optreden van het openbaar gezag als een inbreuk op hun van oudsher gevestigde prerogatieven.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr. 175.

SCHADE VEROORZAAKT DOOR HET FRANS LEGER

Op 27 december 1681 getuigen verschillende inwoners van Belzele dat Pieter van Kerckvoorde grote schade opgelopen

heeft tijdens de voorbije (Hollandse) oorlog. In mei 1673 bij het uitbreken van de oorlog verloor hij bijna al zijn veldvruchten wanneer de Fransen 8 dagen op Belzele gelegerd waren. Zij sneden de opgroeiende rogge af om er tenten mee te maken.

In het jaar 1676 moest hij andermaal voor de Franse troepen vluchten op doortocht naar het Land van Waas. In 1677 was hij belast met de onderhoudskosten van een Hollands garnizoen dat tot 6 p. gr. per hunder beliep. Hetzelfde jaar kwamen Franse troepen gelegerd te Mariakerke en Drongen op Belzele foerageren.

Ten jare 1678 tijdens het beleg van Gent leed hij terug grote schade. Toen Belzele tijdens de maanden november en december 1678 en januari en februari 1679 opnieuw door Franse troepen werd bezet, was het weer eens Pieter van Kerckvoorde, die samen met andere inwoners van Belzele, het erg te verduren kreeg.

Derhalve zou het maar recht en billijk zijn dat hem ten minste een kwijschelding van 3 jaar pacht toegezegd werd.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr. 175.

VERKOOP VAN KLAVERZAAD

Op 15 november 1784 verkocht Frans Verbiest ten huize van Pieter en Frans van Hoorebeke, beiden kooplieden te Langerbrugge aan Jan de Letter, koopman te Ertvelde een zekere hoeveelheid klaverzaad. Het werd verkocht aan 9 groten per pond. Naderhand bleek echter dat het werkelijke gewicht van het klaverzaad niet overeenstemde met de verkochte hoeveelheid. Hierop werd overeengekomen dat Frans Verbiest de aanvullende hoeveelheid achteraf ten huize van Pieter van Hoorebeke brengen zou. Bij een volgende gelegenheid kon Jan de Letter het daar komen afhalen.

Op vrijdag 19 november 1784 evenwel kwam de zoon van Frans Verbiest het zakje klaverzaad terughalen, zodat onze klaverzaadkoopman de te weinig geleverde hoeveelheid nooit in handen kreeg.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr. 655.

EEN LIJKSCHOUWING TE EVERGEM

Op 30 januari 1794 werd Lieven Baetslé beschuldigd de dood van Jacobus Debhaut veroorzaakt te hebben. Daarom werd het lijk ontgraven en van ambtswege de lijkschouwing bevolen.

Allereerst verklaren een paar geburen dat de beschuldigde uit een eerbare familie stamt «sijnen vader broeders ende swaeghers waeren personen godvreesende ende paesible menschen die niemand iets misdeden».

Meester Eustachius Gregorius Bruggheman fs Jan, «licentiaet inde medicijnen inde universiteyt van loven», oud 47 jaar, verklaart «dat hij deposant gesien ende bijgewoont heeft het aenschauw van een Cadaver tgonne van wegen het officie van dese Jurisdictie ten overstaene van commissarissen mitsgaders van den doctor de Beir ende den chirurgien tierenteyn gebeurt is op den 10 juli 1793 in den wijck van meerbeke binnen de prochie van Everghem alwaer het geseyle lichaem gedolven was.»

De man der wetenschap verklaart dat zijn collega's het lijk slechts zeer oppervlakkig onderzocht hebben en onmogelijk de doodsoorzaak konden vaststellen.

Hierbij kwam dan nog dat de put, waarin het lijk begraven lag, veel te klein was, zodat de wonden op het lijk vermoedelijk na de dood veroorzaakt werden.

Sieur Niklaas de Block fs Jacob, chirurgijn te Gent, bevestigt de verklaringen van zijn collega.

Pieter de Neve fs Jan, oud 27 jaar weet niets ten laste of ten ontlaste in te brengen. De beschuldiging van moord is dus eigenlijk onvoldoende gemotiveerd.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr. 655.

MOEILIKHEIDEN MET DE SCHOONVADER

Jan Frans van de Walle fs Augustin, op 21 april 1787 gehuwd met Livina Marie van Bastelaere diende op 15 december 1790 klacht in tegen zijn schoonvader Lieven van Bastelaere fs Jan. Jan Frans van de Walle was ingetrouwd bij zijn schoonvader en had er een goed deel van het werk gedaan zonder dat hij er ooit behoorlijk voor vergoed werd. Dit

gebeurde nadat zijn schoonvader op 21 januari 1789 het bedrijf aan hem overgelaten had en hij hiervoor zijn vroegere verdiensten in mindering wilde brengen voor de overname.

Verscheidene getuigen verklaren dat Jan Frans van de Walle tijdens de periode na zijn huwelijk hard gewerkt heeft bij zijn schoonvader. «soo in het voeren van het peird, het saeyen ende labeuren vande landen als in het doen van ander boerewerken».

Hierdoor kon Lieven van Bastelaere zijn knecht thuis laten wat hem een jaarlijkse besparing meebracht van 12 pond, een keizerlijke kroon voor «godspenninck», nog een keizerlijke kroon voor de oogstkermis en 18 ellen lijnwaad ter waarde van 2 sch. de el. Men verklaart dat dit te dien tijde het normale knechtenloon was te Evergem en omliggende. Zijn huisvrouw deed het werk van de vroegere dienstmeid waarvan het loon bedroeg 5 p. 10 sch. gr.; mondkost, een halve kroon «godspenninck» en een halve kroon voor de oogstkermis met een stuk lijnwaad van 15 ellen aan 2 sch. de el.

Daarbij was zijn schoonvader vanaf 21 januari datum van overname, tot 20 augustus 1789, datum van zijn definitief vertrek bij hem in de kost geweest. Dit onderhoud werd eveneens aan 1 schelling per dag geschat. Meubelen, klederen en huiskateilen bleven er tot 1 september 1789. Deze bewaring werd geschat op 4 groten per dag.

Schoonvader stond bij zijn schoonzoon dus heel wat in 't krijt.

Het feit dat dit onderzoek plaats moest hebben alsmede het vertrek van de schoonvader wijzen er op dat de twee met moeilijkheden uit elkaar zijn gegaan.

Zeer interessant in dit enkwest is de vaststelling van het gemiddelde knechten- en meidenloon te Evergem.

Rijksarchief Gent. fonds Evergem nr. 655.

KITTELORIGE PAROCHIANEN

De kerkmeesters van Wondelgem hadden er voor gezorgd dat door een nieuwe schikking van de banken men met meer gemak de baldakijn in en uit de kerk kon dragen.

Toch waren er enkele «parochiekwesels», die zich tegen deze maatregel van algemeen belang, verzetten.

Het waren de dochters van de dorpsdokter : de juffrouwen Marie, Anna, Rosa, Paderia en Eugenia Malingie.

In deze eigenaardige zaak werden verschillende getuigen gehoord, die allen eensgezind verklaren «dat zij ter zelve gelegentheid meermaels hebben gezien dat voor den selven jaere 1788 ende soo ende gelijk de kerkebanken als dan stonden gearrangeert het zeer moeyelijk jae schier onmogelijk was om binnen de kerke met ofte zonder den Baldaquin ofte den zoogenoemden hemel met decentie ende behoorlijk respect de processie te gaen».

Enkele oude banken werden aan de koster van Wondelgem verkocht en door nieuwe vervangen.

Tenslotte verklaren alle getuigen dat zij «wel zeker zijn ende gezien ende ondervonden hebben dat verre den meesten deel vande Inwoonderen van wondelgem volkomen appaise-ment hebben in den actuelen stand ende directie der banken zoo die bezorgd ende gereguleerd zijn geweest» en dat er slechts enige inwoners van Wondelgem onder druk van de dorpsdokter hiertegen geprotesteerd hebben.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr. 655.

HOUDEN VAN HERBERG ZONDER TOELATING

Tegen Mattheus Bernardus Galens te Wondelgem werd door de baljuw van het Graafschap Evergem proces-verbaal opgemaakt omdat hij herberg had gehouden zonder toelating of octrooi van de heer.

Verschiedende getuigen verklaren dat zij tijdens de maand december 1788 gezien hebben dat Mattheus Galens in zijn huis herberg gehouden heeft «bij middel van te tappen ende te vercoopen bier, genever ende andere drancken als mede zaete te verleen en aende persoonen die ten selven sijnen huys frequenteerden.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr. 655.

EEN VETE TUSSEN GEBUREN

Op 11 maart 1668 werd Barbara de Deckere fa Jan, huisvrouw van Karel Pruyme, zodanig toegetakeld door Jan Sierens, vader en zoon, dat zij onder kerkerechten te bed lag.

Op voornoemde datum stond zij voor het huis van Pieter dlulst, toen zij de huisvrouw van Jan Sierens opmerkte, tot wie zij zegde «*dat sij haer eens soude commen spreken*. Hierop verwijderde vrouw Sierens zich haastig en begaf zich naar huis. Barbara de Decker trok haar achterna maar stond voor een gesloten deur. Met aandrang riep zij *Myntken compt buyten om Godts wille de vrouwen sijn hier die tveranderen sullen*.

Ondertussen echter werd Barbara vanachter aangevallen door Jan Sierens, die haar een slag op het hoofd gaf. De vrouw viel echter niet slinks en gaf haar aanvaller een slag terug in het aangezicht.

Hierop trok de vrouw naar huis, maar onderweg ontmoette zij Jan Sierens, de jonge, die op straat aan het «rollen» was. Op de vraag wat hij van haar wist te vertellen kreeg zij een pak slaag van de jongeman. Bij het weglopen werd zij nog met een stok op het hoofd bewerkt. Toch had zij nog de moed om naar het huis van Jan Sierens terug te keren en te dreigen *Jan Sierens en mynken ghy sult het veranderen tgone ghy gheseyt hebt oft sal lynen kosten*. Zij werd er hardhandig buiten geduwd en toegesnauwd *gaet deure met u verbrande kaeke, men kent u wel*. Nadat zij hierop geantwoord had *waer vooren kende mij voor toovenersse, diesegghe ofte schelm*, werd de deur voor haar neus dichtgeslagen en liet men haar staan.

Thuis gekomen moest zij zich onmiddellijk laten verzorgen en werd naderhand bediend.

Rijksarchief Gent. Fonds Vinderhout. nr. 175.

EEN WANHOOPSDAAD

Op 25 november 1677 verdronk Lievijne de Meyere fa Jonas en echtgenote van Joos Cornelis in een drinkput op haar hof te Merendree.

Drie getuigen verklaren dat de vrouw steeds een onberispelijke levenswandel geleid heeft. Zij werd overvallen door een kwaadaardige koorts, die haar van haar zinnen beroofde. Toen haar man, nadat zij berecht was, een dokter ging halen, was de vrouw onverwacht opgestaan. Wanneer de buurvrouw, Katelyne van Hulle, binnenkwam, zei de meid van Joos Cornelis : *cathelyne, de vrouwe is daar dadelyck ayt gegaen en ick en spinne maer een elle draets ofte twee en ick en*

vinde se niet. Hierop zochten beide vrouwen en vonden de zieke verdrongen in een waterput.

In het dossier bevindt zich een attest van haar biechtvader, die eveneens haar goede trouw onderstreept. Wij laten dit stukje hier volgen : *«Jesus, Maria, Joseph. Ick onderscreven verclaere gelijk ick verclaere ende bevestighe bij desen dat op sondagh voorleden wesende den 21 november op Merenteir hebbe geadministreert een vrouw persoon genaemt Livina de Meyer, huisvrouw van Joos Cornelis fs petri het HH. Sacrament vande biecht ende oock het II. Sacrament des Autaers, welcke voors. vrouw persoon overvallen was van eene seer hittige ende maligne cortse, met verliesinghe voor eenigen tijdt van haere sinnen door frenesi, twelck ick onderscreven hebbe connen bemercken uyt veele reden en teekenen welcke bereyt ben te verclaeren, oversulcx dat dese voorscreve vrouwe is comen te verongelucken door het verdrincken en is noch en moet toegescreven worden aen haeren quaeden oft boosen wil, want mij bekend is sulcx noch ooc het minste van dusdaenigh in haer gedachten geveest te syn, maer toe moet gescreven worden Aende phrenesie, die haer eylaes overvallen heeft, soo dat ick vastelijck hope ende vertrouwe haer siel ontfangen nu heeft ende is genietende den eeuwighen loon, volgens dat haer toequamp naer de behoorelijke dispositie tot de welcke sij haer in alles als een waerachtigh Rooms Katholick Christenen mensch heeft gedisponeert soo dat aent lichaem ick onderscreven oordeele het gewijt Aende ende alle andere eere gewoonelijck te geschieden over de aflijrige, toe te comen, twelck toirconde desen onderteekene. Actum tot gendt den sessentwintichste november 1677. Fr. Josephus a. A. B. V. M. Carmeliet.»*

Er wordt dus toelating gegeven om het lichaam in gewijde aarde te begraven.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoutte, nr. 175.

Achiel DE VOS.

ZOMERGEM ONDER DE GEUZENTUJD

1566 - 1630

De rampspoedigste jaren die de bevolking van Zomergem in de loop van haar geschiedenis gekend heeft, zijn ongetwijfeld deze die gaan over de periode 1550-1625. De godsdienstoorlog woedde in het land en verdeelde de bevolking in twee kampen, die wel niet zo agressief tegenover elkaar stonden, maar uit hoofde van hun politieke of godsdienstige overtuiging, elkander haatten, wantrouwden en vreesden.

De streek rond Zomergem werd letterlijk platgelopen, leeggeplunderd en verwoest door legerbenden, vrijbuiters, kwaadwilligen, rovers en bandieten van de ergste soort. Vijandige en deserterende soldaten, waaronder velen uit eigen volk, hielpen hieraan mede, terwijl de inwoners het elkander lastig maakten door het in het geniep uitvechten van persoonlijke veten. Kruit en vuur maaiden mensen en woningen weg. De inwoners werden tot in het merg uitgezogen door herhaalde krijgsschattingen, slopende belastingen en leveringen aan de troepen, terwijl een groot deel wagens, paarden en werkkrachten door de bezetter aan de landbouw werden ontstolen om de oorlog te dienen.

Als inzet van deze rampspoedige periode was er de godsdienststrijd.

Het zaad van de heresie werd reeds zeer vroeg te Zomergem uitgeworpen en viel er in een vruchtbare bodem. Marcus van Vaerewyck verhaalt dat de inwoners van Zomergem zo door de nieuwe leer waren opgeslorpt dat «als yemant vande Roomsche ghezinde predicanten in haer kereke predicten, zy liever buyten op tkerchhof staen dan zy zuleke ghaen hooren zouden».

Het calvinisme werd te Zomergem algemeen en zelfs in het openbaar beleden. Trouwens hadden de doopsgezinden

hier niet veel te vrezen want zij die hen moesten berispen, aanklagen of straffen, n. l. de geestelijkheid, de wethouders en veel van de voornaamste ingezetenen der parochie, waren zelf lang niet smetteloos, droegen de nieuwe ideologie in het geniep een warme sympathie toe of kwamen er openbaar en rond voor uit. De koster was anabaptist en in het huisgezin van de baljuw werd de bijbel gelezen ⁽¹⁾. Ja, zelfs de pastoor, Jan van den Castele, die voordien als onderpastoor te Brugge reeds de hervorming had gepropageerd, zwoer zijn christelijk geloof af en predikte nadien de calvinistische leer in het openbaar. In het midden van september 1568 werd hij 's nachts van zijn bed gehaald en op bevel van de hertog van Alva in het Spanjaardskasteel te Gent gevangen gezet, waar hij meer dan een jaar verbleef ⁽²⁾.

Het overgaan tot het calvinisme van hun dorpspastoor heeft op de inwoners van Zomergem ongetwijfeld een diepe indruk gemaakt en de verspreiding van de heresie sterk in de hand gewerkt. Talrijk zijn dan ook de inwoners die aan hun christelijke geloofsbelijdenis verzaakten en de dwaalleer van het calvinisme aanklachten.

Ze hebben hun onvoorzichtigheid dan ook met zware straffen geboet.

Op 16 mei 1567 werd Jacob Blanckaert, ketelmaker te Zomergem, als beeldenstormer buiten Sint-Baafs te Gent gehangen ⁽³⁾.

In maart 1568 werd aan de dorpspastoor bevolen aan de stadsmagistraat te Gent de namen bekend te maken van al zijn parochianen die de ketterse ideologien waren toegedaan en hun christelijke plichten verzuimden ⁽⁴⁾. Het is mij niet bekend of de pastoor hiernaar gevolg heeft gegeven; vermoedelijk wel, want kort nadien werden Josse De Neve, Arnould van Hecke, Jehan Lievens en Jules Roelands, wegens ketterij

(1) R.A.G. Register der Bisschoppelijke bezoeken, voorlopige nrs. 115-116 B

(2) De Potter J. & Broeckaert J.: Geschiedenis der Gemeenten van Oost-Vlaanderen, «Zomergem», bl. 27-28.

(3) Verheyden A.L.F. Dr.: Het Gentse Martyrologium; Comptes rendus de la Commission Royale d'Histoire, 1866, bl. 36.

(4) De Jonghe Bb. pr.: Ghendtsche Geschiedenissen der Geuserye en de Beeldstormerye, Gent 1747; bl. 115.

ter plaatse en ten aanzien van al de parochianen terechtgesteld ⁽⁵⁾.

Zekere Maurits van Dale, ouderling, werd eveneens van ketterij beschuldigd en op 25 juni 1573 buiten de Peterseliepoort te Gent aan een staak gebonden en levend verbrand ⁽⁶⁾.

Op 12 juni van het volgend jaar werd Joos Steyaert om dezelfde reden te Gent gehangen ⁽⁷⁾. Guillaume vander Oost, Josse de Dobbelaere, Jehan van Bullaere, Maarten Schaut, Pieter Martens, Pieter van Bullaere en Jacques van Daele werden onder beschuldiging van ketterij voor lange jaren uit het land gebannen ⁽⁸⁾. Laatstgenoemde werd in april 1628 te Waarschoot opnieuw bij de lurven gevat en op bevel van de hoogbaljuw van de Oudburg, gepijnigd, met lange roeden op de blote rug gegeseld, gebrandmerkt en ditmaal voor levenslang gebannen ⁽⁹⁾.

Na de repressiepolitiek van Alva en Farnese, en vooral uit vrees voor de inquisitie, verflauwden de predikingen enigszins in de steden maar namen daarentegen fel toe op het platteland. Met Eeklo als centrum werd de streek rond Zomergem een waar broeiest van het calvinisme. Na de overgave van Gent aan de Prins van Oranje in december 1577, werd bijna gans het Noorden van Vlaanderen op en top calvinistisch. In vele dorpen werden tempels gebouwd en de beeldenstorm hernam nog geweldiger dan in 1566.

In de handelingen der Classis te Gent van 29 juli 1578, verschenen als gevolmachtigden voor Zomergem, Hansbeke en Ursel, Geerard van Hulle en de predikant Vincent de Pleckere. De 8 november daaropvolgende werd Zomergem vertegenwoordigd door Jacob De Voldere en door Joos de Keyser. Eerstgenoemde verliet de parochie en werd predikant te Nisse in Zuid-Beveland, waar hij in januari 1587 tot inspecteur van dit gewest promoveerde en er in 1593 overleed ⁽¹⁰⁾.

(5) Verheyden A.I.E. : o.c. bl. 330.

(6) Verheyden A.I.E. : o.c., bl. 63.

(7) Verheyden A.I.E. : o.c. bl. 63.

(8) Verheyden A.I.E. : o.c. bl. 330.

(9) R.A.G. Oudburg nr. 2223, 1° 5 vo.

(10) De Potter F. & Broeckx J. : o.c., bl. 28.

Wanneer in 1578, na de Religions-vrede, de hervormde leer meer vrijheid had verkregen en derhalve ook meer uitbreiding nam, maakte Zomergem zich van het Gentse Classis los en stichtte het samen met Eeklo, Waarschoot, Kaprijke, Lembeke, Sint-Laureins en Ursel een zelfstandige provincie. Zekere Jacob Cesar trad toen als predikant te Zomergem op ⁽¹¹⁾.

Tijdens een twist in een herberg te Waarschoot in juni 1579, tussen enkele inwoners van Zomergem en Waarschoot, riep zekere Joos vanden Kerckhove dat «generalyck alle die van Somerghem geusen waren en dat men beter sou doen van die alle doot te smyten» ⁽¹²⁾.

Wanneer in de nacht van 26 januari 1572 een bende doopsgezinden de pastorie trachtten binnen te breken, was er te Zomergem niemand te vinden om de pastoor tegen de woedende bende te beschermen. Het voorval was ter ore gekomen van het College, dat de baljuw en twee schepenen met enkele van de voornaamste ingezetenen liet dagvaarden om ter zake uitleg te geven. Over hun verklaring is mij niets bekend, maar het voorgevallene toont duidelijk genoeg aan dat de Zomergemnaren om het leven van hun herder niet erg bekommerd waren ⁽¹³⁾.

Eerst na 1585 begint de Calvinistische-Lutheriaanse uitwijking. De predikingen in de dorpen verminderen, en de meeste doopsgezinden zijn uit vrees voor de repressie naar de noordelijke provincies uitgeweken. Er treedt een periode in van religie-vrede. Lang duurt het nochtans niet, want, na het Twaalfjarig Bestand, dat op 9 april 1609 werd ondertekend, en waarin een paar clausules de vrijheid van andersdenkenden waarborgden, kregen de doopsgezinden meer vrijheid en zochten vanuit de noorderlijke provincies opnieuw contact met hun zuidelijke broeders. Zeer spoedig reeds werden de predikingen hernomen en de bossen rond Lovendegem en Zomergem werden grote vergaderplaatsen waar dagelijks honderden nieuwsgierigen en sympathisanten de predikingen gingen horen.

(11) De Potter F. & Broeckaert J. : o.c., bl. 28.

(12) R.A.G. Oudburg nr. 2218.

(13) De Potter F. & Broeckaert J. : o.c. bl. 26-27.

Daarna volgden predikaties te Merendree en te Sleidinge. Ook Hansbeke en Ursel werden broeiesten van de ketterse gedachte. Te Zomergem werden geregeld vergaderingen gehouden op een zolder. Spoedig echter werd deze plaats te klein, zodat in 1629 het besluit ten uitvoer werd gelegd een nieuw lokaal te bouwen. Ook dit gebouw kon weldra de snel aangroeiende leden niet meer bergen, zodat de gemeente het nodige moest doen om een tweede in huur te nemen. Door hun financiële zelfstandigheid, — het waren meestal welstellende lieden —, konden de doopsgezinden te Zomergem zich de weelde veroorloven van beroep te doen op speciale leraars die ze vet betaalden. Een van hen was de Zomergemenaar Jacob Van Maldegem, een verstokte hervormer, die vroeger reeds wegens ketterij uit het land was verbannen ⁽¹⁴⁾. Groot was ook het aantal inwoners van Zomergem dat geregeld de predikaties ging bijwonen in de Biezenpolder te Aardenburg in Zeeland.

Op 25 juli 1629 verzocht aartshertogin Isabelle, aan de wethouders van de parochies tussen Gent en Brugge, en in het bijzonder aan die van Zomergem en Lovendegem, alles in het werk te stellen om vergaderingen van doopsgezinden in hun parochies te beletten en tevens een onderzoek in te stellen naar de gedragingen van de echtgenote Pits en haar zoon Emanuel, die beiden van ketterij verdacht werden. In verband hiermede legden de pastoor van Zomergem, Pieter vander Hofstadt, en de baljuw, Pieter vande Velde, ten overstaan van het College van de Oudburg te Gent, elk een verklaring af.

De pastoor had vastgesteld dat sedert vier à vijf jaar, bij sommige van zijn parochianen een groeiende onverschilligheid tegenover hun christelijke geloofsbelijdenis was waar te nemen, wat echter nog geen beschuldiging van ketterij mocht worden genoemd, aangezien de meesten na een ernstige vermaning tot de ware kerk waren teruggekeerd en gedurende de laatste paasdagen opnieuw de Heilige Sacramenten waren komen ontvangen. Hij moest evenwel bekennen dat twee huis-

(14) Verheyden A.J.E.: *De Doopsgezinden te Gent*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis en de Oudheidkunde van Gent*, 1913, bl. 129-130.

gezinnen, n. l. dat van Jan Versluys, landbouwer, en dat van Frans de Keyser, kleermaker, tot de nieuwe secte waren toegetreden en zich hardnekkig aan deze dwaalleer bleven vastklampen. De eerste had gelukkig sedert twee maanden de parochie verlaten en was met zijn gezin naar Aardenburg uitgeweken, vanwaar hij nochtans nog regelmatig naar Zomergem terug kwam om er de valse leer te propageren. Frans de Keyser daarentegen legde het stoutmoediger aan de dag. Hij bleef ter plaatse wonen en versloutte zich van in de herbergen, «met luyder stemme en ten aanhoren van eenieder», te beweren dat hij de nieuwe godsdienst voor de zijne nam, en bijna wekelijks naar de Biezenpolder de predikaties ging beluisteren. Tegen de pastoor had hij eens gezegd dat hij van niemand schrik had en de parochie niet zou verlaten vooraleer hij daar lust toe had en al zijn goederen tegen een hoge prijs van de hand had gedaan. Volgens de pastoor was de Keyser een zeer gevaarlijk individu omdat hij, uit hoofde van zijn stiel, in vele huisgezinnen verkeerde en het zeer gemakkelijk had de geuzenleer aan de simpele landslieden wijs te maken. Eens had hij aan de pastoor verklaard dat reeds meer dan de helft van de inwoners van Zomergem geuzen waren. Verder citeert de pastoor een zekere Suzanne Dobbelaere, huisvrouw van Jan Coppens, als felle aanhangster van de ketterse ideologie. Sedert verscheidene jaren was ze niet meer ter kerke geweest en had aan al haar christelijke plichten verzaakt. Bijna dagelijks liep ze om en weer naar de Biezenpolder en nam er haar kinderen mede die ze er reeds had laten herdopen. Ze was goed bevriend met de huisgenoten van de Keyser, met wie ze leden ronselde voor de nieuwe secte. Verder weet de pastoor nog dat de doopsgezinden van Lovendegem, Merendree, Landegem, Nevele en andere omliggende dorpen, wanneer ze naar Aardenburg gaan, in grote getale langs Zomergem voorbijkomen, veelal over de bruggen van Beke en Stoktevijver, en doorgaans 's Zaterdag in de late avond of zelfs 's nachts. Men kan ze erkennen aan de blauwe rugzakken die ze dragen. De pastoor weet ook dat om de drie dagen een hervormde predikant, gekleed in grauwe pij over Zomergem passeert. Hij komt uit de richting van Waarschoot tot achter de kerk van Zomergem, waar hij enkele inwoners verzamelt en meevoert naar Lovendegem, Urcel of

Oostwinkel, waar hij voor hen predikt. De naam van dit geheimzinnig individu is de pastoor niet bekend en alles wat in het werk werd gesteld om hem te vangen of te achtervolgen bleef tot hertoe vruchteloos.

Tenslotte vindt de pastoor dat het zeer moeilijk is de goede katholieken van de besmetten te onderscheiden, aangezien deze laatsten ook geregeld ter kerke komen en zelfs de Heilige Sacramenten ontvangen.

Wanneer de baljuw vier maanden daarna te Gent zijn verklaringen gaat afleggen is hij zeer voorzichtig met zijn woorden en tracht hij zoveel mogelijk alle verdachtmakingen en beschuldigingen te omzeilen. Hij heeft ook wel gehoord dat er in de parochie enige herdopers wonen maar hij kan niemand aanwijzen noch bij naam en toenaam noemen. Hij durft echter niet betwisten dat veel inwoners van Zomergem regelmatig om en weer reizen naar Aardenburg, maar doet hier direct opmerken dat ze er sedert lange jaren reeds ter markt gaan. Over het verleden van Frans de Keyser laat hij niet veel los en weet dat deze thans zijn goederen verkocht heeft en het inzicht heeft van naar Aardenburg te verhuizen. Gaarne onderschrijft hij de verklaring van de pastoor, dat het niet gemakkelijk is de doopsgezinden van de rechtgelovigen te onderscheiden, aangezien beide de soorten, regelmatig de Katholieke eredienst bijwonen en te biecht en te Communie gaan ⁽¹⁵⁾.

Streng beschuldigingen houden beide verklaringen zeker niet in en het College van de Oudburg zal er niet veel baat bij gevonden hebben. Alles laat uitschijnen dat de inwoners van Zomergem, de wethouders en de geestelijkheid niet te na gesproken, op en top calvinistisch waren. Hoe is het anders te verklaren dat men nooit de hand heeft kunnen slaan aan de geheimzinnige man met de grauwe pij, die tweemaal in de week naar het dorp kwam om er de ketterse leer te propageren? Was hij hier niet eerder een welkome gast, die door de inwoners beschermd werd en aan wie de machtsbezitters vrije teugels lieten?

(15) R.A.G. Raad van Vlaanderen, processen Varia D, nr. 1088.

De vaste inworteling van de ketterse geloofsleer te Zomergem uitte zich bovendien nog scherp door de collaboratie met de vijand van de inwoners onder vorm van contributie. Het College van de Oudburg stak het trouwens onder geen stoelen en banken dat ze die van Zomergem voor collaborateurs aanzagen en er zich «grotelicks» over bekommerden. Ook de pastoor en de wethouders van Evergem bekloegen er zich over dat de inwoners van Zomergem met de vijand heulden en hem op allerlei manieren steun verleenden. Ze waren er zelfs van verwittigd dat de vrijbuiters ook hun dorp zouden binnenvallen indien de inwoners het voorbeeld van die van Zomergem niet volgden ⁽¹⁶⁾. Het was algemeen gekend dat men te Zomergem drank, eten en logies verschaftte aan bedelaars, landlopers, verbannen, vrijbuiters, rebellen en suspecteurs van alle alooi, terwijl in verschillende huizen gedeserteerde soldaten en werkweigeraars waren ondergedoken.

Op 6 april 1596 werd Gerard Bogaerde, baljuw van Zomergem, door het College gedagvaard om uitleg te geven over de inhoud van een aantal brieven die hij van de vijand uit het Brugse Vrije zou ontvangen hebben. De baljuw bekende dat hij wel in het bezit was geweest van enkele brieven die zekere Jan Fries hem had gegeven, dewelke, zo hij verklaarde, op zijn beurt ter hand waren gesteld door zekere Arent Van Vlaanderen. Hij had de brieven, die in een bundeltje waren samengebonden, evenwel niet opengemaakt, maar ze op bevel van burgemeester en schepenen in het vuur geworpen. De baljuw van Ursel, Willem Vande Velde, stemde met deze getuigenis niet in en verklaarde dat zijn collega uit Zomergem hem een gedrukte brief had laten zien, zeggende, dat hij deze 's anderendaags aan de wet van Zomergem zou voorlezen. De baljuw van Zomergem werd wegens collaboratie met de vijand levenslang uit het land gebannen en van zijn bezittingen beroofd ⁽¹⁷⁾.

Pieter De Meyere zat in 1596, onder beschuldiging van collaboratie met het vijandig garnizoen van Sluis, in het gravenkasteel op zijn vonnis te wachten, maar ontkwam een

(16) R.A.G. Oudburg nr. 169 f° 30 vo.

(17) R.A.G. Oudburg nr. 170 f° 97.

verschrikkelijke straf, dank zij de tussenkomst van de pastoor, die in een lange brief het stichtend verleden van de gevangene uiteenzette. Hij werd in vrijheid gesteld nadat hij op zijn blote knieën aan «God van het hemelryck en ande wet» ootmoediglich vergiffenis had afgesmeekt. Hij werd kort nadien evenwel voor nieuwe feiten gezeseld en met levenslange uittanning gestraft ⁽¹⁸⁾. Ook Hane van Hale, die de vijand klederen had gegeven, werd door tussenkomst van de pastoor op vrije voeten gesteld ⁽¹⁹⁾.

Charles Verstraeten, officier van Zomergem, werd ervan beschuldigd aan verscheidene inwoners van Ursel en Merendree, pasporten te hebben afgeleverd die hen toelieten het gebied van de vijand binnen te komen en voor hem geld en levensmiddelen over te smokkelen.

* * *

Een van de bizonderste en tevens de meest woeste uitingen van de godsdienststrijd was ongetwijfeld de beeldenstorm die in de maanden augustus van de jaren 1566 en 1578 in al zijn wreedheid over Vlaanderen ging en in minder dan twee weken tijd meer dan vierhonderd kerken en bidplaatsen allerhande, plunderde en onherstelbaar verwoestte. Er zijn weinig heiligdommen in Vlaanderen die aan deze gesel ontkomen zijn. Misschien behoort de kerk van Zomergem tot de weinige bevoorrechte, alhoewel het onbegrijpelijk is dat, in een parochie gelijk de onze, waar het calvinisme zo diep geworteld zal en dat een centrum was van waaruit de heresie haar grijpparmen wijd uitsloeg, geen uitspattingen zijn geweest. En nochtans schijnt het zo. Uiterst schaars zijn de gegevens die mij hieromtrent onder de hand vielen. Maar hoe schaars en hoe weinig duidelijk ze ook waren, lieten ze mij niettemin toe vatbare conclusies daar uit te trekken.

Pater Bernard de Jonghe is, voor zover ik weet, de enige die hierover iets mededeelt. In zijn «Gendtsche Geschiedenissen der Genserye en de Beeldtstormerye» verhaalt hij dat op de 28 augustus 1578, te Gent negen wagens aankwamen van Waarschoot, Zomergem, Lovendegem en andere omlig-

(18) R.A.G. Oudburg nr. 170 f° 110.

(19) R.A.G. Oudburg nr. 194 f° 75.

gende dorpen, «gheladen met Yser, Metael, Wy-Waetervaten, Horlogien enz. en noch twee Waeghens met Ketels, Candelaren en anderen Huysraedt» (20).

In de resolutieboeken van de Oudburg die uit deze periode dagtekenen las ik de noodkreet van verschillende parochiebesturen die om hulp gelden smeekten, of de toelating vroegen om extra belastingen te mogen heffen, teneinde de dringende herstellingswerken aan hun «geruyneerde» of «gedestrueerde» kerken te kunnen bekostigen. Noodkreten kwamen uit Ursel, Lovendegem, Aalter, Knesselare en Oostwinkel (21). Over Zomergem weet ik niets behalve een paar korte aanduidingen die toch niet over het hoofd mogen worden gezien. Zo werd te Zomergem een decreet uitgevaardigd dat de opbrengst van bepaalde strafvorderingen wegens ketterij, wachtverzuim en vrijbuitelij moest worden aangewend tot de herstelling van de kerk. Of deze kerk nu gedeeltelijk vernield was staat nergens vermeld. Wel is het bekend dat de kerken van Zomergem en Ronsele enige tijd dienst hebben gedaan als troepenkasernes. Zo lag in 1597 in de kerk van Zomergem een smaldeel van 5000 man sterk (22). Men kan zich dan ook de vraag stellen wat er na zulke belegering van deze kerken en van hun ornamenten en bemeubeling nog gaaf was gebleven. Het uitvaardigen van een decreet, waarbij het bevolen was de kerk 's nachts te doen bewaken door 2 à 4 gewapende mannen om het inbreken te beletten, zal trouwens wel zijn noodzakelijkheid hebben gehad.

* * *

Het was niet enkel de strijd tussen de katholieke kerk en de tegenstrijdige ideologieën die onze streek in beroering bracht. Het land was tevens in oorlog, de tachtigjarige oorlog, waardoor de Noorderlijke Nederlanden zich van de Spaanse heerschappij wilden losmaken. Het is gedurende deze lange periode dat de bevolking van Zomergem de zware last moest torsen van ondraaglijke contributies, leveringen, brandschat-

(20) De Jonghe Bd. pr. : o.c. bl. 289.

(21) Een beeldenstorm had plaats in de kerk van Oostwinkel op 23 augustus 1566.

(22) R.A.G. Oudburg nr. 171 f° 29 en 55 vo.

tingen, belastingen, wagensdiensten en opeisingen van pioniers en werkkrachten om te helpen bij het oprichten van forten en het aanleggen van allerhande verdedigingsstellingen. Als toemaat kwam dan nog de gesel van mouterijen en aanvallen van vrijbuiters, deserterende soldaten en kwaadwilligen van alle slag, die het dorp leegplunderden, huizen en hoeven platbrandden en de bewoners soms op de meest wreedaardige wijze mishandelden.

Om in deze toestanden een heldere kijk te brengen, kon ik niet beter doen dan elk van deze gesels afzonderlijk te behandelen en daarna de balans op te maken van wat er nadien voor de Zomergemse bevolking nog overbleef.

* * *

Herhaaldelijk ontvingen de wethouders van Zomergem smeekbrieven vanwege het College, waarin alarm werd geklept over de grote nood waarin de kasselrij verkeerde uit oorzaak van de «troebelen», «biddende de goede lieden, omme de zaeck van Godt ende van syne Majesteyt», steeds meer geld, foerage en werkkrachten op te brengen. Hierin stond Zomergem voorzeker op geen gunstige bladzijde, want met Evergem behoorde het tot die parochies die het hoogst werden aangeslagen. In de «transport» — d.i. een vaste quote waarop ieders omslag van betaling en levering werd bepaald — werd Zomergem gequoteerd op 50 schellingen 6 groten of 6,28 %. Daartegenover stond Lovendegem met 17 s. 6 gr. of 3,60 %, Landegem met 9 s. 6 gr. of 1,95 %, Ronsele met 2 s. 4 gr. of 0,48 %, Waarschoot met 17 s. gr. of 3,50 %, Merendree met 12 s. 6 gr. of 2,57 %, Bellem met 5 s. 6 gr. of 1,13 %, Hansbeke met 10 s. 5 gr. of 2,14 %, Oostwinkel met 7 s. 6 gr. of 2,57 %, Aalter met 18 s. 6 gr. of 3,81 %, Knesselare met 12 s. 6 gr. of 2,57 % en Utsel onder het Gentse met 5 s. 8 gr. of 0,75 %.

Aangezien dus op basis van deze transport alle verplichtingen berekend werden, had Zomergem steeds het grootste deel in de brandschattingen, contributies, leveringen van foerage, levensmiddelen en materialen, moest het de meeste wagensdiensten verrichten en voor het grootste aantal pioniers en werkkrachten instaan.

Enkele cijfers zullen het ons duidelijk aantonen.

Een smaldeling van 10110 pond groten op 4 oktober 1572 in de Oudburg gemaakt, gaf de volgende cijfers ⁽²³⁾ :

Zomergem	640 p. gr.	Lovendegem	346 p. gr.
Bellem	115 p. gr.	Merendree	262 p. gr.
Ronsele	48 p. gr.	Waarschoot	356 p. gr.
Oostwinkel	157 p. gr.	Aalter	387 p. gr.

Een repartitie van 36.000 pond parisis in juli 1582 ⁽²⁴⁾ :

Zomergem	2265 p. 6 s.	Lovendegem	1286 p. 19 s.
Bellem	408 p. 5 s.	Merendree	926 p. 12 s.
Ronsele	173 p. 3 s.	Waarschoot	1261 p. 17 s.
Oostwinkel	556 p. 4 s.	Aalter	1375 p. 5 s.
Hansbeke	775 p. 5 s.	Landegem	705p. 5 s.

Verdeling van 50.200 pond parisis in 1589 ⁽²⁵⁾ :

Zomergem	3660 p. p.	Lovendegem	2100 p. p.
Bellem	660 p. p.	Merendree	1500 p. p.
Ronsele	280 p. p.	Waarschoot	2040 p. p.
Oostwinkel	950 p. p.	Aalter	2220 p. p.
Hansbeke	1250 p. p.	Landegem	1140 p. p.

Uitzending van 6000 pond groten in februari 1597 ⁽²⁶⁾ :

Zomergem	422 p. gr.	Lovendegem	242 p. gr.
Bellem	76 p. gr.	Merendree	173 p. gr.
Ronsele	32 p. gr.	Waarschoot	235 p. gr.
Oostwinkel	104 p. gr.	Aalter	20 p. gr.

Smaldeling van 1335 pond groten in mei 1601 ⁽²⁷⁾ :

Zomergem	90 p. gr.	Lovendegem	51 p. gr.
Bellem	16 p. gr.	Merendree	50 p. gr.
Ronsele	6 p. gr.	Waarschoot	30 p. gr.
Oostwinkel	22 p. gr.	Aalter	27 p. gr.

(23) R.A.G. Oudburg nr. 847.

(24) R.A.G. Oudburg nr. 1860 bis en nr. 47 f° 158. Een pond parisis is het twaalfde deel van een pond groten Vlaams.

(25) R.A.G. Oudburg nr. 1860 bis.

(26) R.A.G. Oudburg nr. 171 f° 29.

(27) R.A.G. Oudburg nr. 174 f° 41.

Repartitie van 5333 pond groten volgens een uitzending van 21 oktober 1603 ⁽²⁸⁾ :

Zomergem	354 p. gr.	Lovendegem	203 p. gr.
Bellem	63 p. gr.	Merendree	145 p. gr.
Ronsele	27 p. gr.	Waarschoot	141 p. gr.
Oostwinkel	87 p. gr.	Aalter	127 p. gr.

Het beperkte zich vanzelfsprekend niet tot geldelijke lasten ; het leger moest onderhouden worden van foerage en levensmiddelen. Enkele cijfers tonen andermaal aan dat Zomergem zijn dure tol betaalde.

60 mudden rogge moesten in november 1597 te Gent geleverd worden. Zomergem werd beschreven met 26 zakken, tegenover Landegem met 8, Bellem met 4, Hansbeke met 9, Ronsele met 2, Lovendegem met 15, Waarschoot met 14 en Merendree met 10 zakken ⁽²⁹⁾.

Een smaldeling van 74995 pond hooi gaf voor Zomergem en omliggende dorpen de volgende cijfers ⁽³⁰⁾ :

Zomergem	5065 pond	Lovendegem	2905 pond
Bellem	915 pond	Merendree	2075 pond
Ronsele	387 pond	Waarschoot	2822 pond
Oostwinkel	1730 pond	Aalter	996 pond
Landegem	1537 pond	Hansbeke	1730 pond

In augustus 1604 moesten 225 voeren hooi elk van 1500 pond gewicht worden opgebracht. De verdeling werd als volgt gedaan ⁽³¹⁾ :

Zomergem	15 en 1 vierde voeren
Bellem	2 en 3 vierde voeren
Ronsele	2 en 1 vierde voeren
Oostwinkel	3 en 3 vierde voeren
Knesselare	2 en een half voeren
Lovendegem	8 en 3 vierde voeren
Merendree	6 en 1 vierde voeren
Waarschoot	8 en 1 half voeren
Aalter	5 en 1 half voeren
Hansbeke	5 en 1 vierde voeren

(28) R.A.G. Oudburg nr. 176 f° 125.

(29) R.A.G. Oudburg nr. 171 f° 127 en vlg.

(30) R.A.G. Oudburg nr. 175 f° 23 en vlg.

(31) R.A.G. Oudburg nr. 177 f° 150 en vlg.

Voortdurend werden de parochies belast met wagen-diensten, d.w.z., dat ze wagens en paarden ter beschikking moesten stellen van de legeroverheden om de transport te verzekeren van manschappen, materialen, krijgstuig, foerage enz... Het is onbegonnen werk al de beschrijvingen voor Zomergem op te geven. We lichten er enkele uit.

In 1557 leverde Zomergem 16 paarden aan een legerafdeling van de hoogbaljuw van de Oudburg. De omliggende dorpen leverden er twee of drie, tot hoogstens vijf ⁽³²⁾.

In maart 1568 werden de parochies als volgt gesmaldeeld ⁽³³⁾ :

Zomergem	95	Lovendegem	55
Bellem	15	Merendree	28
Ronsele	9	Waarschoot	51
Oostwinkel	14	Aalter	11

Een verdeling van wagens in november 1601 ⁽³³⁾ :

Zomergem	5	Lovendegem	5
Bellem	1	Merendree	2
Ronsele	1	Waarschoot	5
Oostwinkel	1	Aalter	1
Hansbeke	2	Knesselare	1

In mei 1604 moesten 55 wagens het vervoer van een compagnie Spanjaarden naar Brugge verzekeren. Elke wagen moest bespannen zijn met twee kloeke paarden. Zomergem leverde er 4, het Ambacht Waarschoot (Ronsele en Oostwinkel inbegrepen) 5 en slechts 1 door Ursel, Bellem, Knesselare en Hansbeke samen ⁽³⁴⁾

Een gelijke transport werd gedaan in augustus daarna door 5 wagens uit Zomergem, 1 uit Bellem, 1 uit Hansbeke, 5 uit Lovendegem, 2 uit Waarschoot en 2 uit Merendree ⁽³⁵⁾.

Op 16 juni 1574 werden te Gent geleverd : 32 paarden door Zomergem, 10 door Bellem, 16 door Lovendegem, 16 door Waarschoot, 16 door Vinderhoute en Merendree samen.

(32) R.A.G. Oudburg nr. 1751.

(33) R.A.G. Oudburg nr. 174 f° 142.

(34) R.A.G. Oudburg nr. 177 f° 81.

(35) R.A.G. Oudburg nr. 177 f° 198.

16 door de Keure van Sleidinge en 30 door Aalter en Knesselare samen ⁽³⁶⁾.

En nochtans schijnen de troebelen veel minder ellende te hebben teweeggebracht te Zomergem dan in veel omliggende dorpen. In de jaren omtreeks 1590, die voor onze streek de rampspoedigste waren uit deze beroerde tijd, genoten het merendeel van de noordelijke parochies moderatie van hun verplichtingen, uit hoofde van de grote nood waarin de inwoners verkeerden. Voor veel parochies was deze vermindering zeer belangrijk; sommige genoten zelfs volledige vrijstelling. Voor Zomergem was deze moderatie eerder van weinig betekenis. Zo werd de transport van Bellem van 5 s. 5 gr. teruggebracht op 2 s. 9 gr., voor Ronsele van 2 s. 4 gr. op 2 s., voor Oostwinkel van 7 s. 6 gr. op 4 s. 1 gr., voor Lovendegem van 17 s. 6 gr., op 15 s., voor Merendree van 12 s. op 10 s., voor Waarschoot van 17 s. op 14 s., voor Landegem van 9 s. 6 gr. op 9 s. voor Hansbeke van 10 s. 5 gr. op 6 s. 6 gr. en voor Zomergem van 30 s. 6 gr., op 25 s. ⁽³⁷⁾.

Aalter, Knesselare en Ursel moesten meestal niets betalen omdat «aldaer niemant en resideer(de), noch laet gecultiveert (was), en bydien niet innelick».

Tussen de jaren 1592-1596, bleef deze moderatie nagenoeg dezelfde voor genoemde parochies, doch van 1592 af, genoten Zomergem, Lovendegem en Landegem niet de minste vermindering meer, terwijl Aalter, Ursel, Knesselare en Lotenhulle volledig bleven vrijgesteld. ⁽³⁸⁾

* * *

Onophoudelijk deed het leger beroep op pioniers om allerhande diensten uit te voeren en vooral om te gaan werken aan verdedigingsstellingen. In het begin ging dit met weinig moeite want de inwoners boden zich spontaan aan vermits men goed betaalde? Geleidelijk verminderde het getal vrijwilligers en moest men zijn toevlucht nemen tot opeisingen. Eindelijk werden de mensen het beu, weigerden zich aan te melden of

(36) R.A.G. Oudburg nr. 616 fardé 1574.

(37) R.A.G. Oudburg nr. 106 f° LII.

(38) R.A.G. Oudburg nr. 108 f° LXXXVI en nr. 109 f° LVII LXXXI LXXXIX.

op de gestelde datum te vertrekken en verscholen zich in de bossen wanneer afgezanten van het leger of van de kasselrij lichteningen kwamen doen.

Ook voor het leveren van pioniers staat Zomergem vooraan op de lijsten. In 1557 moest de parochie 14 pioniers leveren te St. Quintin. In mei 1579 werd de kasselrij belast met 150 pioniers. Zomergem leverde er 6, Lovendegem 3, Waarschoot 3, Merendree 1, Aalter 4, Knesselare 3, Bellem 1 en Hansbeke 2 ⁽³⁹⁾.

In juli daarop moesten opnieuw 250 pioniers naar Aalst gaan werken. Van Zomergem gingen er 12, van Lovendegem 6, van Waarschoot 6, van Merendree 5, van Hansbeke 4, van Bellem 2, van Knesselare 5 en van Aalter 7 ⁽⁴⁰⁾.

In juli 1560 werden 42 pioniers ingezet bij het kuisen en uitdiepen van de Lieve, ten einde het vervoer van troepen naar het beleg van Oostende langs dit kanaaltje te verzekeren. Iedere man verdiende 12 stuivers daags ⁽⁴¹⁾.

Dit pionier spelen was lang niet zonder gevaar. Vaak werden onze jongens aangevallen door vrijbuiters of vijandige soldaten. Daarom had men reeds in 1595 geëist dat de pioniers zouden werken onder de bescherming van gewapende soldaten ⁽⁴²⁾.

Om het tekort aan pioniers te verhelpen had het college er niets beter op gevonden een aantal gevangenen in te zetten. Onder hen waren ook twee inwoners van Zomergem, n.l. Arent de Muynck en Sacharias Groottaert die onder beschuldiging van ketterij in het gravenkasteel te Gent waren opgesloten. ⁽⁴³⁾

* * *

Het zijn vooral de vrijbuiters geweest die van onze streek een echte hel hebben gemaakt. Brigands, rovers, rebellen, suspecteurs, kortom, echte guerrilastrijders waren ze, die, alhoewel niet zonder politiek doel, dagelijks onze wegen afstroopten, belust op diefstal en onruststokerij. Vanuit de noordelijke

(39) R.A.G. Oudburg nr. 155 f° 147.

(40) R.A.G. Oudburg nr. 155 f° 72.

(41) R.A.G. Oudburg nr. 624 folde 1601.

(42) R.A.G. Oudburg nr. 622 folde 1595.

(43) R.A.G. Oudburg nr. 1860 bis.

provincien, waar ze nestelden, deden ze ononderbroken uitvallen en plunderden ze onze dorpen, «foutleerden» de inwoners, dwongen hun tot het betalen van contributies, staken huizen en hoeven in brand, vernielden de schamele oogst, die toch al niet veel opbracht, en mishandelden de bevolking soms op wreedaardige wijze, ja, sloegen sommige personen dood om futiele redenen.

In augustus 1587 waren de uitspattingen van deze vrijbuiters in de dorpen tussen Gent en Brugge zo hevig, dat bevolen werd in iedere parochie een wacht op te richten, bestaande uit 50 à 60 goedgewapende soldaten om een «generaele jacht te doene up alle de suspecte personen». In oktober daarna werd order gegeven van ieder bekwaam persoon te bewapenen, teneinde de wacht op te trekken, zowel bij dag als bij nacht en op alle verdachte plaatsen. In geval van nood moest alarm worden gemaakt bij middel van lawaai, trommelgeslag, het trekken van de noodklok of het aansteken van vuurhaarden ⁽⁴⁴⁾. Wie een vrijbuiters kon inrekenen of doden kreeg een premie van 50 gulden. Zelfs wanneer iemand door een vrijbuiters gekwetst werd diende hij verzorgd op kosten van de kasselrij, terwijl de weduwe van een door vrijbuiters gedood persoon, een levenslang pensioen genoot.

Voor al in de jaren rond 1590, wanneer de Spanjaarden en de meeste soldaten van de Oudburg samengetrokken waren rond Oostende en onze streek open lag, kregen de vrijbuiters vrijere beweging en werd Zomergem letterlijk afgeschuimd. De strengste maatregelen tegen hen getroffen konden niets baten. Bij ordonnantie van 27 maart 1596, werden alle mannen van 16 à 60 jaar verplicht een wapen te dragen en moesten ze op zon-, feest- en marktdagen gewapend naar de kerk of naar het dorp komen, op straf van drie pond parisis, som die zou worden aangewend tot herstellen van de kerk ⁽⁴⁵⁾. Later werd deze maatregel zoverre doorgedreven, dat de landslieden, wanneer ze naar het veld gingen, verplicht waren hun wapen op zich te dragen. Reeds in september 1580 had het college bevolen de bizonderste wegen tussen Gent en Brugge op te delven, van

(44) R.A.G. Oudburg nr. 618 fardes 1587.

(45) R.A.G. Oudburg nr. 622 fardes 1596.

draaibomen en versperringen te voorzien en te doen bewaken door gewapende burgers. Besloten werd, de loop van de Lieve en de Hoge Kale uit te diepen en met de verkregen grond bermen op te werpen om in geval van nood tot verschansing te dienen ⁽⁴⁶⁾. Dit alles mocht weinig baten want allerlei geniepigheiden hielpen de vrijbuiters door alle mazen heen. Zo gebeurde het vaak dat vrijbuiters zich bij de wachters voor bevriende soldaten uitgaven en zo de parochie binnen geraakten. Weldra werd bevolen dat ieder soldaat, wanneer hij naar een ander dorp reisde, drager moest zijn van een vrijgeleide, door zijn overste afgeleverd, met de melding van zijn opdracht.

Wat de vrijbuiters te Zomergem uitrichtten tonen ons de volgende voorvallen.

Op 11 december 1574 werd zekere Hans van Renterghem, inwoner van Zomergem en timmerman van stiel, te Gent veroordeeld om levend verbrand te worden omdat hij zich als vrijbuiters aan menigvuldige misdaden had plichtig gemaakt. Hij had vooral bij de landbouwers grote sommen geld afgeperst onder bedreiging van moord en brandstichting ⁽⁴⁷⁾.

Op 18 en 19 september 1583 werd onze parochie, samen met Waarschoot, Eeklo, Vinderhoute en Lovendegem, door vijandelijke troepen uit Sluis overvallen en grotendeels geplunderd ⁽⁴⁸⁾.

Op 9 september 1585 viel een drieste bende vrijbuiters Zomergem binnen en staken enkele huizen in brand. De wachten van de post te Waarschoot, in der haast verwittigd, gelukten er in deze rebellen te verjagen en er twee dood te schieten ⁽⁴⁹⁾.

In 1587 werd Zomergem andermaal door vrijbuiters uit het Brugse overvallen. Een groot aantal huizen en hoeven werd in de as gelegd.

Op 9 september 1594 viel een bende vrijbuiters, waaronder enkele ruiters, de parochies Bellem, Zomergem, Waarschoot en Lovendegem binnen, richtten er grote schade aan

(46) R.A.G. Oudburg nr. 617 fardé 1580.

(47) R.A.G. Oudburg nr. 2218.

(48) De Jonghe Bd. pr. o.c., deel II bl. 334.

(49) R.A.G. Oudburg nr. 196 f° 94.

door brandstichting en dreigden met groter onheil indien de inwoners hun geen contributie betaalden ⁽⁵⁰⁾ Zekere Jan Bonniers, die vermoedelijk te Bellem de wacht hield, alarmeerde de inwoners en achtervolgde de vijand tot binnen Zomergem, waar hij door een geweerschot dodelijk getroffen werd. ⁽⁵¹⁾

Vaak gebeurde het dat inwoners als gijzelaars werden meegenomen en op losprijs gesteld tot wanneer de parochie hun vrijlating met hoge geldsommen of belangrijke leveringen afkocht. Zo werden bij een inval in december 1594, 14 inwoners van Zomergem als gijzelaars meegenomen. De schuld van deze inval was, volgens een verklaring van de wethouders van Zomergem, te wijten aan de nalatigheid of de onwaakzaamheid in de forten te Waarschoot en te Oostwinkel, die geen alarm hadden gegeven. De wachtmeester van Waarschoot hierover door het college ondervraagd verklaarde dat zijn mannen van de overval niets hadden afgeweten en voegde er aan toe dat er «daghelicx zulke ongheregelicheden gebeurden en men overal hoorde schieten, maer dat dit oock somwylen ghebeurde door eenighe soldaeten die by ontyde ende 's nachts in de herberghen zaten te drincken ende kabael maakten», zodat men niet altijd wist of het lawaai voortkwam van de vrijbuiters of van dronken soldaten. Dadelijk daarop verscheen een ordonnantie waarbij het aan de soldaten voortaan ten strengste verboden werd in de herbergen te zitten na zons-
ondergang ⁽⁵²⁾.

Zekere Jan Bonnemie werd op 15 januari 1595 bij een vijandelijke inval te Zomergem door een geweerschot erg gekwetst en ter verzorging naar Gent overgebracht. Zijn huisgezin werd ondertussen op de kosten van de Oudburg onderhouden ⁽⁵³⁾.

Op 24 juni 1600 viel de vijand in het Brugse binnen, stak Eeklo in brand en rukte vervolgens over Oostwinkel en Ursel naar Zomergem op ⁽⁵⁴⁾. De wethouders van Zomergem hiervan op de hoogte gekomen, stuurdten een ijlhede naar het

(50) R.A.G. Oudburg nr. 168 f° 67-68, nr. 169 f° 101 vo.

(51) R.A.G. Oudburg nr. 621 fardes 1594.

(52) R.A.G. Oudburg nr. 168 f° 15.

(53) R.A.G. Oudburg nr. 169 f° 29.

(54) R.A.G. Oudburg nr. 173 f° 74.

college met de bede om assistentie. Vooral werd aangedrongen om het fort van Berken te doen versterken, aangezien de vijand langs deze weg de parochie trachtte binnen te vallen ⁽⁵⁵⁾.

Eerst na de val van Oostende in 1604, die aan de Spanjaarden een overwinning op de Staatsen bezorgde en het land van vijandelijke benden grotendeels zuiverde, verminderten de roof- en strooptochten geleidelijk, wat nochtans niet belette dat kleine groepjes vrijbuiters nu en dan nog onze streek kwamen verontrusten. In juni 1616 werd te Zomergem nog een vrijbuiters bij de lurven gevat en in het gravenkasteel te Gent opgesloten ⁽⁵⁶⁾. Door de officieren van de plaatselijke wacht werden op 29 mei 1625 nog vijf vrijbuiters ingerekend. Het waren Jacques Benoit, Hans De Smel, Ambroise Vignier, Jacques le Gumiere en Jan Slemmers. Ze werden kort nadien berecht. Jacques le Gumiere en Ambroise Vignier, vermoedelijk van Franse of Waalse afkomst, werden met een strop om de hals op de blote rug geselsd «totten loopenden bloede», daarna gebrandmerkt en voor altijd uit het land verbannen. De drie andere kwamen er met verbanning van af ⁽⁵⁷⁾.

Wanneer zekere Simon Claeys op 25 februari een stuk linnen naar Brugge ter markt bracht, werd hij te Knesselare door een vrijbuiters, met name Antoon Vereecken, aangevallen en onder doodsb bedreiging verplicht zijn koopwaar af te geven.

Jan vanden Bossche getuigt op 18 februari 1629 in een proces, dat zekere Loys Coens gedurende lange tijd te Zomergem en in de omliggende dorpen had rondgelopen en meerdere excessen had gepleegd. Hij verhaalt o.a. hoe Coens op de bruiloft van de baljuw van het ambacht was gekomen, vergezeld van twee andere vagebonden en er de «eyerkoecken» had gestolen ⁽⁵⁸⁾.

Vermelden we nog dat de vrijbuiters regelmatig vergaderden in de herberg «Het Witte Huys», die gelegen was langsheen de Gentweg, ongeveer halfweegs Zomergem-Ursel.

(55) R.A.G. Oudburg nr. 624 folio 1600.

(56) R.A.G. Oudburg nr. 181 folio 741.

(57) R.A.G. Oudburg nr. 195 folio 94 vo, III vo-114 vo-122 vo.

(58) R.A.G. Oudburg nr. 2223 folio 18.

Om het land tegen de invallen, plunderingen en wandaden van vijandige legerbenden en vrijbuiters te beschermen, werden in de meeste suspecte dorpen soldaten ingekwartierd. Hiervan bleef Zomergem goddank grotendeels gespaard, maar had daarentegen erg te lijden van heen en weer trekkende compagnieën die weelderig teerden op de kosten der bevolking. We zullen ons moeten tevreden stellen met een kleine greep uit de tientallen cijfers die het archief ons heeft nagelaten.

De inkwartiering van doortrekkende legersmaldelen tussen 1 september 1589 en 31 januari 1590 kostte aan de bevolking van Zomergem, aan drankverbruik alleen, reeds meer dan 200 pond groten vlaamse munt ⁽⁵⁹⁾.

Op 30 januari 1595 kwamen bij valavond twee vendelen Waalse soldeniers onder het bevel van kapitein Frenne hun tenten te Zomergem opslaan en verklaarden daar te blijven tot wanneer ze van de parochie of van de kasselrij het nodige geld zouden ontvangen om in hun onderhoud te voorzien. Op aandringen van het college vertrokken ze toch twee dagen daarna naar Eeklo, waar de inwoners van Zomergem hun niettemin 1200 pond brood, 200 pond kaas en 8 tonnen bier moesten leveren ⁽⁶⁰⁾.

De inkwartiering van soldaten stelde de wethouders van Zomergem voor herhaalde moeilijkheden. Van de ene kant was men blij soldaten om zich heen te zien omdat men zich enigszins beschermd gevoelde tegen de uitpattingen van vijandelijke benden, maar van de andere kant kostte het onderhoud van deze beschermende compagnieën schromelijk veel geld en bleef men daarom toch niet altijd gespaard van excessen, die maar al te vaak door bevriende soldaten werden gepleegd en soms wreedaardiger waren dan die van de vijand.

Het ravitailleren van ingekwartierde soldaten of doorreizende eenheden gaf vaak aanleiding tot grote wanordelikheden. De soldaten dierven zich alles permitteren, waren niet rap tevreden en oefenden ook maar weinig geduld. Zelfs deinsden ze er niet voor terug de wethouders of sommige inwoners te bestelen, te mishandelen en hun schameel bezit brutaal en om

(59) R.A.G., Oudburg nr. 1879.

(60) R.A.G., Oudburg nr. 196, f° 16.

futiele redenen aan stukken te slaan. «De soldaeten» zegt de Jonghe, «wildten alom gedient zijn met allerhende Lekkernyen, met twee soorten van wyn, ook met Oragnie-Appels, Citroenen, Olyven, enz, dat zy zelfs hunnen honden in groot getal met witte Brood voedden en met Wyn de Voeten van hunne Paarden deden wasschen» ⁽⁶¹⁾. Inderdaad. Zo kwam op 19 februari 1590 een klein smaldeel van ongeveer 50 soldaten te Zomergem zijn tenten opslaan. Onmiddellijk werden de beste schapen opgeëist en moesten een groot aantal kiekens worden gereedgemaakt. De Baljuw moest voor de levering van de wijn instaan en werd met een ferme rammeling betaald omdat hij de orders niet «met bequaemen spoed» had uitgevoerd.

Deze driedaagse bezetting kostte aan de inwoners van Zomergem het sommetje van 27 pond 7 schellingen 8 groten ⁽⁶²⁾.

Door het onregelmatig uitbetalen der soldijen sloegen de soldaten herhaaldelijk aan het muiten. Uit een onderzoek dat in 1590 werd ingesteld door het college van de Oudburg, nopens de misdrijven gepleegd door de soldaten binnen de kasselrij bleek, dat er te Zomergem verscheidene wandaden waren voorgevallen en menige inwoner om futiele redenen op de meest brutale wijze mishandeld was geworden.

Op 2 juni 1592 werd het dorp geplunderd door een bende lerse soldaten uit het garnizoen van Sluis ⁽⁶³⁾. Het is meer-malen gebeurd dat, wanneer iemand levensmiddelen ging afgeven in de huizen waar soldaten legerden, deze laatsten de boter in het gezicht van de boodschapper sloegen, hem met brandewijn en andere «costelycke» dranken overgoten of met stokslagen en soms half uitgekleeed de straat opwierpen. Ook de vrouwen en kinderen der soldaten, die met hen woonden, vonden in dergelijke baldadigheden groot jolijt ⁽⁶⁴⁾.

In juli 1579 vroegen de wethouders van Zomergem dat de doorreizende troepen niet langer dan twee dagen in de

(61) De Jonghe Bd. pr., o.c., deel I bl. 238.

(62) R.A.G. Oudburg nr. 620 fardé 1590.

(63) R.A.G. Oudburg nr. 621 fardé 1592.

(64) R.A.G. nr. 204 f° 61 vo.

parochie zouden vertoeven en zich zouden tevreden stellen met «den ghewoonen huyscost» (⁶⁵).

In december 1600 doen de wethouders er bij het college hun beklag over «hoe dat zy daghelickx gherooft ende overvallen worden vande troepen van soldaten van 't Regiment vanden heere van Cruson ende andere garnisoenen ontrent Oostende ligghende, gheene daghen passeerende of er zyn 't landt afloopende met zesse, zeven, acht, ja thien troupen en hoopen. heischende en afnemende 't gone haerlieden goet dynct. so vreesende dat indien daerinne niet gheremedieert en word, 't verloren zal gaen ende den lantsman vut zijn huyshouden ghejaecht» (⁶⁶).

In een protestschrijven, gedateerd 24 mei 1622, wezen de wethouders van Zomergem opnieuw op de onfaire houding van de soldaten van de Oudburg tegenover de inwoners der parochie, en illustreerden hun klacht met het voorgevallene van de vorige dag wanneer ongeveer 15 man bij valavond het huis van Pieter De Neve waren binnen gevallen, er hesp en andere stukken vlees hadden gestolen en de vrouw en de knecht met de dood hadden bedreigd indien ze hiervan een woord zouden loslaten (⁶⁷).

De rooverijen der soldaten te platten lande waren zo erg, dat veel begoede lieden, op korte tijd van have en goed beroofd, tot de bedelstaf verlaagden en ertoe genoopt waren hun kost te gaan bedelen, ja, hem zelfs te gaan stelen. De Gentse stadspoorten konden de wagens niet slikken van de buitenlieden die met hun schamel bezit een bescherming kwamen zoeken binnen de muren, waar ze in kerken en kloosters onderdak kregen. Op de herhaalde klachten en het hulpgeroep der parochies kwam bijna altijd hetzelfde antwoord : «dat ze zich tot de compagnieoverste moesten wenden». Maar ook hier vonden onze mensen maar bitter weinig gehoor. Men beloofde strenge maatregelen te treffen tegen diegenen die zich aan excessen zouden vergripen, maar het bleef meest altijd bij woorden. Aan decreten en ordonnantien ontbrak het nochtans

(65) R.A.G. Oudburg nr. 155 f° 69.

(66) R.A.G. Oudburg nr. 173 f° 112 v° en 113.

(67) R.A.G. Oudburg nr. 628 f° 1622

niet. Op 8 oktober 1567 reeds had Maestro del Campo het decreet laten aanplakken waarbij bevolen werd «dat geene Soldaeten meer uyt de Stad en mochten gaen om de Boeren te plunderen, gelyck zy op de voorgaende dagen op de Dorpen hadden geloopen, en Vleesch, Kiekens, en al wat hun wel beviel hadden meedegenomen, met gheheele Waeghens het zelve vervoerende naer hunnen logementen, alwaer zy goede ciere maeckten ten koste van de armen Landsman, met wie zy niet beter als met de Borghers in de Stad en handelden ⁽⁶⁸⁾.

Een andere ordonnantie, op 9 januari 1573 door de Raad van Vlaanderen uitgevaardigd, verbood ten strengste aan de soldaten van nog verder de inwoners lastig te vallen. Deze laatsten werden ertoe gemachtigd de alarmklok te trekken en de aanvallers met alle hulpmiddelen te weren en te verdrijven, ja, ze zelfs te doden zonder daarvoor enige straf op te lopen ⁽⁶⁹⁾

Tegen de soldaten zelf werd door de legeroverheid niet zo hardhandig opgetreden zoals de ordonnantiën het lieten verhopē. De oorzaak hiervan lag hem wel in het feit dat het de kasselrij steeds aan geld mangelde om de verschuldigde soldijen uit te betalen en de legers te onderhouden. Van dien kant gezien waren de muiteringen wel het gewenste middel om aan dit tekort te verhelpen en de soldaten tevreden te houden.

* * *

De bescherming van onze gewesten tegen vijandelijke legers en hun trawanten, moest in feite worden waargenomen door de Spaanse troepen die het land bezetten.

De Spanjaarden waren ons echter niet goed gezind en hadden trouwens reeds meer dan hun handen vol met de controle over de vijand die hen op alle fronten bestookte. Daarom werd in juli 1579 in de Oudburg besloten een lokaal legertje op te richten door keurlingen aan te werven die voor taak hadden het land tegen de herhaalde invallen der vrijbuiters en vijandelijke benden te vrijwaren. De parochiebesturen moesten aan het college een lijst overmaken met de namen van «alle cloecke ende weerbaere mannen zo vande 16 tot de 45 jaeren», die hiervoor in aanmerking zouden komen. Veel succes

(68) De Jonghe Bd. pr., o.e., deel I bl. 96.

(69) De Jonghe Bd. pr., o.e., deel I bl. 209.

kende de eerste lichting niet want de parochies waren er niet gemakkelijk voor te vinden om maandelijks 5007 pond tournois op te brengen die nodig waren om het legertje in stand te houden. Veel smeekbrieven en zelfs dreigementen waren nodig om het nodige geld bij elkaar te scharrelen ⁽⁷⁰⁾.

Maar de nood neep en mettertijd waren de parochies blij dat het legertje bestond om er beroep op te doen als zwarte wolken aan de horizon van hun gebied kwamen aanzetten.

In begin juli 1587 werd het advies ingewonnen van de wethouders van Zomergem nopens de noodzakelijkheid van het voortbestaan van dit legertje, waarin toen ook 4 jongens van de parochie dienst deden. Geantwoord werd dat sedert het oprichten van het corps, zijn bestaan nog nooit zo noodzakelijk was geweest als toen, aangezien vrijbuiters en deserterende soldaten Zomergem en omliggende dorpen onophoudelijk afschuimden en er de verschrikkelijkste wandaden pleegden, bij zoverre, dat vele landbouwers hun huizen en hoeven ontvluchtten om aan de woede der belhamels te ontsnappen. In hun schrijven verhalen ze het geval «hoe de vrybuiters noch op Sondaghe ledtsleden in Somerghem ghecome zijn met ontrent XXV sterck, hebbende de landtslieden van heurlieden meubelen berooft ende in Saterdaghe van X coyen ende een peerdt. Daer af als noch maer de vyf coyen met de peerden gherecouvreet en zyn deur de groote neersticheyt vande sauvegaerden... ende noch meer souden ghedaen hebben ten hadde ghedaen de groote resistencie vande landtslieden metter hulpe vanden voornemden Rieboekes volcke». Men was daarenboven van mening dat het dagelijks heen en weer trekken van soldaten uit de Spaanse legerafdelingen aan de inwoners schromelijk veel last en onheil brachten, aangezien deze zich met mouterijen in stand hielden, wat ook enkel door de soldaten van de Oudburg kon worden belet. De wethouders van Zomergem stonden er dus op, dat het legertje van de Oudburg in stand werd gehouden en de inwoners van hun parochie hiertoe volgaarne het huune zouden bijdragen ⁽⁷¹⁾.

Zoals reeds gezegd waren 4 jongens van Zomergem bij het legertje van de Oudburg ingelijfd en dienden onder het

(70) R.A.G. Oudburg nr. 617 fardr. 1579.

(71) R.A.G. Oudburg nr. 618 fardr. 1587.

bevel van kapitein Riebeeke. Hun namen zijn mij niet bekend. Eerst bij de monstering van 9 februari 1587 te Zomergem gehouden, werden er drie afgeroepen, n.l. Joos De Costere, fs Jacob als lontroer en Jan Boom, fs Jans en Joos De Rycke fs Jans als halfpijker ⁽⁷²⁾.

De volgende monstering te Zomergem gehouden op 30 april daarna vermelden op de rol : Joos De Costere, Jan Boom, Joos De Rycke en Guillaume Blusseel.

Op de monstering van 16 juni daarna hadden eerstgenoemde het gezelschap gekregen van Loye Fiers, fs Hans ⁽⁷³⁾.

Elke soldaat kreeg 8 gulden soldij per maand.

Op de monsteringen die meermaals per jaar gehouden werden, verschenen tevens de soldaten uit de omliggende parochies. Zo vermeldde de monsteringsrol van maart 1603, 2 soldaten van Aalter, 1 van Knesselare, 1 van Bellem, 2 van Hansbeke, 6 van het ambacht Waarschoot (Oostwinkel en Ronsele inbegrepen) ; 4 van Lovendegem, 3 van Merendree en 7 van Zomergem ⁽⁷⁴⁾.

Op 15 januari 1596 besluit het college de kasselrij van vrijbuiters te bevrijden door meer soldaten aan te werven en deze in de meest suspecte dorpen uit te zetten. Zomergem kreeg er 20 uit de compagnie van kapitein Andegoede. Ze waren ingekwartierd op een kleine hoeve aan de Vierweegse op de grensscheiding Zomergem-Ronsele ⁽⁷⁵⁾.

Een recrutering van 200 nieuwe keurlingen in april 1604 gaf voor Zomergem en de omliggende dorpen : Aalter 4, Knesselare met Ursel samen 2, Bellem 2, Hansbeke 4, het ambacht Waarschoot 12, Lovendegem 8, Merendree 6 en Zomergem 4. Enkele dagen daarna moesten de nieuwe recruten te Drongen vergaderen waar ze hun wapens kregen en naar hun aangewezen posten verstuurd werden. Een groot aantal betrok de forten van Ysendijke en Philipine, terwijl de overigen verdeeld werden over kleinere verdedigingsstellingen ⁽⁷⁶⁾

(72) R.A.G. Oudburg nr. 618 fardes 1587.

(73) R.A.G. Oudburg nr. 618 fardes 1587.

(74) R.A.G. Oudburg nr. 176 f° 28 en vlg.

(75) R.A.G. Oudburg nr. 170 f° 9.

(76) R.A.G. Oudburg nr. 177 f° 59-66-84.

In oktober 1600 werd andermaal aan de parochies hun advies gevraagd nopens de noodzakelijkheid van het behoud van het legertje. Zomergem, Evergem, Sleidinge, Waarschoot, Ronsele, Oostwinkel, Hansbeke en Bellem antwoordden in een gemeenschappelijk schrijven «dat zy meer dan noodich vinden de soldaten alsnoch in dienst te continueeren, emmers voor noch ses maenden, anders dat zy ghedwonghen zouden worden heurlieden huyshouden te verlaeten als heurlieden onmoghelick zijnde zonder soldaten te wonen» (77).

In 1618 en 1621 werden opnieuw een groot aantal weerbare mannen onder de wapens gebracht (78). Bij gebrek aan monsteringsrollen kan ik voor deze lichting geen Zomergemse soldaten citeren. Zekere Pieter van Papele diende in 1629 in de compagnie van kapitein Durp te Aardenburg (79).

Het moet worden gezegd dat het getal soldaten sedert 1600 sterk verminderde, vermits er nog weinigen lust hadden om zich bij het legertje aan te melden. Wanneer in september 1635 in alle dorpen de trommel werd geroffeld tot het oproepen van 140 keurlingen; leverde het geen resultaat meer op. Onze jongens hadden er blijkbaar genoeg van zich in het gevaar te stellen voor een zaak zonder uitzicht en voor een soldij waarop ze steeds moesten wachten. Zo bleef de oproep van juni 1635 eveneens onbeantwoord (80).

* * *

Om de streek doeltreffender en op een meer bestendige wijze tegen de overlasten van vrijbuiters en vijandige soldaten te beschermen, werden op vele plaatsen, en vooral in de meest bedreigde dorpen, forten opgericht, die bevolkt werden met soldaten uit het legertje van de Oudburg. In het Meetjesland had men zulke forten te Bellem, te Oostwinkel, te Waarschoot te Eeklo en te Sleidinge. Deze bolwerken werden meestal opgeworpen en onderhouden door de parochies zelf, met geldelijke steun van de kassetrij. Tot het oprichten van het fort te Waarschoot in 1590, werd bijgedragen door de parochies

(77) R.A.G. Oudburg nr. 173 f° 105.

(78) R.A.G. Oudburg nr. 626 f° 1618, 627 f° 1621.

(79) R.A.G. Oudburg nr. 2223 f° 10 v°.

(80) R.A.G. Oudburg nr. 203 f° 87 vo, 205 f° 15.

Waarschoot, Lovendegem, Zomergem en Ronsele, die de soldaten van voedsel, licht en branding moesten voorzien. De soldaten uit dit fort moesten derhalve gans dit gebied onder hun bescherming nemen. ⁽⁸¹⁾.

Op 1 februari 1596 wordt in het college van de Oudburg het oprichten van een fort op palissaden te Zomergem besproken, maar er komt niets van terecht ⁽⁸²⁾. Op 27 november daarna wordt opnieuw geresolveerd over een schrijven van kapitein Riebecke «nopende 't maecken van forten tot beschermenisse van Bellem, Somerghem ende naerliggende prochien» en aan de parochies om advies gevraagd. Van Zomergem uit laat men weten dat het weinig nut heeft te Zomergem of te Bellem forten te maken indien men geen soldaten kan leggen te Ursel en te Knesselare, vanwaar de vijand het land binnenvalt. Als gevolg daarvan wordt een afgevaardigde van de kasselrij naar hier gestuurd om de toestand te onderzoeken en andermaal het advies in te winnen van de betrokken parochies ⁽⁸³⁾. De wethouders van Zomergem zijn van oordeel dat het gehucht Berken, onder Ursel, de meest geschikte plaats is om er een fort op te richten omdat daar een aantal wegen samenlopen uit verschillende parochies. Dit voorstel wordt aangenomen en einde april 1597 wordt toelating verleend genoemd gehucht van een fort te voorzien. Zomergem, Lovendegem, Bellem, Hansbeke, Merendree en Vinderhoute zullen hiervoor geld, materialen en werkkrachten leveren en het college zal het werk subsidiëren ⁽⁸⁴⁾. Het nieuwe fort was spoedig gereed en werd bezet door 25 soldaten van de compagnie van kapitein Andegoede, die te Ronsele en te Nevele ingekwartierd lagen ⁽⁸⁵⁾.

Nog in juli 1621 werd een fort gemaakt te Schipdonk op de motte van het «Pachtgoed van Schipdonck» ⁽⁸⁶⁾.

* * *

(81) R.A.G. Oudburg nr. 167 f° 50 vo, nr. 165 f° 67.

(82) R.A.G. Oudburg nr. 170 f° 24 vo.

(83) Appeltjes nr. 3. Jaargang 1951, bl. 86.

(84) R.A.G. Oudburg nr. 172 f° 87.

(85) R.A.G. Oudburg nr. 172 f° 118, nr. 171 f° 57 vo, 64 vo, 65 en 100.

(86) R.A.G. Oudburg nr. 191 f° 164 vo.

In parochies gelijk Zomergem, waar geen Spaanse soldaten of soldaten van de Oudburg ingekwartierd lagen, werd, op aanmaning van het college een plaatselijke wacht opgericht, die bestond uit een aantal gewapende burgers, gekozen onder de weerbare mannen van de parochie. Te Zomergem werd dergelijke wacht ingesteld in juli of augustus 1581. Te oordelen naar het reglement, dat door het college van de Oudburg werd opgesteld in zijn zitting van 14 augustus, en dat niet minder dan 50 artikelen bevatte, had deze wacht een streng militair karakter. Uit hoeveel mannen zulke wacht bestond, en hoe hun namen waren heb ik niet kunnen uitmaken. De leiding werd waargenomen door een kapitein of wachtmeester, bijgestaan door sergeanten en korporaals. Als kapiteinen worden vermeld : Martin van Pamele en Gillis Bogaert in de jaren omstreeks 1581 ⁽⁸⁷⁾, Joos de Keysere in 1585 ⁽⁸⁸⁾ en Jacob Van Hecke in 1587 ⁽⁸⁹⁾. Jan Bouts, die deze functie waarnam in het jaar 1592, kommandeerde terzelfdertijd de wachten te Bellem, te Lovendegem, te Merendree en te Hansbeke ⁽⁹⁰⁾. In 1599-1604 was kapitein te Zomergem, Lauwereyns de Keysere, die ook de wachten van Lovendegem, Bellem, Hansbeke, Aalter, Knesselare en Ursel onder het Gentse controleerde ⁽⁹¹⁾. De soldij van een kapitein bedroeg 10 gulden per maand ⁽⁹²⁾. De wacht te Zomergem lag ten hove van de weduwe Pieter Wille. In mei 1604 ontstond een onenigheid tussen de eigenares van het hof en de wachtmeester omwille van het vrijpostig optreden van de soldaten. Op de vraag van de wachtmeester aan het college wat hem te doen stond, antwoordde men dat hij geen noties moest nemen van de bedreigingen en verwijten door de vrouw geuit «ende voorts zou handelen zo hy tot noch toe gedaen had ende laeten claeghen de proprietarighe ofte inwoonster vanden selven huuse» ⁽⁹³⁾.

(87) R.A.G. Oudburg nr. 617 fardé 1581.

(88) R.A.G. Oudburg nr. 158 f° 30 vo.

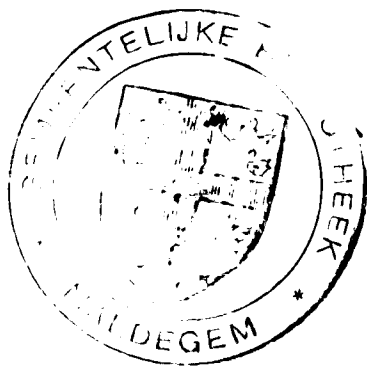
(89) R.A.G. Oudburg nr. 161 f° 49 vo.

(90) R.A.G. Oudburg nr. 167 f° 82.

(91) R.A.G. Oudburg nr. 623 fardé 1599.

(92) R.A.G. Oudburg nr. 175 f° 66 vo.

(93) R.A.G. Oudburg nr. 177 f° 79 vo.

Regelmatig werden de wachten door een afgevaardigde van de kasselrij op de dorpsplaats gemonsterd ⁽⁹⁴⁾.

In 1595 weigerden de inwoners van Langeboeken de wacht op te trekken op de plaats die hen door de wachtmeester Jan Bouts was aangewezen. Klacht werd neergelegd bij het college en de moedwilligen werden onder bedreiging van strenge sancties terug tot hun plicht geroepen ⁽⁹⁵⁾.

Deze wacht, hoe goed hij ook was ingericht, kon al de excessen van vrijbuiters en vijandige benden niet beletten en de wachtmeester van Zomergem sprak aan het college de schoonste woorden om de bizonderste straten die naar het dorp leidden te mogen «updelven» en bij middel van draaibomen af te sluiten ⁽⁹⁶⁾. Alle middelen werden beraamd en ten uitvoer gelegd om de verwoede plundersaars schaakmat te zetten maar zij leverden het gewenste resultaat niet op. Door geweld en list wisten de snoodaards zich door de fijnste mazen van het net heen te werken en het dorp binnen te geraken om er hun gewelddaden te verrichten.

De gevolgen die de godsdienststroeibelen te Zomergem nalieten waren verschrikkelijk en haast niet te overzien. Het is onnodig de namen te herhalen van het groot aantal inwoners die hun onvoorzichtige sympathie, of een al te ijverige propaganda voor de ketterse ideologiën met vermaningen, verbeurdverklaring van hun goederen, uitbanning, lijfstraffen en zelfs met een verschrikkelijke dood hebben bekocht. Ongetwijfeld hebben veel personen en zelfs ganse huisgezinnen het dorp verlaten uit vrees voor de repressie of om in de noordelijke provincieën vrijelijker hun nieuwe leer te kunnen belijden. Even groot zal het aantal personen geweest zijn die door vrijbuiters en geweldplegende benden uit hun huizen en hoeven werden verjaagd. De streek tussen Gent en Brugge lag totaal verlaten en onbenut. Vooral op sociaal en economisch gebied was er veel uit zijn verband gerukt en totaal uiteengevallen. Het land lag vaag en onbebouwd, de weiden leeg, de huizen en hoeven verlaten, leeggeplunderd en platgebrand. De bevolking was tot

(94) R.A.G. Oudburg nr. 621 folio 159v.

(95) R.A.G. Oudburg nr. 167 folio 101.

(96) R.A.G. Oudburg nr. 177 folio 79 vo.

in het merg uitgezogen door opeenvolgende leveringen, zware belastingen, contributies en krijgsschattingen. Verlatenheid en verwildering vertoonden het aspect van ons dorp rond de jaren 1626 ⁽⁹⁷⁾.

Het herhaaldelijk opeisen van paarden, wagens en werkrachten ontredde de landbouw. Wanneer het Land van Waas in 1592 de Oudburg om 30 pioniers smeekte om hoogstdringende fortificaties uit te voeren, kregen ze voor antwoord dat dit totaal onmogelijk was aangezien er in de kasselrij geen mannen genoeg meer waren om de oogst in te halen ⁽⁹⁸⁾. In mei 1586 bedroeg de winterbezaaiing te Zomergem slechts 86 gemeten en de zomerling 123 gemeten. De totale bezaaide oppervlakte bedroeg niet meer dan 712 gemeten ⁽⁹⁹⁾. In hetzelfde jaar telde men in de parochie 196 koeien en 72 paarden, maar het volgend jaar waren deze cijfers gedaald tot 152 koeien en 56 paarden ⁽¹⁰⁰⁾. Vele inwoners die voordien nog welstellend waren, hadden have en goed verloren en waren tot de bedelstaf verlaagd. Sedert verscheidene jaren hadden de inwoners van Zomergem aan hun belastingen niet meer kunnen voldoen, zodat de parochie in de rekeningen van de kasselrij met grote achterstallen geboekt stond. Het was niet zonder reden dat de wethouders van Zomergem in 1587 herhaaldelijk smeeften om ontslagen te worden van de verschuldigde sommen en vermindering van komende ommestellingen ⁽¹⁰¹⁾. In januari 1598 stond Zomergem bij de ontvanger van de kasselrij nog in het krijt voor 124 pond, wat een rond sommetje was voor die tijd ⁽¹⁰²⁾.

Het aantal bedelaars die de straten van het dorp afsloften was zeer groot. Herhaaldelijk werd er door het college op gewezen dat het de inwoners ten strengste verboden was aalmoezen te geven aan bedelaars die niet in de parochie woonden

(97) R.A.G. Oudburg nr. 166 f° 12.

(98) R.A.G. Oudburg nr. 167 f° 90.

(99) R.A.G. Oudburg nr. 819 en 820.

(100) R.A.G. Oudburg nr. 819 en 820.

(101) R.A.G. Oudburg nr. 162 f° 15.

(102) R.A.G. Oudburg nr. 623 f° 1598.

of vreemde bedelaars en landlopers in hun huizen of schuren onderdak te verlenen (¹⁰³).

Voor al de bevolkingsachteruitgang moet te Zomergem enorm zijn geweest. Alhoewel het niet mogelijk is juiste cijfers hiervoor op te geven kan men een vergelijking maken met het aantal weerbare mannen die toen te Zomergem woonden. Bij de telling van de weerbare mannen van 14 tot 45 jaar oud in 1578, werden er te Zomergem slechts 554 opgeschreven. Dit veronderstelt een bevolking dat de 1500 zielen zeker niet te boven gaat.

Door de verlatenheid en de verwildering van het land, kwamen ganse kudden vossen, wolven en wilde zwijnen uit de bosgebieden onze streek verontrusten en berokkenden veel schade aan het pluimgedierte, het kleinvee en de veldgewassen. Op 29 januari 1590 werd door de leenmannen van de Oudburg een verordening uitgevaardigd waarbij de inwoners er toe werden aangezet «een generaele jacht te doene up het daeghelickx en menichvuldigh vertoonen van wolven binnen de Kasselrye». Het vangen of doden van een wolf werd beloond met een premie gaande van 9 tot 12 gulden of van 2 tot 3 schellingen groten. (¹⁰⁴) Het hoeft dan ook niet gezegd dat de stoutmoedigsten er op uit trokken en er onder de bevolking een naijver bestond om de dieren na te jagen. In januari 1590 werd te Zomergem op het gehucht Rijvis, een wolf geschoten door Joos De Rycke (¹⁰⁵). In april 1613 werd in de bossen op het zelfde gehucht het rustige gezin van vaderwolf, moeder en de drie kinderen inkluis, gevankelijk meegevoerd door Filips Kersse en Hendrik Brackman, die een rond sommetje ontvingen (¹⁰⁶). Pieter Fiers en Willem Willems vingen een vos in januari 1618 (¹⁰⁷). Een vos liep in de strikken van Pieter Fiers in mei 1618 (¹⁰⁸). Tenslotte werd nog een vos ingerekend door Jonas de Cock in april 1625 (¹⁰⁹).

M. RYCKAERT

(103) R.A.G. Oudburg nr. 196 f° 116.

(104) R.A.G. Oudburg nr. 180 f° 102.

(105) R.A.G. Oudburg nr. 165 f° 37.

(106) R.A.G. Oudburg nr. 183 f° 32.

(107) R.A.G. Oudburg nr. 188 f° 14 en 36.

(108) R.A.G. Oudburg nr. 188 f° 47 vo.

(109) R.A.G. Oudburg nr. 195 f° 45 vo.

BIJLAGEN

I

*Geluigenis van Pieter Van Hofstadt
pastoor van Zomergem*

Actum den X July 1629.

Ten voorseyden daeghe is ghecompareert heer van der hofstadt Pieter presbyter, Pasteur der prochie van Somerghem, oudt XXIX jaeren, denwelcken mij in verbo sacerdotes heeft te kennen ghegheven ende verklaert dat hij tsedert den voorseyden augst heeft bedient de cura ofte pastorie der voorseyde prochie van Somerghem. Ende soo hij bevonden heeft, soo bij sijne notitien ghehouden ten voorleden hoochtydt van Paesschen vande ghone die aldaer te biechte en ten heyligen Sacramente hadden gheweest, als bij de notitien van sijne voorsaeten, dat diverse insetenen van selve prochie in vier soo vijf jaeren te vooren niet en hadden voldaan inde gheboden vande heylighe kercke, dat hij deselve heeft vermaendt ende deur andere doen vermaenen, ten fijne sy als goede Catholicquen aende voorseyde gheboden souden vuldaen, soo sy d'een voor ende d'andre naer voldaan hebben. Vuyt ghesteken twee huysghesinnen, te weten, Jan Versluys, landsman van sijnen style, midt gheheel syne familie, ende Frans de keyser, cleermacker van synen style, oock met syne gheheele familie, die hunlieden alle hebben doen opschryven ende stellen onder contributie inde Biezen neffens Ardenburch, hebbende den voornoemden Jan Versluys gheleden het als ses weken ofte twee maenden met gheheel syn huysghesin verlaeten de voornoemde prochie van Somerghem, naer dat hy te vooren verset ende vercocht hadde alle tghone dat hy hadde inde selve prochie, ende is ghaen resideren byden voorseyde stede van Ardenburch in Biesen, van waer hy seer dickwils is commen ende verkeerende binnen de voorseyde prochie van Somerghem, niet wetende preciselick of hy aldaer compt ten affecte van eenighe vergaedinghe van voornoemde herdoopers hoe wel hy die spreekt, van eenighe prochiaenen ghenough ghehoort ende verstaen heeft, dat den voornoemden

jan versluys somtydts diversche propoosten is vooren wendende ghenough smackende ende tenderende tot de voorseyde secte, sonder anderssins niet sekerlicx thebben connen achterhaelen. mits de voornoemde prochiaenen ten upsiene vande contributien daervan niet en deurfven spreken, dan met achterdyncken ende bevreest sijn dienaengaende te deposeren. Ende belanghende den voornoemden Frans de keysere, niet jeghenstaende sijne voornoemde upschrivinghe ter Biesen, is den selven blyfven wonen soo hy noch woondt binnen de voornoemde prochie van Somerghem, inde herberghen ende elders int openbaer Disputerende van gheloove ende verdere propoosten houdende, tenderende totter voorseyde secte vande herdoopers, niet jeghenstaende dat hy die spreekt hem danof diverschelick heeft berispt, ende sonderlinghe dat hy de keysere ten grooten schandaele vande upseters van Somerghem hem bynaer van weke te weke vindt ter voorseyde plaetse ter Biesen inde predicatie, waarop hy den comparant heeft verantwoordt: Mijne heere de Pasteur wel weet ghy datter ick ben ghevlucht ofte niet, als ick myn goet ten hoochsten vercocht sal hebben dan sal ick vertrecken soo ick vermach hebbende de huysvrouwe vanden voornoemden de keysere by hem die spreekt dies van ghelycken vermaendt en berispt wesen, ghenough ghelycke antwoorde ghegheven, daertoe voughende den voornoemden de keysere dat hy ghenouch remedie wist om daer te blyfven soo langhe als het hem beliefde, wesende voorts waerachtich dat den selven de keysere tsedert XIII daeghen herwaerts verleden bekent heeft an Jooris de Neve, Schepene van Somerghem, dat hy onlanx te vooren inde predicatie gheweest hadde ter Biesen ende dat hy oversulx seyde ande voornoemden predicant vanden Biesen, daerby noch voughende dat den selven predicant hem, de Neve, dede vraeghen of hy noch up hem predicant was vergrampt, ende dat oversulx verhoopte corte daeghen daernaer anden selven de Neve te brynghen, eenen brief vanden voornoemden predicant wesende ontwyfelick de voornoemde de Keysere seer dangereux voor d'insetenen van de voornoemde prochie, mits hy ter causen van synen styl als cleermaecker, verkeert ende werckt van huysse ten huysse ende daerna de simple landtslieden wys can maecken int faict van heresie, tgone dat hem goetdunckt, soo hy oversulx hem heeft beroupt ende aenden deposant verweten, dat d'heeft

vande prochie van Somerghem besmet was vande secte van herdoopers.

tuyt voorts, dat boven de voorseyde twee huysghesinnen, eene Susanna Dobbeleirs, huysvrouwe van Jan Coppens, landtsman van synen style, overlanck besmet is gheweest te syne vande voorseyde secte van herdoopers, sonder in verscheede jaeren noch te biechte noch ter kercke gheweest thebben, niet jeghenstaende verscheide vermaeninghen. Ende hoewel den voornoemden Jan Coppens, heurlieder man, hem draeght als goet Catholic ende soo't schijnt, niet en verstaet te verlaeten de voornoemde prochie van Somerghem, so ist nochtans, dat de voornoemde Susanna Dobbelaers, syne huisvrouwe, over ende weder is loopende, soo tot Sluys in Zeelandt als elders ende haer ghetydelick vindt tot Ardenburch ende in Biesen, meenende dat de selve vrouwe is oorsaeke van seer groot quaet, soo sy oversulx dry soo vier van heur kinderen over heeft geleit, ende aldaer bijdien doen dienen ende instrueren, hebben 't haeren exemple noch andere persoonen van ghelycken ghedaen. Synde voorts de voornoemde Susanna noch befaemt is van noch eenighe andere kinderen, die thuys syn bij haeren voornoemden man, ooc over te willen leeden, soo dat den selven haeren man dickwils ver stelt staet, niet wetende wat dat hem en syne kinderen te doen staet. Ende is voorts de voornoemde Susanna ooc familie met den voornoemden Frans de Keysere en syne huysvrouwe, ende ghetydelick met elkanderen converseeren, soo dat men houdt de selve van eene secte te wesen, te weten, herdoopers, ende dat de voornoemde Susanna daertoe ghebracht ende vertweefelt heeft, d'huysvrouwe vanden voornoemden Frans de keysere, houdende voorts tsaemen seer grote correspondentie metten ghone die van over commen, 't sy buyten Biesen ofte van elders.

Tuyt voorts dat de voorseyde secte van herdoopers seer quaet is omme te achterhaelen ende ontdekken, mits sy hemlieden ghelaeten Catholique te wesen en oversulx inden hoochtydt van Paesschen gaen ghelyck als andere Catholicken, ter heylighen Sacramente in voldoeninghe vande gheboden vande heylighe kercke, soo noch oversulx inde letste feest-

daeghen van Paesschen ghedaen heeft den voornoemden Frans de keyser ende syne huysvrouw. Synde voorts waerachtich, dat de ghone van dusdaenighe secte besmet comen van Lovendegem, Meerendree, Somerghem, Landeghem, Nevele ende andere ommeligghende prochien, omme te gaen naer Biesen, ghemeenelick heurlieden wech deur de prochie van Zomerghem passeerende ande Brugghe ter Beken, ofte de Brugghe ter Staeck te vyfre, passerende ghetydelick saterdaechs inden avond met blauwe basatsen op de schouderen, daeranne sy elckanderen syn kennende. Hebben oversulx de selve onlancx verandert; mits sy te vooren ghinghen met witte basatsen, passeerende somtyds ooc inde nacht ofte wel sondachs vrough inden morgenstondt, ende dat naementlick omtrent de hoochtyden, in sulcker voughen, dat sy soo vele neersticheyt ende devoir doen, dat de ghone besmet vande selve secte, gaen ende keeren en hooren de predicatie ter voorseyde plaetse ter Biesen. In min dan XXIII huren, 't welck hy die spreek seght, in die quartieren, en naementlick tot Oostwinckele, Ronsele, Ursele ende daeromtrent, eenen yghelick teenemael kenbaer te wesen, hebbende voorts verstaen vuyten monde van diversche prochiaenen van Somerghem, de maere te wesen, datter van derden daeghe ten derden daeghe, eenen minister vuyter Biesen passeert deur Somerghem, omme hebbende eene grauwe pye kaerde, sonder synen naeme te segghen, passeerende ghemeenelick deur den wyck van Merelaere, commende tot op de cautere achter de kercke, sonder te connen weten waer hij hem bevint, dan is de ghemeene opinie, dat hij belant als nu tot Lovendeghem, alnu tot Ursele, Oostwinckele ende andere ommeligghende prochien, hebbende diversche prochiaenen soo ooc hem die spreekt verkent ende beleden, den voornoemden predicant in manieren alsvooren ghesien thebben sonder hem thebben connen achterhaelen, ofte ontdecken de wegghen die hy neemt, niet jeghenstaende de devoiren ende diligentien by hem, deposant, daertoe gherdaen ende by andere doen doen, mits den selven predicant ghemeenlick compt ofte passeert gheheel laete inden avondt ofte gheheel vrough inden morgenstondt. Wesen ooc waer, soo diversche upsetenen vande Biesen hemlieden ter oorsaecke van hemlieder negotie, dickwils vinden binnen Somerghem ende daeromtrent, dat sy d'insetenen van Somerghem voornoemt, ende ommeligghende prochien.

beschimpen ter oorsaecke vande juquentatie vande kercke ende vande heilighe Sacramenten. Ende naer lecture heeft deze onderteekent

get. : Petrus vander Hofstadt
pastor in Somerghem

R.A.G. Fonds, Raad v. Vlaanderen, varia D nr. 1088.

II

Getuigenis van Pieter Vande Velde baljuw van Zomergem

Actum binnen Ghent den XIX van October XVIc XXIX.

Pieter vande velde, fs Willems, oudt LVI jaeren ofte daerontrent, Bailliu der prochie ende heerlichede van Zomergem, ex officie ontboden ende ghehoort up ghelycker voughe als de voorgaende, ende sonderlinghe upde particuliere circumstanties, verhaelt by de depositie van heer Pieter van hofstadt, Pasteur van Zomergem.

Seght, tuyght ende verclaert upden eedt by hem in myne handen behoorlick gedaen, dat hy nu ontrent de XXX jaeren bedient de Bailliaege der voorseyde prochie ende heerlichede van Zomergem, gheduerende de welcke hy wel noch ghehoort thebben, datter in selve heerelickhede eenighe insetenen int ghenerael besmet waeren mette secte ofte religie van herdoopers, sonder nochtans eenighe van hemlieden int particulier thebben connen achterhaelen ende ontdecken, hoe wel hy die spreekt, up verscheede onderrechten hem daertoe heeft gheemployeert, ende daerinne groote devoiren ghedaen, sonder dat hy ooc oyiet heeft ghehoort ofte gheweten dat de ghone besmet mette selve secte, eenighe vergaederynghen ofte conventielen souden ghehouden hebben, 't sy inde voornoemde prochie van Somerghem, 't sy van Lovendeghem ofte andere daarontrent gheleghen. Dan seght hem te ghedyncken ende waerachtich te syn, soo eenighe vande voornoemde insetenen suspect waeren vande voorseyde secte, dat sy niet ofte corts naer het expireren

vande voorleden kersmes, verlaeten hebben de voorseyde prochie ende syn gaen wonen in 's viandts landen met gheheel haerlieden familien, waeronder naemelick is gheweest eenen Jan Versluys, ofwel dat sy syn bekeert ende hemlieden hebben ghereconcilieert, in sulcker voughen, dat sy hem heurlieden compartiment ende leven vol contentement hebben ghegheven, soo inde gheestelicke als weertlicke overeydt.

Tuycht voorts aengaende frans de keyser, cleermaecker van synen style, niet te weten of hy mette selve secte is besmet, ofte niet heeft ghehoort dat hy den huere van synen huysen aldaer heeft opgheseyt ende verstaet met vrouwe ende kinderen de prochie te verlaeten ende van daer te vertrecken soo hy oversulx de partyen van lande hem aldaer competeerende alrede heeft verset ende vercocht, ja hem danof daedelick onteerft hebbende, oversulx hy die spreekt als Bailliu ghestaen over d'erfenisse ende onterfenisse vande selve landen.

Verclaerende voorts niet te weten dat eenighe vande voornoemde insetenen souden gaen ter predicatie onder Ardenburch ter plaetse ghenaeamt ter Biesen, maer soo enighe van hemlieden diversche ter marckt gaen binnen Ardenburch, en can hy die spreekt preciselick niet achterhaelen ofte weten wat sy daer ofte in eenighe plaetsen daerontrent moghen vuyt-rechten ende bedryven.

Segt voorts datter wel maere is, dat Susanne Dobbeleers, huysvrouwe van Jan Coppens, besmet soude wesen vande voorseyde secte, sonder andersindts daervan onderricht te connen wesen, selfs deurdien men haer gheen schandael en siel ofte weet de committeren, soo dat men sulx als men soo in haer regard als generalyck int regard vande insetenen vande prochie van Somergthem ofte andere daerontrent ghelegghen, is naerseghghende, maer er wordt gheseyt ende gheputeert vuyte presumptie en niet datter metter waerhydt aldaer eenighe herdoopers en vele min vergaedyngghen ofte conventielen van herdoopers souden wesen, emmers en heeft hy deposant dies gheenderande weten ofte kennisse, te meer soo voorseyt is, dat de ghone danof besmet ofte suspect gheweest synde, hemlieden

hebben ghereconcilieert ende onder andere Jooris De Neve, die ghetrouwd heeft 's deposants suster. Sonder voorts te weten ofte andere aldaer passeerende ofte wel over ende weder commen al de Brugghe ter Beken ofte de Brugge ter Staeck te Vyfre gaen ter vergaederynghe ende predication onder Ardenburch ter plaetse ghenaempt ter Biesen. Ende naer lecture heeft dese onderteekent

get. : P. Vanden Velde, 1629

R.A.G. Fonds. Raad v. Vlaanderen, varia D nr. 1088.

III

Ordonnantie ghestelt ende ghemaect upde wacht; onderhouden binnen der prochie van Zomerghem, by eenen yeghelycken naer te volghen up de pennen ende boeten up elc arthicle ghestelt.

i

Aalvooren dat hem een yeghelic binnen der prochie van Zomerghem voorsien sal van behoorlicke gheweere, zo hemlieden belast es ofte belast zal worden van heurlieder bailliu, schepenen ofte capitennen, binnen acht daeghen naer de publicatie van dese, upde boete te verbeuren tot proffyte vanden capitein, lieutenant, serganten, vendrich ende corporaels ter some van vi p. x s.

ii

Item, alle dei belast syn te hebben bussen, dat die van ghelycken hemlieden voorsien zullen heurlieden bussen ghereet te maken, schoon ende claer te houdene, dat daer gheen faulten bevonden en wort, ende heen te voorsiene van een flassche

iii p. x s.

iii

Item voorts die bussen voeren, dat die voorsien zullen wesen tallen tyden van een pont buscruyt, een pont lonten ende xxiiii gheghoten looden totter zelve busse dienende, danof

zy zullen moeten hebben altoos dheen helft over hemlieden
up de wacht, ende dandere helft thuys, up ghelycke boete
van iii p. x s.

iv

Item een yghelic vander oudde van xviii jaeren tot de
tzestich. worden ghehouden by toure 's savondts up te comen
ter zes hueren preciselick ofte ter zulcker hueren als men
anderssins naerden tyt by 's heeren gheboden trommelslaghen
oft ander bevelen zal laten weten, up de plaetse te syne met
zyn vulle gheweer om aldaer te lottene ende vertreckene daer
zyn wacht vallen zal, upde boete van x s. gr. ende en zal
tsanderendaegs van daer niet moghen vertrecken voor ander
stont dander wacht up ghecomen zal wesen up de boete van
ii p. x s.

v

Item zo wie hem niet en vint ter plaetse daer zyn wacht
ghevallen es voor het vutstellen van d'eerste. x s. gr.

vi

Item zo wie 't zynder de wacht failhiert by daghe ende
by nachte, zal verbeuren boven die voornoemde xx s., x s.
noch andere xx s. gr.

vii

Item elcken corporael ende lantsbassant zal ghehouden
wesen zelve in persone te wakene, ten waere vuterlic vut grooten
noot ofte noodsaecken dat hy eenen persoon in zyn stede zal
moghen stellen daervooen hy ghehouden wort te verantwoorden
up penne van ii p. x s.

viii

Wort ooc de zelve corporael ghehouden t' elker reyse up
comende, zyn rolle mede te brynghe up boete van x s. gr.

ix

Van ghelycken zullen de zelve corporaelen oft lantpas-
santen ghehouden zyn centinellen vut te stellen, zo wel by
daghe als by nachte, up penne van xx s. gr.

Ende zo wie refusseert de zelve centinelle te houden by toure, zal verbeuren ii p. gr. ende arbitrairelick ghecorrigeert worden.

Elc corporael wort ghehouden alle veerthien daghen visitatie te doene oft zyn volck behoorlic voorsien es van gheweere ende amonitie, ende hy in ghebrecke vint zal daeraf rapport doen aenden capitein ende den overste. iii p. x s.

Item voorts dat alle insetenen vander zelve prochie van Zomerghem, dat zy hem gereet houden zullen met haerlieden gheweere ome te compareeren elc onder zynen corporael, ende den corporael onder den lieutenant ende capitein ter plaetse, zo wanneer zylieden hooren zullen den trommelslach, clocslach, oft dat zy ver zullen wesen van haerlieden corporael alst noodt es ofte foulen zouden moghen gheschieden up boete van xii p. gr. ende arbitraire correctie.

Item daer ghestaet de houders zyn 't zy weduwen of andre, dat die hemlieden regulieren zullen ome up te bringhen zulcke somme van penninghen als men hemlieden ordonneeren zal, elc naer zyn ghestaethede, omme met de penninghen den trommelslaeghere te betaelen ende te coopene amonitie van cruyt, lonten ende loot, ende beweecht te werdene de schamel ghesellen ter defentie vander prochie up penne telcker van iii p. par.

Item dat zo ghebeurde dat daer eenighe dienstboden in ghebreke waeren van haerlieder wacht, zal men de boete vermoghen te verhalen aan haerlieden persoon metten cleeden ofte heurlieder huere,

Dat niemant en vervoordere, droncken zynde, up de wacht te commene om te waecken, up peine van in vaughenisse

ghestelt te worden te water ende te broode ofte ander arbitrairelick ghecorrigeert te zyne ende zo wye eenighe vloecken oft eeden zweert upde wacht in ydelheyt, zal verbeuren d'eerste reyse x s. par. de tweede reyse xx s. par. ende de derde reyse xxx s. par. ende arbitrairelick ghecorriseert te wordene.

xvi

So wie twistich es up de wacht, zal verbeuren iii p. x s. ende wie zyn gheweer vuttreckt in felheden up oft teghen zyne medeghesellen, zal boven dezelve boete arbitrairelick ghecorriseert worden.

xvii

Indien zo yemant eenighe roers affschiet oft bussen aflaet by nachte, naerdien dat de wacht up es, ten zy datter noodt wezen, zal verbeuren de boete van iii p. par. ende dit alles zonder prejuditie vander boete, die den officier ande den overtreders oft misdoenders heesschende zyn waerop de officier staet in zyn gheheel ende onverlet angaende de ongheregeltheit ende ongheoorsaemhede.

xviii

Item dat zoo ghebeurde dat daer eenighe insetenen vande voornoemde prochyen ghequetst werden inde foulen ofte dierghelycke, de prochy sal die doen cureeren ende ghesesen zonder haerlieder cost, ende indien daer eenighe oude schamele gesellen bleven, de prochy zal de weduwen helpen ende de kinderen voorwaerts onthouden.

xix

Item alle die compareren zullen ter plaetse, aldaer eenighe foulen gheschien, niemant hem en vervoorde van zynen capitein thuyswaerts te gaene zonder consent ende dat up peine van al zulcke personen te verbeuren de boete van xii p. par. ende arbitraire correctie.

xx

Van ghelycken dat niemant en vermach van zyn garde ofte wacht te gaene zonder consent van zynen corporael oft lantspassaet, up boete van iii p. x s. ende arbitraire correctie.

Item dat elcken corporael zal leveren int afscheeden vander wacht, de huisekens vander cortengarde ende die sleutelen vande drayboom inde handen vanden corporael die upcomen zal, up peine vander schaede up hem te verhaelen inder manieren zo hem die ghelevert zyn zonder eenighe schaede up peine van arbitraire correctie.

Item wort ooc elcken corporael ofte lanspassaet ghehouden ende verboden de wyle dat men den dienst oft woort godts predict oft leert, de drayeboomen te sluyten ende ghesloten te houden tot dat den dienst gods ghehendicht zal wezen up peine van arbitraire correctie, ende zelve drayboomen alle avonden metter sonne ooc te sluyten up boete van iii p. par. ende arbitraire correctie.

Item zoo wye 't Sondaechs oft op andere biddaghen eenighe onghereghelthede bedryft met schieten ande kercke oft in eenighe taveernen, de wyle dat men 't woort godts predict, zal verbeuren de boete van vi p. x s. ende arbitraire correctie.

Item dat hem niemant en vervoordere naerde clocke ten neghen huere inden avont in eenighe taveernen te zitten drincken oft eenighe rumoer maecken, up peine van iii p. par. ende arbitraire correctie, zoo wel te verbeuren by den weert oft weerddinne als by haerlieden gasten die thaerlieder huise bevonden zullen worden.

Item tot inninghe van alle die boeten ghecomen tot behoerlicke kennisse vanden magistraeten ende capitein, zal men afhalen een peert ofte coe ende die gheen peerden noch coyen en hebben, een ander inweel ende datte stappans vercoopen ter plaetse met de trommele, zonder delay, behoudens de lossinghe zo in principale als costen die de zulcke vermoghen zal te doene binnen dezelfden daghe.

Alle de voorschreven boeten zullen betaelt worden in handen vanden capitein oft lieutenant, ende zullen bedeeft worden ende gheemployeert d'een derde tot proffyte vanden zelve capitein, lieutenant, vendrich ende sergeanten, ende d'andere derde 't corporaelschip daer de zelve verbeurt zyn, ende 't derde derde tot coopynghe van amonitie tot proffyte vanden generaelen vendele.

Ende indien danaf refus oft different wese, oft ooc vanden poincten ende articlen van dese ordonnantie, zo hebben wy Bailliu end schepenen ghecommitteert ende comiteeren by dese zeker notable mannen van deser heerlichede metten voornoemden capiteinen ende lieutenanten om partyen t'anhooren ende 't different terstont te neder te legghen ende gheleyt te worden zonder figure van processe, ende zullen heurlieder wysdommen wesen executaire hyden officier vander plaetse, emmers tot ende met namplissementen.

Item ten tyde van alarme zullen de naervolghende corporaels met heurlieder volck bedeed worden in deze manieren.

Item dat eenyghelic zal ghehoorsaem wesen den magistraten, capiteinen, lieutenanten ende andere bevelhebbers ende gheen onghereghelthede jeghens hemliede up peine van lyfstraffe.

Ordonneren ten surpluuse den voornoemden capiteinen, lieutenanten, vendrich, serganten, corporaels ende elcken, respectelick dese jeghenwoordige ordonnantie t' onderhouden ende doen onderhouden up peine van 't selve up hemlieder te verhaelen, van 't welcke te doene zy ghehouden zullen wesen, den behoorlicken eedt te doene naer costume, in handen van onsen bailliu ende mannen van leene vander Auderburch voornoemt.

Actum desen viv Augusti 1581

R.A.G. nr. 157, Resolutieboek f° 80 en vlg.

FRANSE INVALLLEN IN ZUID-MEETJESLAND

1648-1713

In een voorgaand artikel ⁽¹⁾ bespraken wij de invloed der militaire gebeurtenissen en hun weerslag op het dorpsleven in het Meetjeslands deel van de Oudburg tijdens de periode 1621-1648.

De hieropvolgende tijdspanne 1648-1713 evenwel wordt volledig beheerst door de veroveringsoorlogen van Lodewijk XIV. Vandaar onze titel.

Zoals men weet waren Spanje en Frankrijk sinds 24 juni 1635 met mekaar in oorlog. Dit betekende dat van toen af de Spaanse Nederlanden voor de Franse legers openstonden.

Tevoren zagen wij reeds hoe op 24 september 1645 het Frans leger de Brugse vaart overgestoken had, maar toch na enkele dagen onze streken verliet. Dit was slechts een voorspel van wat later volgen zou.

Pas was het Oud-Contributieland (streek tussen Sasse en Brugse Vaart) door de Vrede van Munster (1648) van zijn zware last ontheven, of er ontstond ditmaal onder Franse druk een nieuw contributieland tussen de Leie en de Brugse Vaart ⁽²⁾. De vroegere versterkingen op de zuidzijde van het kanaal zijn thans hinderlijk geworden voor de controle op de overzijde. Men vraagt ze te slopen ⁽³⁾.

De dorpen, die geen contributie betalen zullen weerbare mannen leveren «tot defensie van den lande» ⁽⁴⁾.

(1) «Krijgsverrichtingen in en om Zuid-Meetjesland tijdens de laatste fase van de 80-jarige oorlog (1621-1648)». — In «Appeltjes van het Meetjesland», VIII p. 127.

(2) R.A.G. Oudburg nr. 218 f° 83 r°

(3) R.A.G. Oudburg nr. 218 f° 84 r°

(4) R.A.G. Oudburg nr. 218 f° 87 v°

Voor de Meetjeslandse dorpen bedraagt dit aantal respectievelijk Knesselare 4, Ursel 1, Oostwinkel 2, Zomergem 10, Ronsele 1, Lovendegem 4, Waarschoot 6, Mariakerke 1, Evergem 15, Sleidinge 8 en Wondelgem 3. Jonker Jan Foimars werd tot bevelhebber van deze burgerwacht aangesteld ⁽⁵⁾.

De voornaamste zorg voor al deze dorpen blijft voorlopig zich te kunnen onttrekken aan de greep der Franse contributie. Op de Brugse Vaart worden er corps-de-gardes opgericht te Aalter (Rosmeulen), Hansbeke en Lovendegem. ⁽⁶⁾.

Tijdens het jaar 1649 blijft de hoofdbekommernis van het Bestuur van de Oudburg de slooping der vestingswerken, op de Zuidzijde van de Brugse Vaart, thans gelegen in vijandelijk contributieland. *Wondelgem en Mariakerke* moeten instaan voor de strook tussen de Galgenhoek en de Grietgracht. *Evergem en Sleidinge* van de Galgenhoek tot Bierstal, *Lovendegem* vanaf het Lembeekgat tot Durmen (Merendree), *Zomergem en Ronsele* vanaf Durmen tot Bellem; *Bellem* : te Bellem zelf; *Knesselare, Ursel, Oostwinkel en Aalter* : vanaf Bellem tot de grens der kasselrij ⁽⁷⁾.

Op 28 augustus 1649 wordt volgend alarmerend bericht aan de parochies doorgezonden : «alsoo den franschen vyant dreeght een Invasie te doen binnen dese provincie datmen de Lantslieden soudde doen waepenen en(de) ghereet te houden ome te marcheren daermen hun ordonneren sal hun bestial ende goederen inde groote steden te doen bryngghen en(de) de muelnijsers uut te breken» ⁽⁸⁾.

Telken jare evenwel dienen de parochies de grote sommen op te brengen tot redemptie van de winterkwartieren der geallieerde troepen. In 1651 betaalt Evergem alleen hiervoor 790 p. 12 sch. 6 d. ⁽⁹⁾

Toch oefenden de geallieerden een grote overlast uit op de plaatselijke bevolking. Zo beklagt Evergem er zich op 27 juli

(5) R.A.G. Oudburg nr. 218 f° 89 r°

(6) R.A.G. Oudburg nr. 218 f° 142 v°

(7) R.A.G. Oudburg nr. 219 f° 24 v°

(8) R.A.G. Oudburg nr. 219 f° 92 r°

(9) R.A.G. Oudburg nr. 221 f° 132 r°

1655 over dat de soldaten van Baron de Soye zich aan allerlei baldadigheden te buiten gaan (¹⁰).

Tijdens de maand september 1655 worden de parochies van de Oudburg overstelpt door Henegouwse vluchtelingen, o.a. uit Condé, Landrechie en Le Quesnoy, alle plaatsen die thans door de Fransen bezet zijn (¹¹). Men wil de vluchtelingen kwijt, wat zeer begrijpelijk is, gezien de ellendige toestand van de Oudburg zelf. Ten langen laatste worden de vluchtelingen met hun inboedel van Pontius naar Pilatus gestuurd. Op 4 november 1655 (¹²) wordt Evergem van zijn vluchtelingen ontlast op een weinig afdoende manier : 46 personen en 45 beesten worden naar Sleidinge gestuurd, 34 personen en evenveel beesten naar Lovendegem, dat ze op zijn beurt weigert en doorstuurt naar Aalter en Ruiselede ; 10 personen en 30 beesten worden weggestuurd naar Zaffelare, dat ze eveneens verder doorstuurt naar Heusden en Destelbergen. In hetzelfde jaar logeerden te Meigem alleen 305 paarden, 566 hoornbeesten, 1700 schapen, benevens een groot aantal henegouwse vluchtelingen (¹³). In januari 1656 waren zij nog steeds een plaag voor de kasselrij (¹⁴).

Daar de oorlogsdreiging steeds acuter wordt, besluit men het deel van de Oudburg, tussen de Brugse en Sassevaart, buiten de greep der Franse contributie, en dus direct bedreigd door de opmars der Franse legers, behoorlijk in verdediging te brengen. Ditmaal moet de noordzijde van de Brugse Vaart vanaf Gent tot Aalter-Knesselare in allerijl versterkt worden. Reeds op 29 juli 1658 (¹⁵) worden de werken aanbesteed. De borstwering moet aan de buitenkant een hoogte bereiken van 5 voet en aan de binnenkant 7 voet.

Daarenboven zullen de voornaamste overgangen speciaal versterkt worden met halve-maanvormige trenchees. Te Maria-kerke wordt het werk aangenomen door Geert de Jaghere, voor 48 schell, de lopende roede.

(10) R.A.G. Oudburg nr. 225 f° 75 v°

(11) R.A.G. Oudburg nr. 225 f° 120 r°

(12) R.A.G. Oudburg nr. 225 f° 115 v°

(13) R.A.G. Oudburg nr. 226 f° 42 r°

(14) R.A.G. Oudburg nr. 226 f° 30 v°

(15) R.A.G. Oudburg nr. 227 f° 130 r°

Op de Bierstal werd het werk aangenomen door Antoon Schelstraete. Te Lovendegem-brug is het werk toegewezen aan Pieter Wyckaert. Op Durmen staat Pieter Vercruyssen voor het werk in aan 19 sch. de roede. Te Hansbeke werkt opnieuw aannemer Pieter Wyckaert voor 4 sch. 3 gr. de roede. Te Bellem dient er een aparte borstwering gemaakt te worden door Adriaan Strijmeersch. Op Aalter-Rosmeulen hebben de soldaten van Korporaal Meerschaert zelf voor de verdedigingswerken gezorgd. Tenslotte zal Gayfoort van Hecke instaan voor de verdedigingswerken op de Rostijne aan 6 sch. 6 gr. de roede. De forten Grammere en Hoekstraat zullen opnieuw versterkt worden.

De Fransen, die ondertussen snel oprukken naar de Brugse Vaart, oefenen een sterke druk uit op de parochies van het oud-Hollands contributieland, om ze eveneens onder contributie te brengen. Een eerste maal doen zij een raid op Knesselare op 7 september 1658. Op 1 januari 1659 ⁽¹⁶⁾ ontvangt Zomergem een brandbrief van de Franse gouverneur uit Oudenaarde. Het bestuur der kasselrij blijft formeel bij zijn verbod om alle parochies aan de noordzijde van de Brugse Vaart de contributie te doen weigeren. Alle bruggen over de Vaart worden gesloopt, en loopgrachten worden gegraven.

Wanneer de Fransen op 28 februari 1659 ⁽¹⁷⁾ te Deinze aankomen wordt de toestand van dit deel der kasselrij waarlijk hachelijk. En dan gebeurt de ramp. Op 1 maart 1659 trekken Franse troepen de Brugse Vaart over en steken Knesselare in brand ⁽¹⁸⁾. Wanneer de Oudburg de aangerichte schade niet wenst te vergoeden, spannen de inwoners van het dorp een proces in tegen de kasselrij, zich beroepende op het feit dat het in hun kwartier verboden was contributie aan de vijand te betalen en dat zij daardoor, bij gebrek aan afdoende verweermiddelen vanwege het kasselrijbestuur, het slachtoffer van een inval geworden zijn.

De Raad van Vlaanderen stelde de aanklagers in 't gelijk, en bij uitspraak van 27 juli 1663 werd de Oudburg veroordeeld

(16) R.A.G. Oudburg nr. 229 f° 1 r°

(17) R.A.G. Oudburg nr. 229 f° 41 r°

(18) R.A.G. Oudburg nr. 229 f° 137 r°

tot tussenkomst in de schadevergoeding. Deze uitspraak waartegen men in beroep ging werd bevestigd door de Grote Raad van Mechelen op 26 maart 1667 ⁽¹⁹⁾. Hierdoor krijgen wij een interessante en gedetailleerde opgave van de aangerichte schade. Wij bespreken hier enkele der voornaamste posten. Meester *Leonardus De Vriese*, pastoor te Knesselare ontving 1500 gulden voor het afbranden van zijn huis en het verlies van zijn meubelen; *Jacques Landuyt* ontving 10 p. 8 sch. 6 d. voor zijn gevangenschap en kwetsuren, en voor het verlies van 5 zakken koren. *Jacques Dhoore* was 2 koeien verloren, benevens gans zijn linnenkast. Hiervoor ontving hij 9 p. 10 sch., hoewel de schade op 19 p. geschat was. *Joos van Hecke* had 1 paard, 10 koeien en twee varkens verloren, waarvan de waarde op 75 p. geschat was. Hij kwam overeen voor 50 p. *Jacquemijntje van Haele* verloor 6 koeien. Zij bekam 18 p. van de 34 die zij gevraagd had. De chirurgijn van het dorp, *Meester Guillaume Minée* zag al zijn huisraad verbranden en ontving hiervoor 5 p. 11 sch. *Pieter Clincke* zag zijn schuur in de vlammen opgaan. Dit betekende een schade van 500 gulden. Jonkvrouw *Elisabeth Aerens*, We Jan van Vynct zag gans haar pachtgoed platbranden. Zij verloor hierin haar pachter Joris de Neve en ontving hiervoor in totaal 389 p. 7 sch. *Willebrord Mayens* en *Frans van Ackere* ontvingen 151 p. voor hun verbrande huizen. *Vincent Martens* en *Jan Steyaert* ontvingen samen 111 p. Verloren eveneens hun huis: *Jacques Bogaert*, *Guillaume Claeys*, *Gautier Margo*. Tenslotte komt er een lijst voor van practisch alle inwoners van Knesselare, die vergoed worden voor schade van diverse aard. Om met al deze mensen mondeling tot een vergelijk te kunnen komen was meester Joris van Alstein, griffier der kasselrij, 4 dagen ter plaatse geweest ⁽²⁰⁾.

Eindelijk komt voor onze streken sinds 1621 voor de eerste maal werkelijk rust door de Vrede der Pyreneeën, op 6 november 1659, tussen Frankrijk en Spanje gesloten. Deze vrede wordt in de Oudburg gepubliceerd op 18 maart 1660 ⁽²¹⁾.

(19) R.A.G. Oudburg nr. 237 f° 273 v°

(20) R.A.G. Oudburg nr. 237 f° 118 v°

(21) R.A.G. Oudburg nr. 230 f° 58 r°

Helaas, zou hij van zeer korte duur zijn, want reeds in 1667 zal de strijd tussen Frankrijk en Spanje opnieuw losbreken.

De Heren van de kasselrij maken van deze rustperiode gebruik om de verdedigingswerken langs de Brugse Vaart te inspecteren ⁽²²⁾. Er word onderscheid gemaakt tussen het slechtste werk dat maar een halve prestatie gold, het goed werk een volle en het werk aan de forten dubbele prestatie. Maria-kerke, Wondelgem en Evergem leverden het slechtste werk. Zomergem had het meest gepresteerd : 1125 lopende roeden verdedigingswerken werden door hen opgeworpen.

Reeds op 15 september 1660, nauwelijks enkele maanden na het sluiten van de «goede, vaste standighe ende sekere vrede» ⁽²³⁾ werden al de soldatenbarakken langs de forten van de Brugse Vaart aan de meestbiedende openbaar verkocht, iets wat men zich enkele jaren later reeds bitter beklagen zal ⁽²⁴⁾. Hadden de inwoners van de Oudburg tijdens deze korte jaren minder overlast van de soldaten, zo drukten toch de voortdurende belastingen zeer zwaar. Zo b.v. stond Evergem op 1 februari 1664 reeds 2000 p. ten achteren ⁽²⁵⁾. Hierbij lieten zich ook de gevolgen voelen van de misoogst tijdens de jaren 1660 en 1661 ⁽²⁶⁾. Ook de pest deed in augustus 1666 haar intrede, o.a. te Utsel ⁽²⁷⁾.

Wanneer men op 30 mei 1667 speciale beden wil heffen om de opmars van het Franse leger tot staan te brengen, antwoordt het kasselrijbestuur dat de Oudburg dit onmogelijk kan presteren. De meeste eigenaars immers hebben sinds 3-4 jaar geen de minste pacht bekomen ⁽²⁸⁾. De keurlingen, die door de kasselrij opgevorderd werden om de Fransen aan de Yzer te Diksmuide tegen te houden, zijn alle weggelopen ⁽²⁹⁾.

Men zal dan maar trachten de opdringende Fransen binnen de eigen verdedigingslinie t.l.z. aan de Brugse Vaart.

(22) R.A.G. Oudburg nr. 230 f° 56 v°

(23) R.A.G. Oudburg nr. 230 f° 58 v°

(24) R.A.G. Oudburg nr. 230 f° 172 r°

(25) R.A.G. Oudburg nr. 234 f° 21 v°

(26) R.A.G. Oudburg nr. 236 f° 7 r°

(27) R.A.G. Oudburg nr. 236 f° 132 r°

(28) R.A.G. Oudburg nr. 237 f° 114 r°

(29) R.A.G. Oudburg nr. 237 f° 165 v°, 186 r°

tegen te houden. Op 29 juli 1667 worden de forten als volgt bemand ⁽³⁰⁾ :

Mariakerke-brug : Wondelgem 10 man, Mariakerke 5 man.

Bierstal : Evergem 20 man.

Lovendegem-brug : Evergem 20 man, Lovendegem 15 man.

Durmen : Sleidinge 25 man.

Schipdonk : Waarschoot 25 man.

Hansbeke : Zomergem 20 man.

Bellem : Zomergem 20 man, Bellem 7 man, Ronsele 4 man.

Oostmeulen : Ursel 5 man, Oostwinkel 10 man.

Woestijne : Aalter 6 man, Knesselare 15 man.

Grammere : soldaten der kasselrij onder Pieter Cosijn.

Hoekstraat : Knesselare 20 man.

Ondertussen zijn ook Engelse troepen aangekomen die samen met de bewoners van de Oudburg de wacht optrekken ⁽³¹⁾, maar zich toch ook aan plunderingen te buiten gaan ⁽³²⁾.

Doch opnieuw komt de ramp van de Fransen. Ditmaal zijn het vooral Aalter, Bellem en Lotenhulle die het zwaarst getroffen worden. Hoewel de vrede met Frankrijk gesloten was op 2 mei 1668 werd hij slechts gepubliceerd op 28 mei. Het is vooral tussen deze periode dat het grootste onheil geschiedde. Inderdaad op woensdag 9 mei 1668 waren de Franse troepen onder maarschalk Crecqui nabij Bellem de vaart overgestoken ⁽³³⁾. Zij sloegen er een brug en stroomden het Oud-Contributieland binnen. Reeds op 11 mei 1668 getuigden de pastoor van Zomergem en de baljuw van Lovendegem, dat er te Bellem «geen stroot meer en is rechte staende».

De parochies van het Oud-Contributieland smeken de de Oudburg toch tot een vergelijk te willen komen met de Fransen nopens het contributiegeld. Tenslotte wordt de afkoop-som bepaald op 26.000 gulden, waarvan 6.000 kontant ⁽³⁴⁾. In ruil hiervoor belooft de Crecqui geen enkele soldaat over

(30) R.A.G. Oudburg nr. 237 f° 216 v°

(31) R.A.G. Oudburg nr. 238 f° 16 v°

(32) R.A.G. Oudburg nr. 238 f° 55 r°

(33) R.A.G. Oudburg nr. 238 f° 92 r°

(34) R.A.G. Oudburg nr. 238 f° 96 v°

Bellem-brug te laten passeren. Toch durft geen enkele gevluchte landsman het aan naar huis terug te keren. Wanneer eindelijk op 4 juni 1668 de vrede van Aken binnen de kasselrij zelf gepubliceerd wordt ⁽³⁵⁾, is men in staat de inventaris van de Franse schade op te maken tijdens de periode van 9 tot 28 mei 1668. Deze bedroeg voor gans de Oudburg, waarbij uitsluitend het noordelijk deel getroffen werd, 12.164 p. 16 sch. 3 g. ⁽³⁶⁾. De ergst getroffen dorpen hiervan waren *Nevele* met 1565 p. 7 sch. 4 gr., *Lotenhulle* met 1172 p. 17 sch., *Hansbeke* met 1357 p. 18 sch. 9 g.; *Merendree* met 1388 p. 10 sch. 6 g., *Poesele* met 760 p. 14 sch., *Aalter* met 2014 p. 6 sch. 3 g. en tenslotte het totaal verwoeste *Bellem* met 2757 p. 6 sch.

Eigenlijk was het Frans leger er pas op 1 juni vertrokken, maar na 28 mei werd slechts ¼ deel vergoed, zodat de schade in feite nog veel groter was, daar de laatste dagen het ergste waren, gezien de voortdurende toevloed van nieuwe troepen. De Fransen hadden er alle huizen afgebroken om barakken mee te maken. Te Poesele waren ze op 25 mei 1668 de kerk binnengedrongen, nadat zij de ingang deur aan stukken geslagen hadden. Zij roofden er alles wat zij in handen konden krijgen: o.a. de altaardwalen, de wijwatervaten, de altaarschellen. In de sacristij plunderden zij de kerkchat. Een staaltje hoe zij op de akkers tewerk gingen levert ons de staat van Jacques Manaut uit Merendree. Einde mei hadden zij er 8 gemet tarwe afgesneden, 2 gemet rogge, 3 gemet klaver, 1 gemet maaigras. Op het hof en in huis hadden zij er al het hout, het stro en de huiskateilen gestolen en het ijzerwerk dat zij in handen kregen, meegenomen, alles voor een totale waarde van 167 p. gr.

Te Vinkt, waar alle inwoners gevlucht waren, nemen wij het kohier van *Frans van Damme* dat ons op een andere manier inlicht over opgelopen schade. Tijdens deze beroerde dagen doolde hij met zijn vrouw, 4 dienstknechten en 5 meiden langs 's heren wegen. Zijn veestapel bestond uit 4 werkpaarden, 12 melkkoeien, 2 vaarzen, 9 varkens, 7 runders en 260 schapen. Op zijn hof zelf moest hij 90 vluchtelingen ter wille zijn en ze

(35) R.A.G. Oudburg nr. 238 f° 114 r°

(36) R.A.G. Oudburg nr. 238 f° 188

voorzien van eten en drinken, opdat zij hem bij poging tot soldatengeweld een handje zouden toesteken. Daarbij had hij nog veel Franse soldaten moeten «beschencken». Voor al deze tribulaties vraagt Frans van Damme ongeveer 40 p. gr. schadevergoeding.

Opnieuw volgen een paar rustige jaren, doch de *Hollandse oorlog* (1672-1678), waarbij in 1673 ook Vlaanderen zou betrokken worden, hangt reeds in de lucht. Op 27 april 1673 worden de eerste Franse ruiters aan de Brugse Vaart gesignaleerd ⁽³⁷⁾, hoewel de oorlog tussen Spanje en Frankrijk slechts op 16 oktober 1673 verklaard werd. In de maand mei zijn de Fransen gekampeerd tussen Leie en de Brugse Vaart ⁽³⁸⁾. Hierdoor worden het land van Nevele, Drongen, Merendree, Vinderhoute en Evergem bijzonder hard getroffen ⁽³⁹⁾.

Middelervijl valt gans de Oudburg, behalve de 8 parochies buiten de Dampoort onder Franse contributie ⁽⁴⁰⁾. De contributievorderingen volgen elkaar in steeds sneller tempo op. Bij een derde vordering op 11 mei 1674 verklaart Pieter Steltens, schepen en kapitein van Evergem dat «het ghemeente heeft gheresolveert hun te defenderen mette waepen ten besten dat sij connen jeghens de Executie van de fransche, daer jeghens sij ten minsten soo veel resistentie sullen connen doen, dat sij tijt sullen hebben om hun te retireren met hun beesten ende alsoo sij verstaen dat alle de andere prochien van het oudt contributie landt zijn van het selve ghevoelen versouckende dat den collegie soude ordre gheven om de wachten te houden op de voorn. vaert» ⁽⁴¹⁾.

Op 3 oktober 1674 wordt Evergem door de Fransen voor een vierde contributievordering aangeschreven. Samen met de drie voorgaande beloopt dit tot een bedrag van 46.400 gulden, waarvan nog niet de helft betaald is «ende tot betaelynghe van

(37) R.A.G. Oudburg nr. 243 f° 61 r°

(38) R.A.G. Oudburg nr. 243 f° 76 r°

(39) R.A.G. Oudburg nr. 243 f° 109 r°

(40) R.A.G. Oudburg nr. 244 f° 19 v°

(41) R.A.G. Oudburg nr. 244 f° 77 r°

d'ander helft en weeten niet een stuyver te bekommen mits hun ghemeente teenemael is uitgheput» (42).

In april 1676 wordt de ganse wijk Doornzele verwoest door het Franse leger dat vandaar optrekt naar het Land van Waas (43). Wanneer op 2 september 1676 gans de Oudburg onder Franse contributie ligt, worden de kasselrijsoldaten voortaan nutteloos geworden, tot 25 man herleid (44). Terwijl de «geallieerde» Hollandse troepen in 1677 lelijk huis houden te Lovendegem (45), worden de andere dorpen opnieuw onder de voet gelopen door de vijandelijke Franse troepen vanuit het kamp te Meulestede (46).

Een nieuwe «vrede» tussen Frankrijk en Spanje wordt te Brussel op 29 december 1678 gepubliceerd (47). De Fransen ontruimen Gent (48) op 1 maart 1679. Doch opnieuw is de vrede slechts een korte adempoois. Inderdaad op 7 augustus 1681 zijn reeds Fransen te Nevele gesignaleerd (49).

Twee jaar later, op 27 november 1683, staan Franse troepen opnieuw dreigend opgesteld langs de Brugse Vaart (50). Zij eisen wederrechtelijk contributie. Men talmt de Fransen, onder algemene leiding van Maarschalk d'Humières, vallen het reeds zo deerlijk gehavend contributieland binnen. Op 23 december 1683 begint dan wellicht de grootste en geweldigste strooptocht door Z.-Meetjesland. Men hoort de noodkreet uit de resolutie van 23 december 1683 : «Den collegie extraordinairelyck ende expresselyck ghedachvaert sijnde in desen noodt om te sien ende te raemen de conservaetie deser casselrije ter wijlen de fransche in de selve branden». (51). Kronijkschrijvers, die deze furie beschrijven spreken over de Fransen als briesende leeuwen. Zonder overdrijving kon men getuigen

(42) R.A.G. Oudburg nr. 244 f° 174 r°

(43) R.A.G. Oudburg nr. 246 f° 122 r°

(44) R.A.G. Oudburg nr. 246 f° 176 r°

(45) R.A.G. Oudburg nr. 247 f° 54 r°

(46) R.A.G. Oudburg nr. 247 f° 278 r°

(47) R.A.G. Oudburg nr. 249 f° 5 v°

(48) R.A.G. Oudburg nr. 249 f° 41 v°

(49) R.A.G. Oudburg nr. 251 f° 84 r°

(50) R.A.G. Oudburg nr. 253 f° 173 r°

(51) R.A.G. Oudburg nr. 253 f° 201 r°

dat het ganse oud-contributieland in de vlammen opging. Beter dan romantische beschrijvingen evenwel, kan de nuchtere staat van de schade veroorzaakt door de Fransen op 22, 23 en 24 december 1683 binnen de parochies van de Oudburg op de noordzijde van de Brugse vaart, ons een getrouw beeld geven van de omvang van de ramp. ⁽⁵²⁾. De parochies werden als volgt geteisterd :

1. *Aalter* (noordzijde) : 10 huizen volledig afgebrand.
2. *Knesselare* : 74 huizen, 2 molens en 38 schuren.
3. *Waarschoot* : 152 huizen, waarvan 81 met schuur, en 1 molen.
4. *Oostwinkel* : 28 huizen met schuren, 18 huizen zonder schuur, 2 schuren zonder huis.
5. *Lovendegem* : Neerhof van de dorpsheer met pachthof, paard- koe- en schaapstallen, daarbij nog 3 huizen met schuren.
6. *Zomergem* : Het kasteel van de heer, 15 huizen met schuren en stallen, 16 huizen zonder schuren en 5 schuren zonder huis.
7. *Bellem* : 1 huis.
8. *Evergem* : 47 huizen, meest alle met schuren en stallen.
9. *Sleidinge* : a) *Keure* : 48 huizen. b) *St. Baafs* : 62 huizen.

In totaal werden 492 huizen platgebrand, wat een totale schade van 45.903 p. 10 sch. 11 gr. vertegenwoordigde. Zie- daar de treurige balans van deze 3-daagse inval voor de dorpen van het Oud-Contributieland.

Het gevolg van deze moorddadige inval was dat er met de Fransen een nieuw akkoord gesloten werd tot het betalen van contributie voor het jaar 1683. De reeds zo berooide kasselrij moet opnieuw 84.434 gulden opbrengen ⁽⁵³⁾, te betalen door de totaal geruineerde inwoners, die in de letterlijke zin van het woord niets meer bezaten.

Onwillige schepenen, v.b. te Lovendegem, die weigeren de contributiekosten van hun dorp te betalen worden gevangen

(52) R.A.G. Oudburg nr. 253 f° 201 r°

(53) R.A.G. Oudburg nr. 254 f° 21 v°

gezet. Weerom valt gans de kasselrij onder Franse contributie ⁽⁵⁴⁾.

Opnieuw in 1688, bij het uitbreken van de oorlog der Augsburger Liga, hangt de onzekerheid over de kasselrij. Men vreest dat door het uitbreken van de oorlog tussen Frankrijk en de Verenigde Provinciën «de partijen van weder zijden sullen de vaert passeren om hostileyten te ghebruycken» ⁽⁵⁵⁾. Wanneer dan op 22 april 1689 opnieuw de formele oorlogsverklaring van Spanje aan Frankrijk volgt ⁽⁵⁶⁾, komt het spook der contributie weer opduiken. Bij de minste troepenbeweging heerst er alarm in de kasselrij ⁽⁵⁷⁾. In november 1690 passeren de troepen van Lodewijk XIV de Brugsevaart en komen tot aan de Sassevaart, om vandaar door te stoten naar het Land van Waas ⁽⁵⁸⁾.

Het wordt een immer terugkerend feitenrelaas van baldadigheden, opeisingen in mensen en materiaal, nieuwe contributiegelden. Onze dorpen worden tot de laatste druppel leeggezogen en zijn ondertussen nog bezet door Hollandse en Schotse troepen ⁽⁵⁹⁾.

Terecht hangt het bestuur der kasselrij een somber beeld op van de algemene toestand der dorpen. Door het voortduren van de oorlog, het oprichten der legerkampen, leveringen van wagens, door de zware contributie is de kasselrij aan de rand van de afgrond gekomen. Meer dan 16.000 gemet ligt onbewoond en vaag ⁽⁶⁰⁾, het gedrag der achterstallige contributies beloopt tot 200.000 gulden.

Het operatieterrein verplaatst zich opnieuw naar onze streek. Ditmaal wordt het noordkwartier van de Oudburg overlust aangedaan door geallieerde troepen. De troepen van Prins Vaudemont gelegerd te Ursel en Lovendegem, richtten de volgende schade aan in de Z.-Meetjeslandse dorpen : *Maria-kerke* 2500 p. ; *Wondelgem* 7510 p. 6 sch. 6 d. ; *Evergem*

(54) R.A.G. Oudburg nr. 254 f° 236 r°

(55) R.A.G. Oudburg nr. 258 f° 121 r°

(56) R.A.G. Oudburg nr. 259 f° 89 v°

(57) R.A.G. Oudburg nr. 261 f° 10 v°

(58) R.A.G. Oudburg nr. 261 f° 242 r°

(59) R.A.G. Oudburg nr. 261 f° 47 v°

(60) R.A.G. Oudburg nr. 263 f° 10 r°

5241 p. 17 sch. ; *Sleidinge* 2239 p. 3 sch. 4 d. ; *Lovendegem* (legerplaats van 22 mei tot 1 augustus 1696) 4338 p. 14 sch. 2 d. ; *Zomergem* 4599 p. 4 sch. ; *Vaarschoot* 1429 p. 6 sch. 9 p. gr. *Ronsele* 214 p. 9 sch. ; *Oostwinkel* 701 p. 5 sch. 11 d. ; *Knesselare* 1917 p. 6 sch. 11 d. ; *Bellem* 2779 p. 7 sch. 7 d. ; *Ursel* 956 p. 8 sch. 6 d., en tenslotte *Aalter* met 2229 p. 2 sch. 8 p. gr. Ditmaal was de meeste schade veroorzaakt door het afgrazen van de maameersen en het vernielen van de oogst te velde ⁽⁶¹⁾.

Opnieuw houdt de oorlog een paar jaar op, maar ditmaal is het de mislukte oogst van 1698 die de algemene ellende in de kasselrij nog doet verhogen.

Wanneer dan de laatste der Franse veroveringsoorlogen, de Spaanse successieoorlog uitbreekt, wil de kasselrij zich zo goed als het mogelijk is, opnieuw in verdediging stellen. De volgende versterkingen zullen in der haast opgeworpen worden (22 mei 1702) ⁽⁶²⁾. Op de *Sasse Vaart* : een corps-de-garde versterkt met palissaden nabij het *Meintjesgoed* (Evergem), een andere nabij de *Desteldonkse gracht*, en een derde te *Langerbrugge* (oostzijde). Op de *Brugse Vaart* : een corps-de-garde aan het *Palinghuis*, een aan het *Rabot* (Belzele), een versterking aan de *Bierstal*, te *Vinderhout* een groot schildwachthuis, een corps-de-garde te *Bekaf* tussen Lovendegem en Durmen, en een laatste ter *Goten* (Aalter) tussen de Rostijne en Bellem. Ook de vroegere verdedigingswerken worden opnieuw uitgerust met soldaten.

Om Gent in Franse handen, te beschermen wordt een linie aangelegd vanaf de Brugse Vaart tot Rodenhuiuze, dwars doorheen de Kameersen ⁽⁶³⁾. Deze linie wordt op 4 augustus 1705 geslecht door de Hollandse generaal Spar, die oprukte vanuit zijn kamp op Lovendegem-kouter ⁽⁶⁴⁾.

Franse en geallieerde troepen trachten de bevolking naar hun kant te krijgen, maar laten van weerszijden niet na ze eerst grondig te pluimen. Terwijl de Hollandse generaal een algemeen

(61) R.A.G. Oudburg nr. 2034

(62) R.A.G. Oudburg nr. 272 f° 140 r°

(63) R.A.G. Oudburg nr. 274 f° 85 r°

(64) R.A.G. Oudburg nr. 2015

contributietractaat aan Vlaanderen wil opleggen, stellen wij toch vast dat in 1706 onze dorpen opnieuw volop *Franse* contributie betalen ⁽⁶⁵⁾.

Opnieuw nestelt het Frans leger zich te Lovendegem, ditmaal op 12 juli 1708. Meer dan 40 dagen teren zij er op de kosten der inwoners. Hoewel de Fransen reeds in 1709 Gent ontruimden, moet er toch nog tot 1713 contributie betaald worden. Ook de Engelse troepen richten tijdens de jaren 1712 en 1713 zeer veel schade aan ⁽⁶⁶⁾. Vanaf 1709 tot en met 11 mei 1713 wordt er een kwijtschelding toegestaan van de achterstallige franse contributie ⁽⁶⁷⁾.

BESLUIT

Hiermede eindigt dan wellicht de meest vernielende en langdurigste reeks invallen die onze parochies ooit gekend hebben. Langer dan 50 jaar werden zij systematisch onder de voet gelopen, geplunderd en leeggezogen.

Bijzonder erg waren de invallen van 1 maart 1659 te Knesselare, de plundering van Bellem, Aalter en Lotenhulle, van 9 mei tot 1 juni 1668 en voornamelijk de algemene brandstichting in het Oud-Contributieland van 22 tot 24 december 1683.

Gedurende practisch gans de periode gaande tot 1715 woog de Franse contributie zeer zwaar op alle dorpen.

Achiel DE VOS

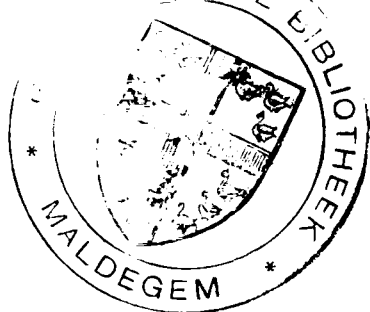
(65) R.A.G. Oudburg nr. 275 f° 302 v°

(66) R.A.G. Oudburg nr. 285 f° 56 r°

(67) R.A.G. Oudburg nr. 285 f° 117 r°

BIJLAGEN

I

Verzoekschrift van de inwoners van Knesselare tot het bekomen van een schadeloosstelling voor de verwoestingen aangericht door de Franse troepen op 1 maart 1659.

An hooghe ende moghende Heeren mijn heeren
van den Raede in Vlaenderen.

Supplierende vertoonen reverentel. heer ende meester Leonardus de Vriese, pbre pastor der prochie van knesselaere, Jo e Elisabeth Arens lest wedue van Sr Jan van Vynckt, soo over haer als Jooris de neve haeren pachter, Vincent Martens, Guillaume Verdonck, Gillis Bogaert, Frans Wille, Jan Ricquaert, Pieter Verhaeghen, Frans van Ackere, Willebrort Mayens, Guillaume Clays, Jan Soemaere, Jaecques Bogaert, Pieter Clyncke, de We Michil Margo, dhoors Guillaume Steenvelt, Jan Aerts ende Pieter de Backere, alle proprietarissen ende pachters van verscheyde hofsteden ende landen ghelegghen binnen de voorn. prochie van knesselaere, dat leghel. kenbaer is dat sijne Maj. bij manifest hier thove ghepubliceert den xvijen october 1658 strictel. verboden heeft de betaelinghe van de contributie an de Croone van Vranckerijck over de noortsijde van het canael ofte reviere tussen Ghendt Brugghe ende andere plaetsen daerbij uytghedruckt, ende daer hij verclaert heeft om te verhoeden dat dlnsetene hun niet en sauden onderwoorpen ande selve contributien, onder 't dexel van het peryckel. dat soo het ghebeurde dat lmandt saude woorden afghebrandt ofte gheplundert door het Inbreecken vande fransche, sal gherecompenseert worden door de generaliteyt van het district daer hij dan wesen sal, nuw ist soo dat binnen de voorn. prochie van knesselaere op den eerste Martelstleden bij diversche troupen franche Cavallerie ende Infanterie ghebrandt ende gheplundert sijn dhofsteden, huysen, schueren, stallynghen, vruchten, meubelen, ende Catheylen, van de Suppleanten, thaerl. onspreeckelijcke schaede ende Intreste oock niet jegenstaende dat die vande voors. prochie

van knesselaere bij ordre van dheeren van de Casselrije van den Audenburgh van Ghendt behoort. ghehauden hebben haerl. poste, ende wacht op de brughsche vaert, ende dat aldaer oock ghelegghen heeft het regiment van den Colonel de Je, ende alsoo midsdien de suppleanten Ingevolge van het voors. manifest vande voorn. gheleeden schaede moeten gherecompenseert worden uyt de generaliteyt van de Casselrije vanden Audenburgh voorn. ter estimatie van mannen heml. dies verstaende omme daertoe te gheraecken keeren heml. tot den hove.

Biddende tselve ghedient te wesen te condemneeren die van de Casselrije van den Audenburgh voornomt ande suppleanten te doene vergheelt ende recompense van voorn. schaede ter begrootynghe van mannen heml. dies verstaende van wedersijden te kiezen, ende in cas van oppositie in alsulcke kosten schaden ende intresten als de suppleanten bij ghebreecke van dien ghesupporteert hebben ende noch supporteeren sullen ende in de kosten van vervolghe ter tauxatie.

Ende ghemerckt het notabel intrest van soo veel personen tot somiere decisie te committeren commissaris ende was onderteeckent p. de cocq.

Rijksarchief Gent, fonds Oudburg nr. 2041. (Copij).

II

Schade veroorzaakt door de Hollandse troepen onder Generaal Spaar, gelegerd te Lovendegem-kouter de 4e augustus 1705 — Voorbeeld van specificatie.

«Marten Claeys fs Jacques heeft verloren hendens, fluwijnen ende klyn lywaet, twee paer schoenen, eenen sijden snutdoeck, vier pont vlassen garen, vier sacken, een stuck yserdraet, drij scharen, eenen coker met een sches, en een schare, drij broon, drij vierendeelen sersee, een schotel, vlees, wurtelen, pastenakelen, anityn. Schade in ons huys, een gat in gelooopen, een deure ghescheyt, een tycke van een bedde, drij pont toeback, drij botillen en noch andere dinghen bedraghende de somme van drij ponden grooten.

Dit is het merck van marten Claeys.»

Rijksarchief Gent, fonds Oudburg nr. 2045.

OVER DE HEERLIJKHEDEN VAN LOTENHULLE

De parochie Lotenhulle maakte deel uit van het Land van Nevele. Uit dien hoofde was de heer van Nevele ook heer van Lotenhulle, doch dit blijkt al niet veel meer geweest te zijn dan een eretitel. De parochie immers werd bestuurd door de wet van Oudegoede en het is gebeurd dat de baljuw van deze heerlijkheid aan die van Nevele het recht betwistte van te Lotenhulle afkondigingen te doen.

Nochtans hing bijna $2/5$ van Lotenhulle, onder *leenroerig opzicht* af van het leenhof van Nevele (± 1090 ha op een totale oppervlakte van de gemeente van 1.766 ha).

Behalve een uitgestrekte enclave van de heerlijkheid Nevele zelf, lagen binnen Lotenhulle de volgende heerlijkheden die leen van Nevele waren : Oudegoede ; Reibroek ; Varezele ; Barel.

Deze vijf heerlijkheden hadden ieder een baljuw en een volle bank van zeven schepenen. Zij bezaten het recht van justitie in alle graden.

De enclave van de heerlijkheid *Nevele* in Lotenhulle strekte zich uit op de zuidkant van de Malsemstraat, van Akseldamme (op de grens met de gemeente Nevele) tot aan de Klijtestraat. Daarbinnen lag het *goed 's Herts*, rondom het Kruispunt van de Bolle- (of Bollaert-) straat en het Meulestraatje.

Er waren nog enkele andere kleine enclave van Nevele in Lotenhulle. De grootste daarvan was het zogenaamde «*goedecken te Denijs*» op de Lijzenakker.

* * *

De heerlijkheid van *Oudegoede* strekt zich uit van de grens met Pocke, aan de Hoogpoort, over de zuidkant van de

dorpskom, tot aan de Klijtestraat en van de Malsenstraat tot de Gentweg of straat van Poeke naar Gent, aan de Lentakker.

Haar grens loopt dwars door de Hul, of, gelijk men thans meestal zegt, door de Grote Plaats.

In de Warande van de heerlijkheid stond de voor enkele jaren afgebroken molen van Lotenhulle. Op de oostkant van de Warande, over de Heerstraat, stond de «priesteragie» of pastorie. Tot de hofstede van de pastoor behoorde ook de grond waarop later het buitengoed van de familie Blomme gebouwd werd.

De vierschaar van Oudegoede, waar in aloude tijden de schepenen zitting hielden om recht te spreken, stond op den Hul. Zulk een vierschaar bestond gewoonlijk maar uit vier banken in een kring geplaatst onder een boom, dikwijls een linde.

Buiten deze grote blok, had Oudegoede nog enkele enclaven elders op Lotenhulle liggen.

Een daarvan lag oost aan het «Sleytje», op beide kanten van de Gentweg. Hier, aan het Sleytje, op de zuidkant van de Gentweg en ten westen van de straat naar de Breemeersen, lag «Muncx Meulenwal». De naam zegt duidelijk dat er hier in oude tijden een molen moet gestaan hebben, maar niets is over die molen geweten. Hij mag niet verward worden met de molen van de Proostdij, thans ook afgebroken, die uit de 18e eeuw dateerde en 400 meter te westen van Muncx Meulenwal stond.

Een ander grote enclave van Oudegoede lag op de zuidkant van de gemeente en paalde te zuiden aan de Poekebeek. Binnen deze enclave lag het goed *ter Biest*. Ten zuidoosten van deze hofstede vindt men een omwalde niet behuisde mote, het «Motje» geheten.

Men kan zich terecht afvragen of dit goed *ter Biest*, ofwel dit «Motje» niet het oude goed zou zijn waaraan de heerlijkheid haar naam ontleend heeft.

De wet (baljuw en schepenen) van Oudegoede hadden het bestuur van gans de gemeente Lotenhulle. De eerste schepenen droeg de titel van burgemeester. Het schepenhuis van de prochie, het oude gemeentehuis, was gevestigd in het «Meuleke». Dit is het huis in den hoek rechts aan de Heer-

straat en zuid aan de Molenstraat, nevens de gendarmerie. (De voor een paar jaar gesloten herberg het «Meuleke» was dus het oude huis met die naam niet : het echte «Meuleke» staat er recht over, aan de andere kant van de Heerstraat.

Bemerk dat men binnen deze heerlijkheid, ten oosten van de Hul, de zogenaamde Wildernissen vindt, evenals de Klijtebos en Dobbelaere vijver. Dit duidt genoegzaam op de vroegere toestand van dit gewest, dat dan ook gedeeltelijk, later de naam van Boswijk gekregen heeft.

* * *

De heerlijkheid van *Reibroek* lag oost aan de Klytestraat, op beide kanten van de straat van Lo-kerk naar Nevele ; zij strekte zich uit tot dicht tegen de grenzen van Nevele, zonder die echter te raken. Een zeer grote enclave van Reibroek lag op de zuidkant van de Gentweg, tussen de Heerstraat en de Varezeelstraat en paalde op het Smessestraatje (Klein Lijkstraatje in de atlas der buurtwegen !) met een klein hoekje aan het gros van de heerlijkheid.

Het foncier van de heerlijkheid was het goed te Reibroek, dat noordoost van het Kannegat ligt. De vierschaar stond langs de Gentweg, rechtover het Smessestraatje, op de Lindebult.

Binnen deze heerlijkheid lag het uitgestrekte goed te Beerblock, dat zijn naam ontleend heeft aan die van zijn voormalige bezitters.

De heerlijkheid van Reibroek mag niet verward worden met het leen te Reibroek. Dit leen, dat gelijk de heerlijkheid trouwens ook, een leen van Nevele was, lag op de heerlijkheid van Nevele-in-Lotenhulle, te zuid-oosten van het goed te Reibroek en langsheen de grenzen met Nevele en Poesele.

Te noteren dat de heerlijkheid Reibroek geen uitstaans heeft met de wat meer noordwaarts gelegen wijk Reibroek op Hansbeke, alhoewel dat dit wel een aanduiding is dat gans dit gewest vroeger wel deze naam zal gedragen hebben.

* * *

De zinning van Reibroek was een leen dat gespleten geweest was van de heerlijkheid van Reibroek en dat zekere heerlijke rechten bezat op enkele percelen grond. De meeste

van deze percelen lagen aan het Groot Lyckstraatje, dicht de Lentakker en waren deel van de hofstede van het Klooster van Deinze.

* * *

De heerlijkheid van *Varezele* (of *Varizele*) lag in de zuidoosthoek van de gemeente en paalde zuid aan de Poekbeek en daarover de gemeente Vinkt, oost aan de gemeente Poesele.

Het foncier van deze heerlijkheid was de hofstede *Varezele*, die staat langs de *Varezelestraat* (die over de voortzetting zuidwaarts is van de *Klytestraat*), bijna rechtover de *Breemeerstraat*.

De aanduiding op de stafkaarten van *Varezele* voor een hofstede tussen de *Gentweg* en de *Breemeerstraat*, niet ver van de grens met *Poesele*, is dus vals.

Deze hofstede, die renteerde onder *Varezele*, zou men de hofstede de *Cruytere* kunnen noemen, naar de naam van haar eigenaars in de 17e eeuw.

Meer noordwaarts nog, tussen de *Gentweg* en de weg van *Lo-kerk* naar *Nevele*, staat een andere hofstede, die leen van *Varezele* was, en die, om dezelfde reden, hofstede van *Branteghem* kan geheten worden.

De hofstede *Varezele* is een dubbele hofstede, in deze zin dat er twee stellen gebouwen (twee huizen, twee schuren, twee stallingen) nevens elkander staan.

Deze toestand dateert reeds van in het begin van de 17e eeuw, toen *Varezele* voor $\frac{2}{5}$ aan Ch. d'Allegambe toebehoorde en voor $\frac{1}{5}$ aan Pieter van Alstein.

* * *

De hiervoren besproken heerlijkheden (het *Nevelse*, *Oudegoede Varezele* en *Reibroek*) vormen te samen een grote vierkante blok die nagenoeg $\frac{2}{5}$ van *Lotenhulle* beslaat.

Los van deze blok, in de noordwesthoek van *Lotenhulle*, lag een ander leen van *Nevele*, de Heerlijkheid te *Barel*, dat nagenoeg 40 ha uitgestrekt was.

De omwalde hofstede van het goed te *Barel* was er het foncier van. Vóór dit goed, op de oostzijde van de straat, ligt

de eveneens omwalde hofstede van het klein goed te Barel.

* * *

Midden in de voormelde grote blok die van het leenhof van Nevele afhing, lag een niet Nevelse enclave van ongeveer 15 ha, de heerlijkheid van de *Proostdij van Sint-Donaas te Brugge*. Deze heerlijkheid was vroeger het bezit geweest van die proostdij, maar was in de 16e eeuw, toen het bisdom Brugge opgericht werd, samen met andere goederen, aangewezen geweest om de bisschop een inkomen te verschaffen.

Deze heerlijkheid had een baljuw en een volle bank van zeven schepenen; zij bezat het lage en het hoge justitierecht.

De heerlijkheid van de Proostdij strekte zich uit in 35 parochies van het Brugse Vrije; daarbuiten had zij nog 7 baljuwschappen, waarvan Lotenhulle er een was. Dit lag aldaar op de oostkant van de Klijtestraat, op beide zijden van de Gentweg.

De molen van de Proostdij werd slechts op het einde van de 18e eeuw gebouwd: in 1785 spreekt men nog van de nieuwe molen. Hij werd voor enkele jaren afgebroken.

* * *

Gans de noordkant van Lotenhulle, groot omtrent 500 ha, bijna $\frac{1}{3}$ van de parochie, was heerlijkheid van *Schuurveld*. Zij strekte zich uit van aan de grens met Ruiselede tot aan de grenzen met Hansbeke en Nevele. Zij strekte zich eveneens uit op een groot deel van de zuidoostkant van Aalter en op de zuidkant van Bellem.

Deze heerlijkheid had een baljuw en zeven schepenen en bezat het justitierecht in alle graden.

Haar foncier was het goed te Schuurvelde, dat in de noordoosthoek van de gemeente ligt. Deze heerlijkheid behoorde in de 14e eeuw aan Jan van Schuurvelde. De Potter en Broeckaert (*Geschiedenis van Bellem*) schrijven dat deze goederen om een hun onbekende reden door de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, aangeslegен geweest waren, die ze aan zijn bastaardzoon Jan Van Vlaanderen, gezegd «zonder land» gaf. Een tekst op blz. 69 van de *l'Espinoi*, «*Antiquité et noblesse de Flandres*», schijnt zulks te bevestigen.

Jan van Drinkham, zoon van Jan zonder land, werd vervolgens heer van Schuurveld. Toen ten slotte de kleinzoon van eerstgenoemde Philips van Drincham zonder erfgenaam overleed, keerde Schuurvelde terug «anden buut», d.i., aan het domein van de graaf van Vlaanderen. (Leenboek Oudburg Gent, 1504.).

In 1577 werd de heerlijkheid van Schuurveld, samen met die van Bellem, door de Majesteit verkocht aan M^{her} Charles Rijm, heer van Ekenbeke op Aalter. Beide lenen en heerlijkheden werden verenigd tot een heerlijkheid, die de naam kreeg van «Bellem en Schuurveld» en die van de Wetachtige Kamer van Vlaanderen zou afhangen. De kasselrij van de Oudburg van Gent, van wie Schuurveld tot dan toe afgehangen had, protesteerde daartegen, doch deze toestand bleef ongewijzigd voortbestaan tot op het einde van het oud regiem.

Op het punt waar de Schuurveldebeek de grens tussen Lotenhulle en Nevele begint te vormen, vindt men de «Meuledam van Schuervelde» — Het zou hier dus een watermolen gestaan hebben, waarvan echter niets geweten is. Suggestief echter is, dat de straat die van Lotenhulle-dorp naar Hansbeke voorbij deze molendam loopt, «Meulestraatje» geheten wordt.

Enkele honderden meter te zuiden van deze dam, daar waar het gezegd «Meulestraatje» de Malsemstraat kruist, vindt men in het midden van de 18e eeuw melding van een molenwal op Schuurveld. Ook van deze molen is niets geweten.

* * *

In de zuidoosthoek van Lotenhulle lag de heerlijkheid van *Voormezele*, ongeveer 100 ha uitgestrekt. Deze had een baljuw en een volle bank van zeven schepenen. Zij hing af van de heerlijkheid van Voormezele bij Ieper. Haar loncier was het goed te Voormezele, gelegen langsheen de Heerstraat.

Voormezele strekte zich uit met een klein hoekje op Pocke.

* * *

De heerlijkheid van het *Dendermondse*, groot ongeveer 25 ha, omvatte nagenoeg gans de dorpskom van Lotenhulle.

Zij hing af van de heerlijkheid en baronnie van Ingelmunster, die op haar beurt afhing van het leenhof van Dendermonde.

De heerlijkheid had een baljuw, zeven schepenen en bezat justitierecht in alle graden.

Haar foncier was het goed te Pittem, gelegen iets ten noorden van de kerk, en waarvan de hofstede thans beter gekend is als de «stokerij». De vierschaar stond op de hoek van de Kerkstraat en van de zogenaamde «Lijkweg», d.i. ongeveer rechtover het oude huis Hulin.

* * *

De heerlijkheid van *Schoonberge*, waarvan de zetel te Aalter was, had te Lotenhulle, in het gewest van Schuurveld, langs de noordkant van de Malsemstraat, een enclave liggen van ongeveer 25 ha groot. Deze heerlijkheid was een leen van het Land van de Woestijne, te Aalter en zijn foncier was het Schoonbergebos aldaar. Zij vermocht een baljuw en zeven schepenen te hebben, doch had alleen het lage justitierecht (d.i. verkopen van goed, wezenstaten en zo meer).

* * *

De heerlijkheid van *Buigezele*, waarvan de zetel eveneens te Aalter was, strekte zich uit in de uiterste noordwesthoek van Lotenhulle. Haar uitgestrektheid in deze gemeente was ongeveer 17 ha. Haar foncier was het Walleke van Buigezele, gelegen te Aalter, dicht bij Akspoele en dat pas over enkele jaren gedempt werd.

Deze heerlijkheid vermocht een baljuw en zeven schepenen te hebben en had enkel het lage justitierecht. Zij hing af van Weibroek op Aalter, welke heerlijkheid zelf een leen was van Woeste op Aalter.

Het komt hier te pas er op te wijzen dat, in tegenstelling met wat de Potter en Broeckaert schrijven (Geschiedenis van Lootenhulle) de schermutselingen tussen de Gentse Witte Kaproenen en de Brugse vaartdelvers niet aan het Oud Leike plaats vonden, maar wel tussen Aalter, Knesselare en S. Joris. Deze feiten immers gebeurden in 1579 en het delven voor de vaart van Brugge naar de Leie aan het Oud Leike had slechts in 1585 plaats! Zoals geweten lukten de Gentenaars er eveneens in dit werk na enkele maanden te doen stilleggen. Het project van een vaart naar Deinze werd toen opgegeven en in

plaats daarvan kwam er van 1615 tot 1625 een vaart naar Gent. (Zie : van Severen : «Bruges, port de mer».)

* * *

Er was, ten slotte, de heerlijkheid van *Poeke*, waarvan de zetel in die prochie was.

Men moet vooraf weten dat de Poekebeek, tot in de 17e eeuw, van af het punt waar de huidige grenzen van Lo, Poeke en Ruiselede samenkomen tot aan samenvloeiing met de Zwaluwenloop (Swaelmenloop), alwaar de heerlijkheid Voor-mezele begint, de grens tussen Lotenhulle en Poeke vormde.

Aldus bevond zich een groot stuk van de heerlijkheid *Poeke* binnen de prochie Lotenhulle.

De oostgrens van de heerlijkheid Poeke binnen Lotenhulle was tevens de grens tussen de Kasselrij van de Oudburg van Gent en die van Kortrijk.

Toen in de eerste helft van de 17e eeuw de landboeken van Poeke en Lotenhulle opgemaakt geweest zijn, werd het Kortrijkse deel van Lotenhulle gans aan Poeke toegewezen.

Doch op een zekere plaats, ten zuidoosten van de molen van Oudegoede, liep de grens tussen beide gemeenten dwars door verschillende partijen land. Het is wellicht hierom dat de delen van de partijen die Kortrijks waren, in de omstellingen van de belastingen van Lotenhulle van de 18e eeuw opgenomen werden, onder de benaming van «Splete Cortrijk».

Tenslotte heeft het kadaster dit laatste feit bekrachtigd, door het betwiste deel, een driehoek van nog geen 5 ha groot, aan Lotenhulle toe te wijzen. Zoals deze gemeente, binnen haar huidige grenzen, toch 5 ha grondgebied heeft dat vroeger onder de heerlijkheid Poeke en binnen de Kasselrij van Kortrijk lag !

Op het aan Poeke afgestane deel van Lotenhulle (op de «splete van Poucke in Loo», zegt het landboek van Poeke) ligt het reeds zeer oude goed te Leurbroek, waarvan 10 bunder echter leen van Schuurveld waren.

Arthur VERHOUSTRAETE

8-3-1958.

IETS OVER DE OUDE WEEKMARKT TE NEVELE

Het marktpllein gelegen te midden van het dorp, was zeer vroeg een handelsplaats bij uitstek, want het strekte zich uit langs de oude heerbaan komende van Kortrijk, ook de Izegemse heerweg genoemd. Nabij de markt kruiste ze de oude rivier de Kale, in wiens nabijheid het versterkt kasteel van de heer van Nevele oprees.

Bij de geleidelijke aangroei van de «Stede van Nevele» steeg eveneens de belangrijkheid van de markt. We zien dat de weekmarkt voor het eerst vernoemd werd in de XIVe eeuw, terwijl de zwijnsmarkt in de XVe eeuw in gebruik genomen werd.

Langs dit marktpllein rezen er heel spoedig «commercie huizen» op namelijk «De Inghele», «De Croone», de stokerij en herberg «De Roos», «De Swaen», «De Hert», «De Flaen», «De Maen», alle gekend in 1500 en 1547. Al deze voornamelijk huizen leunden onmiddellijk aan tegen het marktpllein, eveneens de «boterwaag» en het «Corenmetershuis» gelegen op de hoek van de markt met de huidige Kernemelkstraat, toen de Meulenstraet genoemd.

De zwijnsmarkt lag op ongeveer een 50 tal meter in oostelijke richting van de marktplaats langs de noorderkant der St. Jansstraat, en paalde noord aan de Kale, op de plaats de «Oude wal» genoemd, een zeer geschikte los- en laadplaats op deze rivier. Hiernaast stond het neringshuis «St. Huibert». Dit alles verdween in 1845 bij het delven van het kanaal van Schipdonk.

Op deze wekelijkse markten welke alle dinsdagen plaats hadden onderscheidde de Nevelaars zich zo bijzonder door hun talrijke kramen dat ze weldra van wege de Franse bezoekers de bijnaam van «Forentiers» ontvingen. Het graan meten bracht

in 1580 reeds 29 pond op, terwijl dit terug liep tot 2 pond in 1774, wegens het instellen door het magistraat, van de zgn. Nevelse maat.

De tijd van achteruitgang werd spoedig gekenmerkt met een herophloei bij het vaststellen van de nieuwe meet-, weeg- en plaatsrechten in 1781. Het plaatsgeld beliep 1 oortje, per 3 steen vlas of werk, het garen tot 2 groten per pond, ieder kraam betaalde 1 oortje plaatsgeld.

De op de markt komende produkten bestonden hoofdzakelijk uit eieren, boter, vlas, garen, werk, en alle soorten granen, aardappelen en fruit.

Op de zwijnsmarkt werden er varkens, koeien, runderen, en paarden te koop aangeboden.

Op 20 ventose jaar 13, werd er een nieuwe regeling van het plaatsgeld aangenomen, ze beliep 2 cent per 25 eieren, 3 cent per 2 kg. boter, 2,5 cent per 25 kg. aardappelen, 4 cent voor 25 kg. appels of peren, 4 cent per 25 kg. granen, 4 cent per stuk werk, 4 cent voor 10 kg. linnen. Het plaatsgeld bedroeg 9 cent voor een «etalage mobile» terwijl voor 3 meter in het vierkant de prijs van 27 cent werd aangerekend.

Voor de zwijnsmarkt gold de volgende tarief, paarden per hoofd 9 cent, koeien, runderen, vaarzen per hoofd 4 cent en varkens per stuk 9 cent.

Om deze markt welke verschillende op- en afgaande perioden van bloei en ondergang kende, terug te doen «frequenteren» besloot het gemeentebestuur een premiestelsel in te richten, welke in voege trad op 20 ventose jaar 15.

De kramen die de grootste hoeveelheid aardappelen, eieren, boter, garen, linnen, konijnevelen, peren, appels ofwel het grootste aantal dieren op de markt brachten ontvingen van de gemeentelijke marktkommissaris puntenkaarten. Wie nu de meeste punten bezat na zes maand werd in het bezit gesteld van zeer waardevolle prijzen, waaronder zakdoeken van 5 en 9 fr., zilveren centuursluitingen en zilveren uurwerk, verzilverde tabakdozen, enz. Dit stelsel bracht met zich mede dat de markt terug zeer goed «frequenteerde» volgens de beschrijving van de gemeentesecretaris in het verslag van 1 Germinal jaar 15.

De 14 mei 1823 werd een nieuwe balans met strengen en gewichten aangekocht voor de waag. De opbrengst ervan bedroeg 141 gulden en het plaatsgeld 75 gulden.

Toch zou deze welvaart snel verminderen, want op 14 september 1858 schrijft de gemeentesecretaris in zijn verslag, Art. XIII «Merkten» «Onze wekelijksche markt is zeer gering, den eenigen handel bestaat in rogge, tarwe, haver, boter, eieren en garen, de oorzaak hiervan is toe te schrijven aan de nabijheid van de merkten van Gent en Deinze en het gemak der steenwegen daer toe lijdende».

Een jaar later tracht men de markt te redden met terug een premiestelsel in te voeren, wat opnieuw enige verbetering met zich bracht. Op 22 september 1852 werden de «Condissen van de meet- weeg- en plaatsregten terug versoepeld». De boter werd slechts 2 cent per kg. belast. Terwijl de plaats- en weegrechten enkel zullen verschuldigd zijn op de marktdagen, voor de waren die zullen in het dorp gebracht worden gedurende de voormiddag tot 12 u. 's middags.

De 2 februari 1869 werd er terug een opbeuringspremie gestemd ten belope van 175 F.

Stilaan laat de concurrentie van de weekmarkt van Deinze zich gevoelen. Vele inwoners en landbouwers van Nevele trekken per kruiwagen of te voet, beladen met boter en eieren langs het jaagpad van het kanaal naar Deinze.

Toch blijft de weekmarkt van Nevele nog redelijk bezocht. In de «Wegwijzer van Gent en de Provincie Oost-vlaanderen van 1886» wordt de dinsdagmarkt van Nevele nog vernoemd als druk bezocht.

Nochtans liep de markt op zijn einde. In 1889 richt de huurhouderij Kamiel Bettens een dienst in met de Char-à-banc (zie jaarboek VIII 1957, Appeltjes van het Meetjesland) op Deinze. En dit om de Nevelaars toe te laten deze markt wekelijks te bezoeken.

Dit was dan ook de ondergang van de Nevelse markt, welke stilaan zijn bezoekers zag achterblijven. De laatste dinsdag van september 1904 werd er voor het laatst markt gehouden te Nevele.

Twee jaar later evenwel deed de gemeentesecretaris Kamiel Van de Castele met enige ingezetenen een poging om de markt terug in te richten. Deze poging werd echter niet met de verwachte uitslag bekroond, zodat het bij deze enige poging bleef.

Zo moest ten slotte de markt van Nevele het afleggen tegen zijn machtiger mededinger van Deinze.

A. JANSSENS

BRONNEN

Het Cijnsboek van de stede van Nevele 1781.

Ontvangboek van de kerke van Nevele van 1791 tot 1795.

Registers van beraadslagingen van het college en de gemeente — raadjaar 15, 1823, 1827, 1833, 1838, 1852 tot 1885.

Met dank aan de gemeentesecretaris A. Van de Castele met wiens toelating vermelde stukken ter inzage konden worden genomen.

BOEKBESPREKING

BEDEVAARTVAANTJE IN OOST-VLAANDEREN

door Renaat van der Linden.

Gent 1958. 366 blz. en XXXII blz. inleiding.

Zeer veel platen. In eigen beheer.

(Godveerdegemstraat, 15, Zottegem).

Prijs 450 F.

De lof van dit standaardwerk werd reeds genoeg bezongen. Laten we het hier nog eens speciaal aanbevelen aan onze heemkundigen van het Meetjesland. Onze streek is trouwens goed vertegenwoordigt in dit boek : Aalter, Assenede, Bellem, Eeklo, Ertvelde, Evergem, Kaprijke, Maldegem, Ronsele, Sint-Jan-in-Eremo, Sleidinge en Waarschoot kregen een beschrijving als bedevaartplaats.

D. V.

HET MEETJESLAND AAN DE EER

In zijn zitting van 22 mei 1958 heeft het Oostvlaams Verbond der Kringen voor Geschiedenis de *eerste prijs* in de wedstrijd voor plaatselijke geschiedenis toegekend aan ons medelid de heer Achiël DE VOS, secretaris van het Genootschap. Dit voor de studies : «*De Bevolkingsevolutie van Evergem, Lovendegem, Sleidinge, Waarschoot en Zomergem gedurende de XVIIe en de XVIIIe eeuw*» en voor : «*De Middeleeuwse Loop van de Durme en haar bijrivier de Poeke*».

Namens de redactie wensen wij onze ijverige secretaris vanharte proficiat.

FOLKLORE DER VEEARTSENIJKUNDE

REMEDIE TEGEN BESMETTELIJKE VEEZIEKTEN

Op 5 september 1714 vaardigde de Kasselrij van de Oudburg, naar het voorbeeld van het Land van Waas, een remedie uit ter bestrijding der toen heersende veeplaag. Om zijn directheid en schilderachtigheid laten wij bedoeld stuk hier in zijn geheel volgen.

«Ten versoecke van d'Edele Heeren hoogh bailliu, ende Hooftschepenen van den Lande van Waes, is d'onderschreven remedie, ende saemen de methode van Cureren der grasserende Sieckte der Hooren beesten in het Landt van Waes gheschreven uyt den mondt van Lenaert van de Poele, mareschal ende Peerde meester, residerende ende woonachtigh binnen de prochie van Ste-nicolaes.

Voor Eerst sal men kennen ende weten dat eene beeste gheinfecteert is van de grasserende sieckte, schoon sij nogh al Eeten ende drincken ghelijck sij bij naer plachten, als sij beginnen te kraektanden ende ruigh seever ofte quyl uyt hemlieden backhuys beginnen te losen, ofte Laeten Loopen, ende dat hunne tonghe heet wort, ende dick.

Ten tweeden dat sij beginnen op te stoppen van hunnen dreck te ontlasten, met dit verschil datter sommighe beesten veel meer ontlasten ofte dreck quyt worden als sij plegsen, en datter sommighe dunne waterachtighe afganghen krijghen. Item sommighe bloedt en etter, wanneer sij seer mager ende slap worden.

Ten derden dat de Beesten in hunne ooghen vierigh ende roodt worden, ende t'wit geylachtigh.

Ten vierden, dat de oorens sluis ende caut worden. Wanneer men de voorseyde teekenen heeft, soo hebbe ick onder-

vonden dat dese volghende remedien de beesten het meestendeel gheholpen hebben.

Men moet de beesten, om dat quaet aerdighe stoffen die d'Inwendighe partijen nu gheinfecteert heeft, naer uytwendighe te brenghen, ende alsoo te dissiperen ende te Cureren. Eerst voor al van het vier doen steken, met vier wortels, ofte nies wortel (*helleborus niger* int Latijn gheseyt) int hanghen van alle twee de billen.. item oock inden schenckel van de twee voorste teenen. Item oock int hanghen vande borsten, met de reflectie dat in elcke bil moeten ghesteken worden drij stucken van de voorschreven vier wortel, ofte nies wortel, eenen vingher van Elckanderen, ende oock van ghelijcken inde borst, maer niet in de Beenen ofte Schenkel aldaer maer eenen vier wortel in Steeken. ende deselve aldaer Laetende in steken, ende tot dat deselve vier wortels daer van selfs uyt vallen met die reflectie dat deselve vier wortels maer en moghen ghesteken worden tusschen vel en vleesch, ende dat wanneer deselve vier wortels ghesteken sen, dat men alsdan daer boven op moet strijcken met versche boter ofte verckens vet.

Ten tweeden wanneer men hun backhuys nu bevint heet te worden, van Eerst af moet men het selve wasschen met het volghende, te weten men neemt een half pinte schoon water, ende een half pinte azijn, waer inne weeckende vlier bloemen Ruyte. Donder blaeren, ganserick van Elck een half handt volleken met een weynigh sant, ende hier mede drij à vier reysen den mont wasschen sdaeghs.

Wanneer sij nu op stoppen ofte traegh afgaen, men moet alsdan de Beesten met eenen hanten schoen Inghieten desen dranck nemende : twee potten versch, half bier, daer inne menghelende seep een vierendeel, ende soo wanneer daer mede noch niet behoorlijk af en gaen, so moet men dit alsoo twee mael sdaeghs continueren, te weten smorghens voor dat hen Eeten ghegheven wort, ende S'avonts oock, met die reflectie, wanneer de beesten nu beginnen behoorelijk ende naturelijk af te gaen, dat men alsdan met die remedie moet ophauden.

Soo wanneer de Beesten nu te veel afgaen, ofte bloedt ofte Eiter afgaen, soo moet men deselve twee maels sdaeghs te weten 's morghens ende S'avonts ingeven galnoten om een stuyver bolus *armenus*, seghel aerde oft terra sigillata van Elck om een stuyver tsamen ghemengelt, ende dit in drij reysen

ingheven met wat warm half bier, bovendien hun nogh gheven-
de daeghelijcx half bier, een once Veneetschen triackel.

Voorder soo wanneer de Beesten met deselve sieckte be-
vanghen sijnde, ende gheen en afganck te veel hebbende, soo
moeten sij tweemaal sdaeghs, te weten smorghens ende Savonts
ghebruycken ende nemen poeder van Comijn saet, annijs Saet.
Bakeleer, fenu griek, gallisie poeder, geneverbesiën, poeder van
Docke blaeren, ofte pest wortel, van Elck een half vierdendeel,
ende dit alles tot poeder ghestampt, ende van dit poeder de
beesten een goede handvol met een once Veneetschen
triaeckel, in wat meer als een pinte bier, ghemenghelt, in-
gheven ende hier mede tweemael sdaeghs continueren tot dat
sij ghenesen zijn.

Voorders moet men de beesten Laeten drincken, nemende
twee à drij handtvollen tarwe gruys, goublommen, een handt
vol docke blaeren, ofte pest wortel Kruyt, een handt vol in
eenen ketel met water ghecocht, en hier van twee à drij testen
ofte teylen in hunnen ordinair drack ghemenghelt.

Daer de stallen gheinfecteert sijn, moet men wel obser-
veren, dat deselve daeghelijcx ghesuyvert ende uytghekuyst
worden, ende dat men de ghesonde beesten van de gheinfec-
teerde afscheyt, ende Elders in andere stallen transporteert.
noteert dat men de stallen moet roocken met ghebrande ge-
neverbesiën

Te noteren, wanneer de Beesten niet en willen Eten, soo
moet men hun gheven door onderhoudt, te weten, nemende
twee potten half bier, daer onder menghelende ses eyers met
de witten daer bij doende, ofte brockelende twee à drij sneden
roggenbroodt, ende dit samen Laetende koeken tot dat het
alles wel kleyn ghemengelt is, ende dit hun met eenen hauten
schoen inghevende drij mael sdaeghs.»

A. DE VOS.

Rijksarchief Gent, fonds Oudburg nr. 285, f° 227 r° en vlg.

LEDENLIJST

(Afgesloten op 1 december 1958)

BESTUURSLEDEN

- Dr. Elisabeth DHANENS, provinciale Inspectrice, Boelare, 99, Eeklo, voorzitter
Dhr. Prudent RYCKAERT, apotheker, Dekenijstraat, Zomergem, penningmeester
Dhr. Achiel DE VOS, onderwijzer, Eindeken, 14, Evergem, secretaris
Dhr. Oskar LIPPENS, bediende, Gentstraat, 11a, Lembeke, pers- en propagandaleider

STEUNENDE LEDEN

(minstens 500 F)

GEMEENTEBESTUUR VAN AALTER
BASSEVELDE
EEKLO
EVERGEM
LEMBEKE
LOVENDEGEM
WAARSCHOOT
ZOMERGEM

LEDEN

AALST

E. H. Jan Colpaert, onderpastoor, Esplanadeplein, 6
Stadsbibliotheek

AALTER

Dhr. Jan Alyn, onderwijzer, Lostraat, 4
Dhr. Karel Bockaert, nijveraar, Brug
E. H. L. Boterdaele, onderpastoor
E. H. Achiel Boussen, onderpastoor
Dhr. August Cocquyt, Architect, Brugstraat
E. H. Pierre De Wulf, aalmoezenier, Nobelstede
Dhr. M. Haers, tandarts, Stationstraat, 52
Dhr. Maurits Michiels, Yzerstraat, 20
Parochiale Bibliotheek
St.-Gerolfsinstituut, Konter, 8
Dhr. Raymond Van den Broecke, burgemeester
Dhr. Marcel Van Ruymbeke, leraar
Dhr. Arthur Verhoustraete, Lostraat, 55

ADEGEM

Dhr. Jackie Boels, Dorp

Gemeentebestuur

E. H. Urbain Haes, onderpastoor, Staatsbaan, 44

Parochiale Bibliotheek

Mej. Christine Tuypens, regentes, Dorp, 22

Dhr. Pierre Van Cleemput, onderwijzer, Staatsbaan, 74B

ANTWERPEN

Stadsbibliotheek, Conscienceplein

ASSEBROEK

Dhr. Hervé Stalpaert, schoolhoofd, Bossuytlaan, 9

Dhr. Daniël Verstracte, leraar, Engeldalelaan, 19

ASSENEIDE

Dhr. Alfred Cruyl, brouwer, Leegstraat, 26

Dhr. Omer Pauwels, Muikem, 38

Dr. Th. Verstracte, Hoogstraat, 60

BASSEVELDE

Dhr. Gerard Dhanens, burgemeester

Dhr. Noël Kerckhaert, Dorp

Parochiale Bibliotheek

Dhr. Etienne Van Acker, leraar, Dorp

BELLEM

Dhr. Emiel Mettenanxt, gepensioneerde, Dorp

BRUGGE

Brugse Boekhandel, Dijver, 2

Dhr. Marcel Casteleyn, Karel de Stoutelaan, 144

Dhr. Julien Haentjes, architect, Albrecht Rodenbachstraat, 5

E. H. Lowijck, legeraalmoezenier, Leegweg, 16

Rijksarchief, Academiestraat

E. H. A. Viaene, Annunciedenstraat, 76

Dhr. Renaat Viane, beenhouwer, Schaarstraat, 29

BRUSSEL

Koninklijke Bibliotheek

Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen

Ministerie van Openbaar Onderwijs, Directie Schone Kunsten

Vrije Universiteit

DAKNAM

Dhr. Hugo Arens, Rechtstraat, 14

DEINZE

Dhr. Gerard Noë, apotheker, Tolpoortstraat, 126

E. H. Albert Van der Mijsbrugge, Directeur St.-Vincentiuskliniek (†)

DOORNIK

Dhr. Honoré De Schepper, leraar Koninklijk Atheneum

DRONGEN

Z. E. H. Georges Gijssels, professor, St.-Paulusseminarie, Beekstraat, 36

Dhr. Lucien Roggeman, Mariakerke steenweg, 75

EEKLO

Mevrouw Baelde-Roegiers, Stationstraat, 10

Dhr. André Baudts, technisch ingenieur, Gentse steenweg, 40

Bibliotheek St.-Vincentius, Boelare 25

Bibliotheek Willemsfonds, Lijnendraaierstraat, 10

Dhr. Achiel Clyncke, Oostveldstraat, 184c

Dhr. Maurits Coemelck, Molenstraat, 5

Dhr. Louis Cornelis, Stationstraat, 23

Mevrouw Gaston Dauwe, Boelare, 46

Dhr. Joris De Bruyckere, beroepsmilitair, Collegestraat, 45

Dhr. Emiel Declercq, Paterstraat, 30

Dhr. J. De Coninck, Architect, Leopoldlaan, 14E

Dr. Michel De Jonghe, Stationstraat, 56

Dr. Paul Deleu, St.-Jansdreef, 1

E. H. Georges De Neve, leraar, St.-Vincentiuscollege

Dhr. M. De Saeytijd, Leopoldlaan, 18

E. H. Jozef De Smet, St.-Vincentiuscollege

Dhr. Arthur De Vlieger, onderwijzer, Raamstraat, 38

Mej. Dr. Elisabeth Dhanens, Provinciale Inspectrice, Boelare, 99

Dhr. Armand Engels, Stationstraat, 15

Dhr. Norbert Feliers, Raamstraat, 29

Dhr. W. Fiems, Tielstersteenweg, 16

Dhr. Willy Gernaert, Stationstraat, 23

Dhr. Maurice Goethals, burgemeester, Kerkstraat, 12

Mevrouw Roger Goethals, Boelarestraat, 121B

Dhr. Rudolf Goethals, Gentse steenweg, 50c

Dhr. Marcel Haek, Peperstraat, 52

Dr. Alfons Haemers, Paterstraat

Dhr. Willy Heene, Aannemer, Boelare, 83

Dhr. Bernard Huysman, landbouwer, Busch, 1

Dhr. Paul Leroux, apotheker, Markt, 57

Dhr. Paul Locufier, Molenstraat, 198
 Dhr. Joost Marechal, Brugse steenweg, 77
 Normaalschool O. L. Vr. ten Doorn
 Stedelijke Jongensschool
 Mej. Christiane Stockman, Molenstraat, 130
 Dhr. A. Strijmes, Kon. Albertstraat, 61
 Dhr. Achiel Tourny, Eikelstraat, 46
 Dhr. Remi Van Brabandt, Molenstraat, 46
 Dhr. Karel Van Cauwenberghe, architect, Boelare, 128
 Dhr. Georges Van Damme, ingenieur, Tieltersteenweg, 58
 Dhr. Edgar Vandegenachte, leraar, Molenstraat, 89
 Dhr. Jozef Van den Bulcke, Molenstraat, 35
 Mej. Marie-Aimée Van de Woestijne, onderwijzeres, Kerkstraat, 44
 Dr. Fritz Van Hecke, Kon. Albertstraat, 57
 Mej. Lea Verbiest, Molenstraat
 E. H. René Vereecke, leraar, St.-Vincentiuscollege
 Dhr. Willy Vervaeke, Gentse steenweg, 112
 Dhr. Marin Vlacminck, ingenieur, Gentse steenweg

ETTELGEM

Z. E. H. Jozef Raes, pastoor

EVERGEM

Dhr. Jules Canty, bediende, Langerbrugse straat, 99a
 Dhr. August De Meyer, Kerkbrugge, 29
 Dhr. Gaspar De Reu, technisch tekenaar, Elslo
 Dhr. André De Schepper, schepen, Eindeken, 31a
 Dhr. Achiel De Vos, onderwijzer, Eindeken, 14
 Dhr. Jos. De Waele, nijveraars, Elslo
 Dhr. Omer De Wispelaere, schepen, Doornzeelse straat
 Dhr. Franz Dumolin, dienstoverste, Eilandstraat, Langerbrugge
 Dhr. Jean Maertens de Noordhout, nijveraars, Heffink
 Rechter Georges Nuytinck, Stationstraat, 43
 Parochiale Bibliotheek Belzele
 Parochiale Bibliotheek Centrum
 Parochiale Bibliotheek Doornzele
 Parochiale Bibliotheek Langerbrugge
 Parochiale Bibliotheek Wippelgem
 Dhr. Cyriel Plaetinck, onderwijzer, Hoeksken, 7
 Dhr. Jacques Schoorman, Ommegangstraat
 Mej. Beatrice Steels, onderwijzeres, Kerkbrugge, 44
 Dhr. Antoon Steyaert, tandarts, Hoeksken
 Mej. Maria Van Cauwenberghe, Eindeken, 31
 Z. E. H. R. Van Hoecke, pastoor, Wippelgem
 Dhr. Paul van Hoorebeke, nijveraars, Langerbrugge
 Dr. Medard Van Hylte, Kapellestraat
 Dhr. Achiel Versyp, Doornzeelse straat, 4A

G.AVERE

Z. E. H. Emiel De Keyzer, pastoor

GENK

Openluchtmuseum Bokrijk

GENT

Z. E. H. Jan Baudts, pastoor, Meulesteedse steenweg, 182(Muide)

Dhr. Jos. Bogaert, Ganzendries, 109

Dhr. Michel Boussauw, Scheepslosserstraat, 68

Dhr. Albert Boute, tandarts, Prinses Clementinalaan, 15

Dhr. Emiel Colle, Directeur-Ingenieur, Van Caneghemstraat, 9

L. H. J. Comand, Coupure, 89

Dhr. Raymond Dauw, Yzerlaan, 5

Dr. J. De Baets, Lousbergkaai, 32

Dhr. Paul De Groote, Kapiteinstraat, 12

H. E. H. Kan, De Kezel, president bisschoppelijk seminarie, Reep, 1

Dhr. Carlos De Rammelaere, Olifantstraat, 19

Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (Volkskunde)

Dhr. H. Fransoo, apotheker, Galgenberg, 1

E. P. L. Goegebuer, Academiestraat, 3

Dhr. Carlos Haemers, apotheker, St.-Jacobsnieuwstraat, 15

H. E. H. Kan, P. Loontjens, Nederpolder, 4

E. H. Orlent, onderpastoor, St.-Amandstraat, 50

Provinciaal Bestuur, Bisdomein, 3

Rijksarchief Gent

Dr. Paul Rogghé, studieprefect, Vaderlandstraat, 84

Dhr. M. Steels, inspecteur L. O., St.-Lievensdoorgang, 1

Stadsbibliotheek, Ottogracht

Universiteitsbibliotheek, Rozier

HANSBEKE

Dhr. Marcel Van Overbeke, gemeentesecretaris

HERDERSEM

E. H. Leon Eykelberg, onderpastoor, Grote Baan, 133

KAPRIJKE

Dhr. Cyril Van Hevele, Voorstraat, 75

Dhr. Antoine Victor, apotheker, Plein, 40

KNESSELAERE

Z. E. H. De Vleeschauwer pastoor

Dhr. Roger Moelaert, onderwijzer, Dries, 31

Parochiale Bibliotheek

Dhr. Alfons Ryserhove, onderwijzer, Kloosterstraat, 50

Dhr. Hilair Ryserhove, schepen, Nieuwstraat, 16

KORTRIJK

Stadsbibliotheek

LEMBEKE

Dhr. Omer Boone, schoolhoofd, Dorp, 13

Dr. Gerard Claeys, Kerkstraat, 19

Dhr. Benoni Dhanens, Heihoek

Dhr. Oskar Lippens, Gentstraat, 11a

Dhr. Paul Panis, koster

Parochiale Bibliotheek

Mej. Marie-José Van Hooteghem, lerares, Dorp, 6

LEUVEN

Universiteitsbibliotheek

LOKEREN

Stadsbibliotheek

E. H. R. Stock, Kerkstraatje, 1

LOTENHULLE

Z. E. H. Van der Sypt, pastoor

LOVENDEGEM

Z. E. H. Paul Pannekoek, pastoor

Dhr. Jean Roels van Kerckvoorde, vrederechter

LUIK

Universiteitsbibliotheek

MALDEGEM

Dhr. Laurent Cromheecke, Boudewijn Lippensstraat, 28

Dhr. Richard Cromheecke, Noordstraat, 21

Dhr. Georges De Vogelaere, onderwijzer, Strobrugge, 338

Gemeentelijke Bibliotheek

Dhr. August Standaert, Mevrouw Courtmanslaan, 71

Dr. G. Standaert, veearts, Nieuwstraat, 4

Dhr. Jozef Strijbol, tandarts, Nieuwstraat, 24

Dhr. Julien Van den Bossche, Brielstraat, 4

MARIAKERKE

Dhr. Gaston Lecompte, meester-kleermaker, Molenstraat, 125

Mevrouw E. Tieleman, Eeklose weg, 224

MECHELEN

Stadsbibliotheek

MIDDELBURG

Z. E. H. Leopold De Sutter, pastoor

Gemeentebestuur

Parochiale Bibliotheek

NAMEN

Instituut Moretus-Plantin, Rue de Bruxelles, 59

NEVELE

Dhr. Antoon Janssens, Karnemelkstraat, 54

NIEUWPOORT

Z. E. H. Pieter Declercq, pastoor, St.-Bernardusplein, 2

OOSTEEKLO

Dhr. Herman Roegiers, Kloosterstraat, 22

OUDENAARDE

E. H. André Standaert, leraar, O. L. Vr. college

Z. E. H. Robert Willems, pastoor-deken

RONSE

E. P. Petrus B. De Meyer, Steenweg op Elzele, 299

RONSELE

Gemeentebestuur

SCHELLEBELLE

E. H. J. Nollé, onderpastoor

SINT-AMANDSBERG

E. H. I. De Smet, onderpastoor, Begijnendreef, 16

Dhr. Firmin Robbrecht, onderwijzer, Alfons Braeckmanlaan, 177

Dhr. Edgard Van Dale, Victor Braeckmanlaan, 148

SINT-GILLIS-DE-ENDERMONDE

E. H. M. Steel, onderpastoor, Heldenplein, 1

SINT-JAN IN EREMO

Parochiale Bibliotheek

SINT-KRUIS-BRUGGE

Mej. Magda Cafmeyer, onderwijzeres, Moerkerke steenweg, 199
Dhr. Julten Duprez, Moerkerke steenweg, 91

SINT-LAUREINS

Dhr. Prosper Bauwens, notaris
Dhr. Herman De Keyzer, wisselagent
Dhr. Etienne De Reu, Dorpstraat, 81
Gemeentebestuur
Parochiale Bibliotheek

SINT-MARGRIETE

Gemeentebestuur
Parochiale Bibliotheek
Dhr. Prudent Van Hylste, burgemeester

SINT-MARTENS-LATEM

Dhr. Raf Van den Abeele, Kerkstraat, 17

SINT-NIKLAAS

Dhr. Arthur Hebberecht, Vijfstraten, 165
Dhr. Jozef Vandeviere, leraar, Heimolenstraat, 22B
Dhr. André Van de Walle, leraar, Parklaan, 29
Z. E. H. Henri Van Laere, Directeur Presentatie, Plezantstraat, 25

SLEIDINGE

Z. E. H. Godfried De Meulder, directeur, Dorpstraat, 184
Gemeentebestuur
Dhr. A. Lybaert, nijveraar, Polenstraat, 146
Parochiale Bibliotheek
Dhr. Walter Verplaetse, onderwijzer, Dorpstraat

SNELLEGEN

Z. E. H. J. Noterdaeme, pastoor

TIEGEM

Mevrouw C. Moortgat-Piessens, «Villa Albert»

URSEL

Dr. Paul Ackerman, Dorp, 1
Dhr. Remi De Muyter, ere-schoolhoofd
Parochiale Bibliotheek

WAARSCHOOT

Dhr. René Bonamie, onderwijzer, Nijverheidstraat, 1
Dhr. Firmin Bulté, meester-kleermaker, Kerkstraat
Dr. J. Buysse, Stationstraat, 39
Dhr. Firmin De Clercq, Berg, 11
Dhr. Marcel D'hont, onderwijzer, Nijverheidstraat, 55c
Dhr. Gerard Haers, tandarts, Schoolstraat, 61
Z. E. H. J. Schoorman, pastoor, Beke
Parochiale Bibliotheek
Dhr. Laurent Vereecke, regent, Schoolstraat, 55
Dhr. Alfons Verstraete, Hoge Voorde, 1

WATERLAND-OUDEMAN

Parochiale Bibliotheek

WATERVLIET

Dhr. Albert De Mulder, Molenstraat
Mej. Germaine Dhanens, Markt
Gemeentebestuur
Parochiale Bibliotheek
Dhr. Firmin Van de Poele, schoolhoofd

WETTEREN

E. H. Cyriel Smet, onderpastoor, Schoolstraat, 20

WINGENE

Dhr. Jules Fraeyman, apotheker

WONDELGEM

Dr. J. Cieters, burgemeester, Evergemse steenweg
Dr. L. Daeninck, Morekstraat
Dhr. Jules Mahy, Winkelstraat
Parochiale Bibliotheek

ZELE

Z. E. H. Edgard Dhanens, pastoor, Hutvelde

ZEIZATE

Dhr. Laurent De Cuyper, Kleine Markt
Dhr. Omer Hollebosch, apotheker, Westkade, 9
Dhr. Walter Preveent, Markt, 10
E. H. J. Vandenhout, Patronagestraat, 36

ZOMERGEM

Dhr. Emiel Claeys, Dreef
Dr. Jeroom De Buck, Dekenijstraat, 39
Parochiale Bibliotheek
Dhr. Maurice Ryckaert, Azaleastraat, 2
Dhr. Prudent Ryckaert, apotheker, Dekenijstraat
Dhr. Raoul Sonnevile, Kruisstraat, 1A
Dr. Van der Haeghen
Dhr. Maurits Van Hecke, Lange Boeken
Dhr. J. Verbrugghen, notaris
Ir. Jos Wille, bestendig afgevaardigde, Lt. Dobbelaerestraat, 14
Dr. Verdegem

ZONNEGEM

Z. E. H. Gaston De Smet, pastoor

ZOTTEGEM

Dhr. Elie Elias, leraar, Firmin Bogaertstraat, 16

BELGISCH CONGO

Dhr. Rudolf Maes, postbus 258, Usumbura (Ruanda-Urundi)

CANADA

Rev. Father De Roo, Archevêché, St.-Boniface (Manitoba)

IN MEMORIAM

Het Bestuur en de Leden van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland betreuren ten zeerste het afsterven van Mevrouw DUPLICE de SCHEPPER, van Watervliet, beschermid van het Genootschap sedert 1953.

De mildheid van de beschermvrouwe van het Genootschap was een zeer gewaardeerde steun in de uitgave van het Jaarboek.

Haar gebaar was een blijk van saamenhorigheid met de aktieve beoefenaars van de Heemkunde.

Zij was het laatste lid van een vooraanstaande Meetjeslandse familie, wier naam zij op die wijze heeft willen eren. Daardoor heeft zij tevens de erkentelijkheid van alle heemkundigen verdiend. Haar nagedachtenis zal in het Genootschap steeds levendig blijven.

E. D.

RUILDIENST

Eigen Schoon en de Brabander, Laken
Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent
Nationale Commissie voor Folklore, Serskamp
Land van Aalst, Vorst-Brussel
Kunst- en Oudheidkundige Kring, Deinze
Land van Dendermonde, Sint-Gillis-Dendermonde
Land van Waas, Sint-Niklaas-Waas
Culturele Kring, Zottegem
Oudheidkundige Kring, Oudenaarde
Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel
«Het Zwaantje», Bokrijk
Oudheidkundige Kring «De Vier Ambachten», Hulst
Oostvlaamse Zanten, Aalst
Wetenschappelijke Tijdingen, Sint-Amandsberg
Oudheidkundige Kring, Ronse
Land van Beveren, Kallo

INHOUD

Dr. Paul ROGGHÉ. Simon de Mirabello in Vlaanderen	5
Luc DEVLIEGHER. De Romaanse kerk van Adegem	57
M. ENGLISH. De kerk te Adegem in 1600-1700	65
A. DE VOS. Uit het vroegere volksleven	81
M. RYCKAERT. Zomergem onder de Geuzentijd 1566-1630	91
M. RYCKAERT. <i>Bijlagen</i> . I. Getuigenis van Pieter Van Hofstadt, pastoor van Zomergem	123
II. Getuigenis van Pieter Vande Velde, baljuw van Zomergem .	127
A. DE VOS. Franse invallen in Zuid-Meetjesland 1648-1713 . . .	135
A. VERHOUSTRAETE. Over de Heerlijkheden van Lotenhulle . .	151
A. JANSSENS. Iets over de oude weekmarkt te Nevele	159
BOEKBESPREKING	163
A. DE VOS. Folklore der Veeartsenijkunde	164
LEDENLIJST	167
E. D. In memoriam Duplice de Scheppere	176
INHOUD	178

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VAN STEENE
NIEUWSTRAAT, 26, TE MALDEGEM.

Om alle onnodige vertragingen te voorkomen, worden de leden beleefd,
doch dringend verzocht, bij de ontvangst van hun Jaarboek, *onmiddellijk*
hun lidmaatschapsgeld voor 1958, 120 F te storten op Postrekening 1493.71

*Indien ons Jaarboek U voldoet, brengt het dan eens onder de
aandacht van Uw kennissen. Uw medewerking zou ons een grote
steun kunnen zijn! Hoe meer abonneuten, hoe meer tekst.*